

OCENA EFEKTÓW EKOLOGICZNYCH, SPOŁECZNYCH, KULTUROWYCH I GOSPODARCZYCH INWESTYCJI WSPARTYCH W RAMACH OP 4. ŚRODOWISKO I KULTURA RPO-I-2020

RAPORT KOŃCOWY

Zamawiający:

Województwo Lubuskie

ul. Podgórna 7
65-057 Zielona Góra
www.lubuskie.pl

Wykonawca:

EU-CONSULT sp. z o.o.
ul. Toruńska 18C, lokal D
80-747 Gdańsk
www.eu-consult.pl

Gdańsk 2020

WYKAZ SKRÓTÓW

SKRÓT	ROZWIĘCIE SKRÓTU
CAQDAS	Program do analizy danych jakościowych (z j. ang. <i>Computer-Assisted Qualitative Data Analysis Software</i>)
CATI	Wywiad telefoniczny wspomagany komputerowo (z j. ang. <i>Computer-Assisted Telephone Interviewing</i>)
CAWI	Ankieta internetowa (z j. ang. <i>Computer-Assisted Web Interview</i>)
CT 5	Cel tematyczny 5 <i>Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem</i>
CT 6	Cel tematyczny 6 <i>Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami</i>
Działanie 4.1	Działanie 4.1 <i>Przeciwdziałanie katastrofom naturalnym i ich skutkom</i> RPO-L2020
Działanie 4.2	Działanie 4.2 <i>Gospodarka odpadami</i> RPO-L2020
Działanie 4.3	Działanie 4.3 <i>Gospodarka wodno-ściekowa</i> RPO-L2020
Działanie 4.4	Działanie 4.4 <i>Zasoby kultury i dziedzictwa kulturowego</i> RPO-L2020
Działanie 4.5	Działanie 4.5 <i>Kapitał przyrodniczy regionu</i> RPO-L2020
EFRR	Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
EFS	Europejski Fundusz Społeczny
EFSD	Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne
IDI	Indywidualny wywiad grupowy (z j. ang. <i>In-Depth Interview</i>)
IOK	Instytucja Organizująca Konkurs
IP RPO-L2020	Instytucja Pośrednicząca Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020

SKRÓT**ROZWIĘCIE SKRÓTU**

IZ RPO-L2020	Instytucja Zarządzająca Regionalnym Programem Operacyjnym – Lubuskie 2020
JST	Jednostka samorządu terytorialnego
KE	Komisja Europejska
KM (lub: KM RPO-L2020)	Komitet Monitorujący Regionalny Program Operacyjny – Lubuskie 2020
KOP	Komisja Oceny Projektów
MOF	Miejski Obszar Funkcjonalny
MŚP	Małe i średnie przedsiębiorstwa
NBP	Narodowy Bank Polski
OP 4	Oś Priorytetowa 4 <i>Środowisko i kultura</i> Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020
OSI	Obszar Strategicznej Interwencji
PI	Priorytet Inwestycyjny
POIiŚ	Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko na lata 2014-2020
RPO-L2020	Regionalny Program Operacyjny – Lubuskie 2020
TDI	Telefoniczne wywiady pogłębione (z j. ang. <i>Telephone depth interview</i>)
TIK	Technologie informacyjno-komunikacyjne
UE	Unia Europejska
UP	Umowa Partnerstwa
ZIT	Zintegrowane Inwestycje Terytorialne

STRESZCZENIE

Niniejsze badanie koncentrowało się na **ocenie wpływu inwestycji realizowanych w ramach OP 4 RPO-L2020 w wymiarach ekologicznym, społecznym, kulturowym i gospodarczym**. Realizacja celu badania odbyła się poprzez zastosowanie zróżnicowanej metodologii:

- analizy danych zastanych,
- badań ilościowych (CAWI/CATI) z beneficjentami wsparcia,
- badań jakościowych z przedstawicielami instytucji odpowiedzialnych za zarządzanie, programowanie, wdrażanie, monitorowanie, kontrolę (IZ RPO-L2020 i IP RPO-L2020 - ZIT MOF Zielona Góra oraz ZIT MOF Gorzów Wlkp.), przedstawicielami KOP oraz ekspertami dziedzinowymi,
- studiów przypadków,
- analizy benchmarkingowej,
- panelu ekspertów.

Analiza wykazała, że wsparcie udzielane w ramach OP 4 RPO-L2020 jest **zbieżne z zapisami dokumentów strategicznych, z priorytetami i wizją rozwoju zaprezentowaną w dokumentach strategicznych województwa** w tym obszarze, przede wszystkim ze Strategią Rozwoju Województwa Lubuskiego. Realizowane inwestycje są ponadto zgodne z dokumentami na poziomie krajowym i europejskim. Wsparcie świadczone w ramach OP 4 jest nie tylko spójne z zapisami dokumentów strategicznych różnego szczebla, ale – co wykazała analiza danych zastanych – skorelowane z potrzebami społeczności lokalnych.

Podkreślić również należy, że jako przyczyny realizacji projektów beneficjenci wskazywali zarówno **potrzeby wynikające z długofalowych strategii działań w zakresie ochrony środowiska i dziedzictwa kulturowego, bieżące (doraźne) potrzeby podmiotu będącego beneficjentem, potrzeby sygnalizowane przez społeczność lokalną, jak również możliwość realizacji przedsięwzięcia z wykorzystaniem środków zewnętrznych**. Stanowi to potwierdzenie tego, że wsparcie w ramach OP 4 RPO-L2020 jest adekwatne do potrzeb zgłaszanych przez beneficjentów oraz lokalnych społeczności. Ponadto, ujawnia się tu aspekt związany z dużymi potrzebami beneficjentów w zakresie ochrony środowiska, które nie zawsze mają szansę być zaspokojone z uwagi na mnogość potrzeb jednostek samorządu terytorialnego.

Badanie dowiodło, że realizowane projekty przyniosły zróżnicowane efekty. Pomimo, że koncentrowały się na środowisku naturalnym (w przypadku Działań 4.1, 4.2, 4.3 oraz 4.5) i potencjale kulturowym regionu (w przypadku Działania 4.4), **osiągnięte efekty były zróżnicowane oraz większe, niż zakładali beneficjenci**. Dowiedziono tego zarówno w analizie danych zastanych, poprzez weryfikację stopnia osiągnięcia wskaźników, jak też poprzez badanie ilościowe z beneficjentami oraz jakościowe z przedstawicielami instytucji systemu realizacji Programu. **Efekty były sprzężone – wzajemnie się warunkowały, co powodowało, że interwencja w ramach OP 4 całościowo wpływała na rozwój obszaru objętego wsparciem**.

Dowiedziono również, że **efekty w ramach projektów wspartych w OP 4 charakteryzują się wysokim poziomem trwałości, nierzadko przekraczają obowiązkowy okres trwałości**

przewidziany dla projektów współfinansowanych ze środków UE. Wykazano, że na trwałość tę wpływa infrastrukturalny charakter podejmowanych przedsięwzięć.

W ramach badania wskazano również na dobre praktyki, które zaobserwowano w ramach projektów z zakresu ochrony środowiska naturalnego oraz dziedzictwa kulturowego. Dotyczą one m.in. realizacji projektów w formule partnerskiej, przygotowanie teoretyczne wnioskodawcy do realizacji projektów, a także cyfryzację usług z zakresu upowszechniania oferty kulturalnej za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych. Za dobrą praktykę uznano również zapewnienie realizacji projektów komplementarnych, które wzajemnie się uzupełniały.

Badanie pozwoliło na sformułowanie wniosków i rekomendacji odnoszących się do wsparcia w zakresie ochrony środowiska naturalnego oraz dziedzictwa kulturowego w przyszłej perspektywie finansowej (2021-2027). Przedstawiono je w dalszej części niniejszego streszczenia.

- **Wniosek 1:** Głównymi beneficjentami wsparcia w ramach OP 4 są jednostki samorządu terytorialnego (wspólnoty samorządowe), a także jednostki organizacyjne podległe i podporządkowane im. Budżety samorządów nie są wystarczające do zaspokojenia wszystkich potrzeb lokalnej społeczności w zakresie ochrony środowiska oraz potencjału kulturowego i przyrodniczego. Potrzeby te mogą się ponadto zwiększać w najbliższych latach z uwagi na zmniejszające się dochody budżetowe samorządów: zgodnie z planowanymi do wprowadzenia na poziomie centralnym zmianami prawa, część dochodów z podatków, dotychczas przekazywanych samorządom, może być kierowana na poziom centralny. Dodatkowo, konieczność poniesienia nieplanowanych wcześniej wydatków wynikających z pandemii COVID-19, związanych m.in. z koniecznością zapewnienia funkcjonowania transportu zbiorowego w reżimie sanitarnym spowoduje, że zdolności samorządów w zakresie zapewnienia wsparcia dot. ochrony środowiska oraz potencjału kulturowego będą mniejsze, niż można się było spodziewać. → **Rekomendacja:** Rekomenduje się, by w ramach przyszłej perspektywy finansowej kontynuować wsparcie świadczone na rzecz ochrony środowiska naturalnego oraz potencjału kulturowego i przyrodniczego. Wsparcie powinno być kierowane do tych podmiotów, które w sposób najbardziej efektywny działają w obszarze ochrony środowiska naturalnego oraz potencjału kulturowego i przyrodniczego. Wskazane jest utrzymanie wysokiego, dopuszczalnego poziomu dofinansowania dla projektów nie generujących dochodów, a jednocześnie społecznie niezbędnych.
- **Wniosek 2:** Realizowane projekty przyczyniają się do osiągnięcia istotnych efektów – ekonomicznych, społecznych oraz przyrodniczych. Z uwagi na infrastrukturalny charakter podejmowanych przedsięwzięć należy spodziewać się, że będą one długotrwałe. Badanie dowiodło, że efekty te są ze sobą powiązane i wzajemnie się generują – przykładowo, adaptacja miejsca dziedzictwa kulturowego do nowych funkcji może pobudzić zarówno turystykę, jak i przedsiębiorczość, a także zwiększyć atrakcyjność danego obszaru jako miejsca zamieszkania. → **Rekomendacja:** Zaleca się kontynuację wsparcia w przyszłej perspektywie finansowej, w tym wsparcia komplementarnego względem siebie, w celu generowania dalszych, sprzężonych ze sobą efektów.
- **Wniosek 3:** Istnieje wysokie zapotrzebowanie w zakresie podnoszenia świadomości ekologicznej wśród mieszkańców. W tym zakresie szczególnie cenne są działania,

kierowane do najmłodszych grup wiekowych. Takie działania pozwoli wykształcić postawy proekologiczne od najmłodszych lat. → **Rekomendacja:** Rekomenduje się, by uwzględnić w przyszłym Programie środki na projekty edukacyjne w obszarze ekologii, ochrony środowiska, w celu kontynuacji działań związanych z podnoszeniem świadomości ekologicznej, pro środowiskowej i przyrodniczej mieszkańców regionu. Działania edukacyjne powinny być skierowane przede wszystkim do najmłodszych grup wiekowych i kontynuowane pośród wszystkich mieszkańców regionu, niezależnie od wieku, w celu utrzymania postaw proekologicznych i środowiskowych.

- **Wniosek 4:** Duże znaczenie w zapewnieniu dostępu do oferty kulturalnej mają zastosowane technologie informacyjno-komunikacyjne, w tym głównie związane z siecią internetową. Dostęp do oferty kulturalnej w ramach wspartych projektów nie jest umożliwiony za pośrednictwem internetu, co generuje niewykorzystanie potencjału, jaki daje on w zakresie promowania i wykorzystania oferty kulturalnej. Brak cyfryzacji oferty kulturalnej wpływa na ograniczenie dostępu do niej, co jest szczególnie istotne dla osób z niepełnosprawnością, które nie mogą odwiedzić danego miejsca fizycznie. W obliczu pandemii COVID-19 mogłoby to również pomóc w osiągnięciu wskaźników efektywności projektów. → **Rekomendacja:** Rekomenduje się cyfryzację zasobów i oferty kulturalnej. Oferta kulturalna podmiotów objętych dofinansowaniem w ramach analizowanych działań powinna być udostępniona poprzez sieć internetową. Jednocześnie, rozwiązanie takie odpowiedziałoby na obecny problem instytucji kultury, które często borykają się z brakiem możliwości organizowania tradycyjnych wydarzeń i, poprzez to, brakiem osób odwiedzających.
- **Wniosek 5:** Należy podkreślić istotną rolę projektów partnerskich. Realizacja projektu w takiej formule powoduje, że cechuje się on ponadprzeciętną skutecznością. W wyniku realizacji tego rodzaju projektów podmioty mniej doświadczone w realizacji projektów unijnych mogą nabyć wiedzę i doświadczenie od bardziej doświadczonych w tym zakresie partnerów. Projekty takie pozwalają również zaangażować do realizacji projektów podmioty, które z uwagi na ograniczenia wynikające np. z niemożności zapewnienia samodzielnie wkładu własnego na realizację projektu bądź z braku zdolności kadrowych (organizacyjnych) do sporządzenia wniosku o dofinansowanie nie zdecydowałyby się na samodzielną realizację przedsięwzięcia. Można się bowiem spodziewać, że rozwiązanie takie będzie sprzyjało również wymianie doświadczeń i dobrych praktyk w ramach realizowanych wspólnie działań. → **Rekomendacja:** Rekomenduje się, by w ramach perspektywy finansowej 2021-2027 na etapie wyboru projektów do dofinansowania wprowadzić dodatkowe kryterium premiujące realizację projektów w partnerstwie.
- **Wniosek 6:** Beneficjenci mieli pewne trudności w zakresie przygotowania wniosku o dofinansowanie i samej realizacji projektu. Trudności te dotyczyły m.in. doprecyzowania planowanych efektów, jakie chcieli uzyskać w wyniku realizacji projektu. Wielokrotnie w trakcie realizacji okazywało się, że początkowe założenia były niewłaściwe, co powodowało wydłużenie czasu realizacji projektu. Problematyczna była także organizacja przetargów. Część spośród beneficjentów potrzebowała pomocy w zakresie zrozumienia obowiązujących procedur dotyczących realizacji projektów współfinansowanych ze środków zewnętrznych. → **Rekomendacja:** Rekomenduje się, by

w przyszłej perspektywie finansowej zintensyfikować działania szkoleniowe dla wnioskodawców oraz beneficjentów z zakresu realizacji projektów w zakresie tematyki dopełnienia formalności wynikających ze współfinansowania unijnego danego przedsięwzięcia oraz ze stosowania procedur zamówieniowych w zakresie m.in. wyboru wykonawcy zadań w ramach projektu.

SUMMARY

The main objective of present study was **the assessment of the impact of investments implemented under PA 4 of the ROP-L2020 in the scope of ecology, society culture and economy**. The objective was achieved with the use of numerous methodology methods:

- desk research analysis of existing data,
- quantitative research (CAWI/CATI) with beneficiaries of the support, – ZIT MOF Zielona Góra and ZIT MOF Gorzów Wlkp.), and experts,
- case studies,
- benchmarking analysis,
- panel of experts.

It should be concluded that the support provided under PA 4 of the ROP-L2020 is **consistent with the provisions of strategic documents and with the priorities and vision of development of strategic documents of the voivodeship**, in particular with the Development Strategy of the Lubuskie Voivodeship. Implemented investments are also coherent with national and European documents. The support under PA 4 is not only consistent with the provisions of strategic documents at various levels but, as results from the analysis of existing data, is also correlated with the needs of local communities.

Attention shall be drawn to the fact that beneficiaries defined the reasons for the implementation of projects as **the needs resulting from long-term strategies in the scope of environmental protection and cultural heritage, the current needs of beneficiaries, the needs signalled by the local community, and the possibility of implementing projects with the use of external funds**, confirming that the support under PA 4 of the ROP-L2020 is adequate to the needs reported by the beneficiaries and local communities. Furthermore, it should be concluded that the needs of beneficiaries in the scope of environmental protection are considerable, however, they are not always likely to be fulfilled due to the multitude of needs of local government units.

As results from conducted study, the implemented projects resulted in various effects. Despite the fact that they focused on the natural environment (in the case of Measures 4.1, 4.2, 4.3 and 4.5) and the cultural potential of the region (in the case of Measure 4.4), **achieved effects were different and more considerable than it was previously assumed by the beneficiaries**. Such situation was observed in the analysis of existing data, through the verification of the degree of indicators achievement, and through quantitative research with beneficiaries and qualitative research with representatives of the Programme implementation system. **The effects were closely connected - they were mutually conditioned, resulting in the fact that the intervention under PA 4 considerably positively impacted the development of the area of the support**.

Moreover, the **effects of projects supported under PA 4 are characterized by a high level of sustainability, often exceeding the obligatory period of durability provided for projects co-financed from EU funds**. Such sustainability is influenced by the infrastructural nature of undertaken projects.

Good practices observed in projects in the scope of environmental protection and cultural heritage were identified as the result of the study. Identified good practices concern, among others, the implementation of projects in the partnership, preparation of the applicant for the implementation of projects, and the digitization of services concerning disseminating the cultural offer using information and communication technologies. Ensuring the implementation of coherent projects which complemented each other was also considered to be a good practice.

Having conducted the study it was possible to identify conclusions and recommendations related to support in the scope of environmental protection and cultural heritage in the future financial perspective (2021-2027). Conclusions and recommendations are further presented in the summary.

- **Conclusion 1:** The main group of beneficiaries of support under PA 4 constitutes of local government units (self-government communities) and subordinated organizational units. Budgets of self-governments are not sufficient to meet all the needs of the local community in terms of environmental protection and cultural and natural potential. Moreover, needs may further increase in the next years due to the decreasing budget revenues of local governments - in accordance with changed legal provisions planned to be introduced at the central level, part of the tax revenues previously transferred to local governments may be directed to the central level. Furthermore, the need to incur previously unplanned expenses resulting from the COVID-19 (e.g. related to the necessity to ensure the functioning of public transport in the sanitary regime) will result in decreasing the capacity of local governments in the scope of the support regarding environmental protection and cultural potential. → **Recommendation:** It is recommended to continue the support for the protection of the natural environment and cultural and natural potential as part of the future financial perspective. Measures should be aimed at entities operating in the most effective manner in the scope of environmental protection and cultural and natural potential. It is recommended to maintain a high acceptable level of co-financing for projects that do not generate income, at the same time being necessary for the society.
- **Conclusion 2:** Implemented projects contribute to the achievement of significant effects - including economic, social and environmental effects. Given the infrastructural character of undertaken projects, the long-lasting nature of achieved effects is expected. According to the study these effects are interrelated and mutually generated - for example, adapting a cultural heritage site to new functions can stimulate both tourism and entrepreneurship, and increase the attractiveness of a given area as a place of residence. → **Recommendation:** It is recommended to continue the support in the future financial perspective, including coherent and complementary measures in order to generate further effects.
- **Conclusion 3:** A high demand for environmental awareness among the inhabitants is observed, therefore, measures aimed at the youngest age groups are especially significant, helping to develop pro-ecological attitudes from an early age. → **Recommendation:** It is recommended to include funds for educational projects in the scope of ecology and environmental protection in the future Programme, in order to continue activities increasing the ecological, pro-environmental and natural awareness of the inhabitants of the region. Educational measures should be directed primarily to the youngest age groups and continued among all inhabitants of the region regardless of their age to maintain pro-ecological and environmental awareness.
- **Conclusion 4:** Considerably significant in terms of ensuring the access to the cultural offer are information and communication technologies related to the Internet network. Access to the cultural offer under the supported projects is not provided via the Internet, showing the unused potential of it in terms of promoting and using the cultural offer. The lack of digitization of the cultural offer limits an access to it, which would be especially significant for people with disabilities unable to visit a given place in person. During the COVID-19 pandemic this could also help to achieve project performance indicators. → **Recommendation:** It is recommended to digitalize resources and the cultural offer - the offer of entities benefitting from the co-financing under analysed Measures should be available on the Internet. This solution would also address the problem of cultural institutions currently struggling with the inability to organize events in a traditional manner resulting in the lack of visitors.

- **Conclusion 5:** Attention shall be drawn to the especially significant role of projects implemented in partnerships. The implementation of project in such manner results in the exceptional effectiveness - entities less experienced in the implementation of EU projects may acquire knowledge and experience from partners with more experience in this scope. Partnership projects also lead to the involvement of entities that would not decide to implement the project otherwise, due to limitations resulting e.g. from the inability to provide own contribution for the implementation of the project or due to the lack of human (organizational) capacity to prepare an application for co-financing. It should be expected that partnerships will also encourage the exchange of experiences and good practices as part of joint activities. → **Recommendation:** It is recommended that an additional criterion should be introduced at the stage of selecting projects for co-financing under the financial perspective 2021-2027 to reward the implementation of projects in partnership.
- **Conclusion 6:** The beneficiaries encountered difficulties when preparing the application for co-financing and implementing the project. Identified barriers concerned, inter alia, detailed description of the planned effects to be achieved as a result of the project. The initial assumptions would become incorrect multiple times during the implementation, resulting in the extension of the project implementation time. The organization of tenders was also considered difficult. Some among beneficiaries needed help in understanding the applicable procedures for implementing projects co-financed from external funds. → **Recommendation:** It is recommended to intensify trainings for applicants and beneficiaries in the future financial perspective. Training measures should concern project implementation in the scope of completing formalities of EU co-financing for a given project and the application of procurement procedures concerning, inter alia, selecting a contractor under the project.

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	3
Streszczenie	5
Summary	9
Spis treści	9
1. Opis metodologii badania oraz źródła informacji wykorzystywanych w badaniu	14
1.1. Cele badania	14
1.2. Kryteria ewaluacyjne	14
1.3. Zakres badania.....	14
1.3.1. Zakres czasowy	14
1.3.2. Zakres przestrzenny.....	14
1.3.3. Zakres przedmiotowy	14
1.3.4. Zakres podmiotowy	15
1.4. Kontekst badania	15
1.5. Zastosowane metody i techniki badawcze.....	16
1.5.1. Analiza danych źródłowych (Desk research)	16
1.5.2. Wywiady w formie telefonicznych wywiadów indywidualnych (TDI).....	16
1.5.3. Wywiady CAWI/CATI	17
1.5.4. Studia przypadków	18
1.5.5. Benchmarking.....	18
1.5.6. Panel ekspertów	20
2. Ogólna charakterystyka działań OP 4	20
3. Analiza podpisanych umów o dofinansowanie	24
4. Opis wyników ewaluacji	29
4.1. Spójność wsparcia z potrzebami określonymi w dokumentach strategicznych ...	29
4.2. Efekty przyrodnicze projektów realizowanych w OP 4	34
4.3. Efekty społeczne projektów realizowanych w OP 4.....	38
4.4. Efekty ekonomiczne projektów realizowanych w OP 4	41
4.5. Pozostałe efekty projektów realizowanych w OP 4	45
4.6. Trwałość osiągniętych efektów realizacji projektów wraz z czynnikami na nią wpływającymi	46
4.7. Efekty projektów realizowanych w OP 4 w zakresie dziedzictwa kulturowego ...	50
4.8. Wpływ interwencji na wypełnienie norm unijnych	51
4.9. Przyczyny realizacji projektów	54
4.10. Komplementarność projektów.....	56
4.11. Wpływ projektów na rozwój społeczno-gospodarczy województwa	60
4.12. Wpływ projektów na rozwiązywanie lub minimalizowanie zidentyfikowanych problemów	61
4.13. Czynniki wpływające na skuteczność wsparcia	69
4.14. Problemy i bariery zidentyfikowane na etapie realizacji projektów.....	70

4.15. Stopień osiągnięcia założonych celów w ramach projektów	73
4.16. Trafność systemu wskaźników wraz z ewentualnymi propozycjami zmian	76
4.17. Zidentyfikowane dobre praktyki w ramach projektów w obszarze ochrony środowiska i kultury	78
4.18. Propozycje działań po 2021 roku	79
5. Wnioski i rekomendacje działań w zakresie ochrony środowiska i kultury możliwych i zasadnych do współfinansowania w latach 2021-2027 wraz z propozycjami formy realizacji wsparcia	85
6. Aneksy.....	91
Aneks nr 1 - Wykaz dokumentów źródłowych	91
Aneks nr 2 – Matryca benchmarkingowa	91
Aneks nr 3 - Case study	91
Aneks nr 4 – Wzory narzędzi badawczych	91
Aneks nr 5 - Baza danych z wywiadów ankietowych wraz z zestawieniem danych.....	91
7. Spis tabel.....	92
8. Spis wykresów.....	92

1. OPIS METODOLOGII BADANIA ORAZ ŹRÓDŁA INFORMACJI WYKORZYSTYWANYCH W BADANIU

1.1. Cele badania

Celem badania była ocena wpływu inwestycji realizowanych w ramach OP 4 RPO-L2020 w kilku wymiarach: **ekologicznym, społecznym, kulturowym i gospodarczym**.

Cel główny został zrealizowany poprzez następujące cele szczegółowe:

1. Ocena dotychczasowych efektów wsparcia w ramach RPO-L2020 w obszarze ochrony środowiska i kultury.
2. Ocena możliwości osiągnięcia założonych w Programie celów przypisanych do OP 4.
3. Identyfikacja dobrych praktyk i barier w realizacji projektów w obszarze ochrony środowiska i kultury współfinansowanych ze środków RPO-L2020.
4. Wskazanie rozwiązań w zakresie ochrony środowiska i kultury możliwych do realizacji w perspektywie 2021-2027.

Rezultatem przeprowadzonej ewaluacji jest zestaw wniosków i rekomendacji, które podsumowują efekty wsparcia w obszarze ochrony środowiska i kultury w ramach RPO-L2020, a także pozwalają na lepsze ukierunkowanie interwencji w przyszłym okresie programowania, biorąc pod uwagę zapisy projektów rozporządzeń KE.

1.2. Kryteria ewaluacyjne

W badaniu zostały uwzględnione następujące kryteria ewaluacyjne:

1. **Skuteczność** – rozumiana jako ocena, czy założone cele wsparcia zdefiniowane na etapie programowania RPO-L2020 są osiągnięte dzięki realizowanym projektom w obszarze ochrony środowiska i kultury wraz z określeniem wpływu czynników zewnętrznych na ostateczne efekty;
2. **Trafność** – rozumiana jako stopień utrzymania efektów po zakończeniu interwencji na terenie województwa lubuskiego;
3. **Trwałość** – pozwalająca na określenie, na ile efekty uzyskane w wyniku udzielonego wsparcia są trwałe i pozostają zauważalne po zakończeniu projektu.

1.3. Zakres badania

1.3.1. Zakres czasowy

Badanie objęło okres od początku wdrażania RPO-L2020 do dnia podpisania umowy z Wykonawcą, tj. 09.10.2020 r. oraz prognozę wartości wskaźników w roku 2023.

1.3.2. Zakres przestrzenny

Badanie objęło obszar województwa lubuskiego.

1.3.3. Zakres przedmiotowy

Badanie objęło działania i poddziałania OP 4 RPO-L2020.

1.3.4. Zakres podmiotowy

Badanie objęło szerokie grono interesariuszy: beneficjentów, przedstawicieli IZ RPO-L2020, przedstawicieli IP RPO-L2020, członków Komisji Oceny Projektów oraz ekspertów zewnętrznych.

1.4. Kontekst badania

Badanie zostało przeprowadzone w czasie trwania pandemii choroby COVID-19. Panująca sytuacja epidemiczna wywarła wpływ na metodologię zastosowaną w niniejszym badaniu. Metodologia ta została opracowana w taki sposób, by uwzględnić ograniczenia życia społeczno-gospodarczego wynikające z pandemii:

1. Zastosowano badanie ilościowe w formule CAWI/CATI (*mixed-mode*) – metoda CAWI pozwala na wypełnienie kwestionariusza ankiety przez respondenta w dowolnym czasie i miejscu, co wobec pracy zdalnej lub hybrydowej wdrożonej przez część przedsiębiorców i instytucje publiczne dawało gwarancję relatywnie dużej responsywności. Formuła CATI pozwoliła natomiast na kontakt z podmiotami, które nie uzupełniły kwestionariusza samodzielnie (np. z uwagi na brak czasu), co dodatkowo pozwoliło zwiększyć responsywność.
2. Wywiady pogłębione prowadzono w formie telefonicznej – taka formuła pozwoliła na zwiększenie chęci respondentów do uczestnictwa w badaniu – w przypadku wywiadów w bezpośrednim kontakcie możliwe byłoby, że respondenci mniej chętnie uczestniczyliby w badaniu z uwagi na obawę o możliwość zakażenia.
3. Panel ekspertów przeprowadzono w formie wideokonferencji, z wykorzystaniem platformy Whereby udostępnionej przez Wykonawcę. Taka formuła pozwoliła na zwiększenie chęci respondentów do uczestnictwa w badaniu – w przypadku spotkania bezpośredniego możliwe byłoby, że respondenci mniej chętnie uczestniczyliby w badaniu z uwagi na obawę o możliwość zakażenia.

Pandemia COVID-19 wywarła też zmiany w funkcjonowaniu społeczno-gospodarczym województwa, jak również szerzej – kraju i Europy. Prócz wspomnianej już pracy zdalnej lub hybrydowej, wdrożonej przez część podmiotów w celu zatrzymania transmisji koronawirusa należy wskazać na następujące zmiany:

1. Wprowadzenie dwukrotnego lockdownu (w okresie marzec-maj 2020 r. oraz październik-grudzień 2020 r.), co spowodowało ograniczenie działalności części podmiotów lub czasową niemożność prowadzenia tej działalności.
2. Wprowadzone rozwiązania mające na celu przeciwdziałanie transmisji wirusa wywarły skutki gospodarcze w postaci wzrostu stopy bezrobocia w województwie¹.

¹ W listopadzie 2020 r. liczba zarejestrowanych osób bezrobotnych była większa o 30,0% w stosunku do listopada 2019 r. Zmniejszeniu uległa natomiast liczba wolnych miejsc pracy oraz miejsc aktywizacji zawodowej. Zob. <https://wupzielonagora.praca.gov.pl/-/13790580-bezrobocie-w-listopadzie-2020-r-w-lubuskiem> (dostęp: 10.12.2020).

1.5. Zastosowane metody i techniki badawcze

1.5.1. Analiza danych źródłowych (*Desk research*)²

Metoda polegała na zebraniu oraz analizie danych zastanych. Wykonawca zebrał i opracował dane oraz informacje niezbędne do wykonania zadania. W wyniku analizy danych źródłowych nastąpiło scalanie, przetworzenie i analiza danych rozproszonych dotychczas wśród rozmaitych źródeł.

Rzetelność prowadzonej analizy zapewnił odpowiedni dobór dokumentów źródłowych. W ramach badania analizowane były najbardziej aktualne wersje dokumentów. Szczegółowy zakres wykorzystanych danych znajduje się w aneksie nr 1 do niniejszego raportu.

1.5.2. Wywiady w formie telefonicznych wywiadów indywidualnych (TDI)³

TDI polega na przeprowadzeniu z daną osobą ustrukturyzowanej rozmowy telefonicznej. Rozmowa ta ma na celu uzyskanie konkretnych informacji w sposób planowy i metodyczny według określonego schematu, zwanego scenariuszem wywiadu. W trakcie wywiadu moderator dopytuje respondenta o szczegóły istotne w kontekście badania.

Populacja badana: Przedstawiciele instytucji odpowiedzialnych za zarządzanie, programowanie, wdrażanie, monitorowanie, kontrolę (IZ RPO-L2020 i IP RPO-L2020), członkowie Komisji Oceny Projektów, eksperci w obszarze Działania 4.1, 4.2 i 4.3.

Liczebność próby: 18.

Dobór próby: Celowy – do badania zostały zaproszone osoby posiadające najbogatszą wiedzę w zakresie zagadnień objętych ewaluacją. Dobór respondentów został uzgodniony z Zamawiającym.

Struktura próby:

- 10 TDI z przedstawicielami instytucji odpowiedzialnych za zarządzanie, programowanie, wdrażanie, monitorowanie, kontrolę (IZ RPO-L2020 i IP RPO-L2020), w tym:
 - 6 wywiadów z przedstawicielami IZ RPO-L2020 (w badaniu udział wzięło 5 przedstawicieli Departamentu Programów Regionalnych oraz 1 przedstawiciel Departamentu Zarządzania Regionalnym Programem Operacyjnym);
 - 2 wywiady z przedstawicielami MOF ZIT Zielona Góra;
 - 2 wywiady z przedstawicielami MOF ZIT Gorzów Wlkp.

² Z. Bednarska, *Desk research – wykorzystanie potencjału danych zastanych w prowadzeniu badań marketingowych i społecznych*, *Marketing i Rynek* 7/2015, s. 19, <https://core.ac.uk/reader/53136020>, dostęp 24.04.2014 r.

³ *Ewaluacja – Poradnik dla pracowników administracji publicznej*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012, s. 99, www.ewaluacja.gov.pl/media/84042/Ewaluacja_Poradnik_ewaluacji.pdf, dostęp 25.05.2020 r. oraz I. Mościchowska, B. Rogoś-Turek, *Badania jako podstawa projektowania User Experience*, Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Warszawa 2015, s. 88.

- 5 TDI z członkami Komisji Oceny Projektów (po 1 wywiadzie w ramach każdego z badanych działań);
- 3 TDI z ekspertami (1 wywiad w obszarze Działania 4.1, 1 wywiad w obszarze Działania 4.2 oraz 1 wywiad w obszarze Działania 4.3).

Celem badań było uzyskanie wiedzy na temat doświadczeń przedstawicieli instytucji realizujących wsparcie w zakresie wdrażania OP 4 oraz ekspertów zasiadających w Komisji Oceny Projektów. Badania pozwoliły również na poznanie zdania ekspertów dziedzinowych w zakresie zasadności wsparcia w dziedzinie środowiska naturalnego.

1.5.3. Wywiady CAWI/CATI⁴

CATI to wywiad kwestionariuszowy telefoniczny wspomagany komputerowo, podczas którego ankieter zadaje pytania ankietowanemu i wpisuje jego odpowiedzi do komputera, zaś CAWI to ankieta internetowa, przeprowadzana za pomocą Internetu i wypełniania bezpośrednio przez respondenta.

W przypadku techniki CAWI wspierane CATI (tzw. *mixed-mode*) do potencjalnych respondentów wysłane zostały e-maile, zawierające: informację o badaniu, list polecający oraz link do ankiety. Osoby, które nie zareagowały na e-maila, otrzymały wiadomości przypominające o badaniu, następnie zaś miejsce miał kontakt telefoniczny, służący realizacji badania CATI.

Populacja badana: Beneficjenci Działań 4.1, 4.2, 4.3, 4.4 oraz 4.5.

Liczebność, dobór i struktura próby: Wykonawca zastosował dobór zupełny. Członkowie Zespołu Badawczego wysłali zaproszenia do wszystkich beneficjentów, zgodnie z otrzymanymi materiałami. W przypadku problemów z uzyskaniem odpowiedzi na wszystkie pytania w ankiecie, Wykonawca 4-krotnie skontaktował się telefonicznie z danym podmiotem i wysłał 3-krotnie zaproszenia/przypomnienia do beneficjentów. Ostatecznie wyniki zostały przedstawione zgodnie z założeniami, tj. uwzględniając beneficjentów unikatowych, tj. niepowtarzalnych w poszczególnych działaniach. Ostatecznie zrealizowano badanie z **41 podmiotami**⁵.

⁴ Ewaluacja – Poradnik dla pracowników administracji publicznej, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012, s. 94, www.ewaluacja.gov.pl/media/84042/Ewaluacja_Poradnik_ewaluacji.pdf, dostęp 25.05.2020 r.

⁵ Zgodnie z otrzymaną bazą, dla całej OP 4, zidentyfikowano 52 unikatowe podmioty. Niemniej, biorąc pod uwagę opisane powyżej próby kontaktu w celu przeprowadzenia badania, ewaluacja spełnia założenia doboru zupełnego próby. Zgodnie z literaturą przedmiotu i obecną sytuacją epidemiczną, naturalnym zjawiskiem jest brak możliwości przeprowadzenia badania ze wszystkimi potencjalnymi respondentami (co jest szczególnie istotne wśród beneficjentów, którzy pozostają w trakcie realizacji przewidzianych działań (tym samym nie osiągnęli jeszcze założonych efektów), co wpływało na odmowę udziału w badaniu ewaluacyjnym.

Uzasadnienie liczebności, doboru i struktury próby: W przypadku objęcia badaniem wszystkich przedstawicieli badanej populacji nie występuje błąd oszacowania – wyniki badania zgodne są z sytuacją rzeczywistą⁶.

1.5.4. Studia przypadków⁷

Studium przypadku to wszechstronny opis badanego zjawiska. Metoda ta ma charakter empiryczny, ponieważ analizuje i ocenia zjawiska zachodzące w rzeczywistości. Studium przypadku jest stosowane zwłaszcza dla tematów badawczych o charakterystyce opisowej – daje wówczas odpowiedzi na pytania „co, kiedy, gdzie i w jaki sposób się wydarzyło”. Metoda studium przypadku umożliwia dokonanie pogłębionej analizy badanego zjawiska i zaprezentowanie jego specyfiki na podstawie zgromadzonych informacji. Studium przypadku umożliwia zidentyfikowanie dobrych praktyk.

Na potrzeby każdego studium przypadku Wykonawca przeprowadził analizę danych zastanych oraz 1 TDI z beneficjentem.

Populacja badana: Wykonawca dokonał analizy najlepszych rozwiązań w sposobie realizacji RPO-L2020 i wdrażania projektów pod kątem znalezienia dobrych praktyk.

Liczba studiów przypadków: 10.

Dobór próby: Celowy – case study przeprowadzone zostały dla projektów, w których zastosowano najlepsze rozwiązania (najskuteczniej przyczyniające się do realizacji określonych w RPO-L2020 celów). Identyfikacja tych projektów przeprowadzona została w oparciu o wyniki analizy desk research oraz wyniki badania CAWI/CATI. Wybrane zostały projekty, które zostały ocenione przez członków Zespołu Badawczego na podstawie wyników badań CAWI/CATI jako wzorcowo oddziałujące na środowisko naturalne oraz charakteryzujące się najwyższym poziomem efektów.

1.5.5. Benchmarking⁸

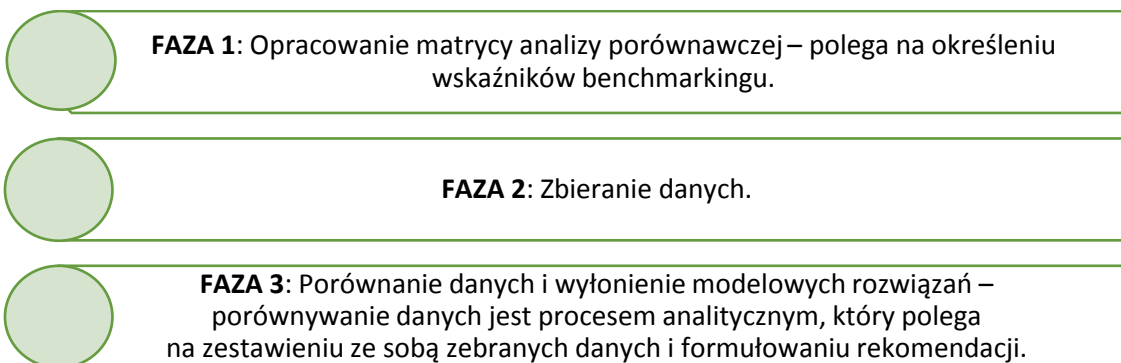
Benchmarking jest metodą analizy porównawczej, której celem jest poszukiwanie wzorcowych sposobów postępowania, umożliwiających osiągnięcie najlepszych wyników przez uczenie się od innych i wykorzystywanie ich doświadczenia. Jest to proces, który zapewnia wykorzystanie wiedzy i doświadczenia innych instytucji i spożytkowanie ich na stworzenie nowych pomysłów, które zapewnią lepsze funkcjonowanie danego podmiotu.

Benchmarking przebiegał zgodnie z następującymi fazami:

⁶ Przy założeniu, że respondenci udzielają szczerych odpowiedzi.

⁷ Ewaluacja – Poradnik dla pracowników administracji publicznej, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012, s. 101, www.ewaluacja.gov.pl/media/84042/Ewaluacja_Poradnik_ewaluacji.pdf, dostęp 25.05.2020 r.

⁸ Lankford, W., BENCHMARKING: UNDERSTANDING THE BASICS, *The Coastal Business Journal*, s. 57–62 (http://sgpwe.izt.uam.mx/files/users/uami/sppc/Gestion_del_Conocimiento/Material_de_apoyo_Benchmarking/Lankford_William_Benchmarking_Understanding_the_Basics.pdf)

Populacja badana: W ramach benchmarkingu Wykonawca przeprowadził porównanie pomiędzy RPO-L2020 i innymi regionalnymi programami operacyjnymi.

Wielkość próby: Wykonawca przeprowadził porównanie pomiędzy RPO-L2020 a 3 innymi regionalnymi programami operacyjnymi.

Sposób doboru próby: Celowy.

Analiza w celu doboru Programów objęła bazę badań ewaluacyjnych, udostępnianą na stronie www.funduszeuropejskie.gov.pl – analiza ta wykazała, że w zakresie obejmującym CT 5 oraz CT 6 do dnia 16.10.2020 r. nie przeprowadzono badania podobnego do planowanego w ramach niniejszego zamówienia publicznego. Niemożliwe było zatem posłużenie się raportami ewaluacyjnymi dotyczącymi tej problematyki w celu dokonania wyboru Programów do benchmarkingu. Pierwszym krokiem zmierzającym do wyboru projektów do benchmarkingu było zatem dokonanie analizy, jakie są wartości projektów realizowanych w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych wdrażanych na poszczególnych obszarach – w tym zakresie wykorzystano bazę zawierającą wartości umów w podziale na kategorie interwencji w poszczególnych programach operacyjnych udostępnianą na stronie www.funduszeuropejskie.gov.pl (dane według stanu na dzień 16.10.2020 r.). W następnej kolejności Wykonawca dokonał analizy Szczegółowych Opisów Osi Priorytetowych poszczególnych regionalnych programów operacyjnych, przeliczył wartość alokacji na polską walutę według średniego kursu podawanego przez NBP na dzień sporządzenia niniejszego raportu (1 EUR=4,5621 PLN – dane na dzień opracowania raportu metodologicznego – tj. na dzień 17.10.2020). Do benchmarkingu Wykonawca wytypował Programy, które cechują się najwyższą wartością wykorzystanej alokacji. W przypadku takich Programów możliwe było bowiem zidentyfikowanie największej liczby dobrych praktyk. Z uwagi na brak badania zbieżnego tematycznie z niniejszym, niemożliwe było zidentyfikowanie dobrych praktyk i skutecznych, nietypowych rozwiązań już na tym etapie analiz, dlatego Wykonawca wykorzystał metodę opartą na uwzględnieniu Programów o najwyższym poziomie wykorzystania alokacji w danym obszarze tematycznym.

Struktura próby wraz z uzasadnieniem: Do analiz wytypowano następujące programy operacyjne:

- Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego na lata 2014-2020;
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020;
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014-2020.

Są to Programy, które cechują się najwyższą wartością wykorzystanej alokacji na CT 5 oraz CT 6. W przypadku takich programów możliwe jest bowiem zidentyfikowanie największej liczby dobrych praktyk.

1.5.6. Panel ekspertów⁹

Panel ekspertów to technika polegająca na zebraniu grupy ekspertów, którzy w toku dyskusji wypracowują opinię na określony temat. Panel ekspertów umożliwia omówienie wyników przeprowadzonych przez Zespół Badawczy badań i analiz oraz roboczych wniosków i rekomendacji.

Populacja badana: Eksperti z zakresu inwestycji ekologicznych, kulturowych i gospodarczych.

Liczebność próby: W badaniu wzięło udział **5 ekspertów** nienależących do Zespołu Badawczego.

Dobór próby: Celowy – eksperci zostali wybrani na podstawie dorobku naukowego oraz doświadczenia zawodowego związanego z tematyką ewaluacji. W badaniu wzięły udział osoby posiadające co najmniej trzyletnie doświadczenie w obszarze objętym ewaluacją.

Struktura próby: W badaniu wzięli udział przedstawiciele 3 podmiotów:

- Komisji Oceny Projektów (3 osoby);
- Firmy Adinvest - zajmującej się świadczeniem usług doradztwa technicznego (1 osoba);
- Firmy E-ESC – zajmującej się projektowaniem i architekturą (1 osoba).

2. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA DZIAŁAŃ OP 4

Badaniu podlegały następujące działania, wchodzące w skład Osi Priorytetowej 4. Środowisko i kultura Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020:

- Działanie 4.1 *Przeciwdziałanie katastrofom naturalnym i ich skutkom;*
- Działanie 4.2 *Gospodarka odpadami;*
- Działanie 4.3 *Gospodarka wodno-ściekowa;*
- Działanie 4.4 *Zasoby kultury i dziedzictwa kulturowego;*
- Działanie 4.5 *Kapitał przyrodniczy regionu.*

Analizowane działania koncentrują się wokół następujących priorytetów inwestycyjnych Umowy Partnerstwa na lata 2014-2020 oraz celów szczegółowych RPO-L2020:

⁹ Ewaluacja – Poradnik dla pracowników administracji publicznej, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012, s. 106,
https://www.ewaluacja.gov.pl/media/84042/Ewaluacja_Poradnik_ewaluacji.pdf, dostęp 25.05.2020 r.

Tabela 1. Zestawienie priorytetów inwestycyjnych z celami i działaniami RPO-L2020

Priorytet inwestycyjny	Działanie RPO-L2020	Cel szczegółowy RPO-L2020
PI 5b	Przeciwdziałanie katastrofom naturalnym i ich skutkom	Zwiększone bezpieczeństwo powodziowe w regionie
PI 6a	Gospodarka odpadami	Zmniejszony poziom odpadów komunalnych podlegających składowaniu na terenie województwa lubuskiego
PI 6b	Gospodarka wodno-ściekowa	Zwiększona liczba mieszkańców regionu korzystających z oczyszczalni ścieków
PI 6c	Zasoby kultury i dziedzictwa kulturowego	Zwiększona liczba mieszkańców regionu korzystających z dóbr dziedzictwa kulturowego województwa lubuskiego
PI 6d	Kapitał przyrodniczy regionu	Ochrona różnorodności biologicznej regionu

Źródło: opracowanie własnych na podstawie Szczegółowego Opisu Osi Priorytetowych RPO-L2020.

W poniższej tabeli przedstawiono typy projektów, w ramach których można uzyskać dofinansowanie, w podziale na działania.

Tabela 2. Typy działań, w ramach których można uzyskać dofinansowanie z OP 4 RPO-L2020

Działanie	Typy projektów
4.1	<p>I typ projektu: Wsparcie służb ratownictwa technicznego i przeciwpożarowego:</p> <ol style="list-style-type: none"> zakup specjalistycznego sprzętu ochrony przed powodzią zakup specjalistycznego sprzętu ratowniczego rozwój systemów wczesnego ostrzegania i prognozowania zagrożeń (w zależności od zasięgu projektu - na poziomie regionalnym – zasięg 1 województwa) <p>II typ projektu: Poprawa bezpieczeństwa przeciwpowodziowego oraz przeciwdziałanie skutkom suszy:</p> <ol style="list-style-type: none"> rozwój infrastruktury, w tym między innymi budowę lub remont urządzeń służących retencjonowaniu wód oraz modernizację urządzeń przeciwpowodziowych i innych urządzeń w celu ochrony przed powodzią, a także przeciwdziałania skutkom suszy, pod warunkiem zapewnienia pełnej zgodności z wymogami prawa UE, w tym zgodnie z wymogami ramowej Dyrektywy Wodnej, dyrektywy w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz zgodnie z mapami zagrożenia powodziowego działania dotyczące zabezpieczenia obszarów miejskich przed niekorzystnymi zjawiskami pogodowymi i ich następstwami (np. zagospodarowanie wód opadowych, w tym: systemy zbierania i retencjonowania wody opadowej, budowa/modernizacja sieci kanalizacji)

Działanie	Typy projektów
	deszczowej wraz z infrastrukturą towarzyszącą w miastach poniżej 100 tys. mieszkańców, zapobieganie uszczelnianiu gruntu)
4.2	<p>I typ projektu: Wsparcie inwestycji w zakresie gospodarowania odpadami komunalnymi w oparciu o Aktualizację Wojewódzkiego Planu Gospodarki Odpadami wraz z Planem Inwestycyjnym w zakresie odpadów komunalnych:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) wsparcie systemów selektywnej zbiórki odpadów komunalnych 2) rozbudowę, modernizację istniejących składowisk 3) budowa instalacji do odzysku i recyklingu odpadów (w tym kompostowanie dla odpadów organicznych) 4) budowę instalacji do odzysku energii 5) wsparcie instalacji mechaniczno-biologicznych przetwarzania odpadów 6) likwidację dzikich składowisk <p>II typ projektu: Kompleksowe inwestycje w zakresie gospodarowania odpadami innymi niż komunalne (w tym zadania związane z recyklingiem):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) poprawę gospodarki odpadami niekomunalnymi, m.in. medycznymi, przemysłowymi <p>III typ projektu: Poprawa gospodarki odpadami niebezpiecznymi (projekty głównie w zakresie usuwania i unieszkodliwienia azbestu)</p>
4.3	<p>I typ projektu: Kompleksowe wsparcie gospodarki wodno-ściekowej (aglomeracje od 2 tys. RLM do 10 tys. RLM, zgodnie z opracowywaną aktualizacją KPOŚK):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) odpowiednie systemy odbioru ścieków komunalnych 2) budowę oczyszczalni ścieków bądź poprawę parametrów już istniejących oczyszczalni 3) infrastrukturę wodociągową (budowa i modernizacja sieci wodociągowych, w tym systemów zaopatrzenia w wodę, ujęć i stacji uzdatniania wody) 4) wsparcie dla gospodarki osadami ściekowymi <p>II typ projektu: Kompleksowe wsparcie budowy systemów indywidualnych oczyszczania ścieków w terenach zabudowy rozproszonej (budowa przydomowych lub przyzakładowych oczyszczalni ścieków – na obszarach gdzie budowa sieci kanalizacyjnej jest ekonomicznie lub technicznie niezasadna) – tylko w granicach aglomeracji</p> <p>III typ projektu: Budowa i modernizacja linii wodociągowych (systemy zaopatrzenia w wodę, ujęcia i stacje uzdatniania wody), zakup i remont urządzeń służących gromadzeniu, odprowadzaniu, uzdatnianiu i przesyłowi wody) gdy na danym terenie jest zapewniona sieć kanalizacyjna lub uregulowana gospodarka ściekowa (w aglomeracjach poniżej 10 tys. RLM)</p>

Działanie	Typy projektów
	<p>IV typ projektu: Zakup urządzeń i aparatury (np. mobilne laboratoria, instalacje kontrolno-pomiarowe)</p>
4.4	<p>I typ projektu – Inwestycje w zakresie ochrony i zachowania zasobów kultury (w tym dziedzictwa kulturowego) na potrzeby rozwoju turystyki polegające na:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) rewitalizacji, konserwacji, renowacji, rewaloryzacji, modernizacji, adaptacji historycznych i zabytkowych obiektów oraz zespołów obiektów wraz z ich otoczeniem, 2) ochronie (w tym zabezpieczeniu na wypadek zagrożeń zewnętrznych, np. przed kradzieżą i zniszczeniem) i renowacji dziedzictwa kulturowego, 3) konserwacji zabytków ruchomych, 4) wyposażenie obiektów w sprzęt niezbędny do prawidłowej realizacji zadania (np. wystawienniczy, techniczny, multimedialny) – tylko jako element projektu 5) rozbudowa, przebudowa obiektów kultury, 6) inwestycje w zakresie technologii informacyjno-komunikacyjnych dotyczące wykorzystania aplikacji, usług TIK i treści cyfrowych w obszarze kultury i turystyki, polegające m.in. na zakupie oprogramowania i sprzętu – tylko jako element projektu. <p>II typ projektu – Inwestycje w zakresie przebudowy instytucji kultury oraz dostosowanie obiektów do prowadzenia działalności kulturalnej i turystycznej:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) przebudowa, rozbudowa obiektów instytucji kultury, w tym: <ol style="list-style-type: none"> a. wyposażenie w sprzęt niezbędny do prawidłowej realizacji zadania (np. wystawienniczy, techniczny, multimedialny) - tylko jako element projektu). b. inwestycje w zakresie technologii informacyjno-komunikacyjnych dotyczące wykorzystania aplikacji, usług TIK i treści cyfrowych w obszarze kultury i turystyki, polegające m.in. na zakupie oprogramowania i sprzętu – tylko jako element projektu. 2) adaptacja, tj. modernizacja istniejącego obiektu w celu dostosowania do pełnienia funkcji (w tym nowej funkcji) kulturalnej i turystycznej, w tym: <ol style="list-style-type: none"> a. wyposażenie w sprzęt niezbędny do prawidłowej realizacji zadania (np. wystawienniczy, techniczny, multimedialny) - tylko jako element projektu. b. inwestycje w zakresie technologii informacyjno-komunikacyjnych dotyczące wykorzystania aplikacji, usług TIK i treści cyfrowych w obszarze kultury i turystyki, polegające m.in. na zakupie oprogramowania i sprzętu – tylko jako element projektu.
4.5	<p>I typ projektu: Udostępnianie zasobów przyrodniczych:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) inwestycje w stawy widokowe, tereny wypoczynkowe oraz ścieżki dydaktyczne, 2) wykorzystanie lokalnych zasobów przyrodniczych, z położeniem szczególnego nacisku na aspekt ochrony przyrody,

Działanie	Typy projektów
	<p>3) tworzenie centrów ochrony różnorodności biologicznej na obszarach miejskich oraz pozamiejskich w oparciu o gatunki rodzime, inwestycje w banki genowe, parki miejskie, ogrody botaniczne, eko-parki,</p> <p>4) wsparcie kapitału przyrodniczego regionu poprzez zachowanie równowagi pomiędzy zasobami naturalnymi a regionalną ofertą turystyczno-wypoczynkową oraz rekreacyjną.</p> <p>II typ projektu: Ochrona zagrożonych gatunków i siedlisk przyrodniczych:</p> <p>1) zadania związane z zachowaniem siedlisk i gatunków oraz odtwarzanie ich tam, gdzie zostały zdegradowane,</p> <p>2) ochronę in-situ i ex-situ zagrożonych gatunków i siedlisk przyrodniczych na obszarach parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody (w tym położonych na obszarach Natura 2000),</p> <p>3) ochronę i przywracanie właściwego stanu siedlisk przyrodniczych i gatunków,</p> <p>4) nowoczesne programy edukacyjne.</p> <p>III typ projektu: Prowadzenie komplementarnych i uzupełniających do ogólnopolskich działań/kampanii informacyjno-edukacyjnych.</p> <p>IV typ projektu: Opracowywanie planów/programów ochrony dla obszarów cennych przyrodniczo.</p>

Źródło: opracowanie własnych na podstawie Szczegółowego Opisu Osi Priorytetowych RPO-L2020.

3. ANALIZA PODPISANYCH UMÓW O DOFINANSOWANIE

W ramach OP 4 RPO-L2020 zaplanowano łącznie 27 naborów, spośród czego przeprowadzono 25 naborów.

- 4.1 Przeciwdziałanie katastrofom naturalnym i ich skutkom (4 nabory):
 - RPLB.04.01.00-IZ.00-08-K02/16;
 - RPLB.04.01.00-IZ.00-08-K01/18;
 - RPLB.04.01.00-IZ.00-08-K01/16 – nabór anulowany;
 - RPLB.04.01.00-IZ.00-08-P01/16.
- 4.2 Gospodarka odpadami (3 nabory):
 - RPLB.04.02.00-IZ.00-08-K01/17;
 - RPLB.04.02.00-IZ.00-08-K02/17 – konkurs dodatkowy (w ramach naboru nie wpłynął żaden wniosek o dofinansowanie);
 - RPLB.04.02.00-IZ.00-08-K01/19.
- 4.3 Gospodarka wodno-ściekowa (5 naborów):
 - RPLB.04.03.00-IP.02-08-K01/16;
 - RPLB.04.03.00-IZ.00-08-K01/17 – konkurs dodatkowy;
 - RPLB.04.03.00-IZ.00-08-K01/18 – konkurs dodatkowy;
 - RPLB.04.03.00-IZ.00-08-K02/18

- RPLB.04.03.00-IZ.00-08-K01/19 – konkurs dodatkowy.
- 4.4 Zasoby kultury i dziedzictwa kulturowego (8 naborów):
 - RPLB.04.04.01-IZ.00-08-K01/16;
 - RPLB.04.04.01-IZ.00-08-K01/18 – rezygnacja z ogłoszenia konkursu;
 - RPLB.04.04.01-IZ.00-08-K01/18 – ponowne ogłoszenie anulowanego konkursu z 2017 r.;
 - RPLB.04.04.02-IZ.00-08-K01/16;
 - RPLB.04.04.02-IZ.00-08-K01/17;
 - RPLB.04.04.02-IZ.00-08-K01/20;
 - RPLB.04.04.03-IZ.00-08-K01/16;
 - RPLB.04.04.03-IZ.00-08-K01/17.
- 4.5 Kapitał przyrodniczy regionu (7 naborów):
 - RPLB.04.05.01-IZ.00-08-K01/16;
 - RPLB.04.05.02-IZ.00-08-K01/16;
 - RPLB.04.05.02-IZ.00-08-K01/17;
 - RPLB.04.05.02-IZ.00-08-K02/17 – w ramach naboru nie wpłynął żaden wniosek o dofinansowanie;
 - RPLB.04.05.02-IZ.00-08-K01/19;
 - RPLB.04.05.02-IZ.00-08-K01/18;
 - RPLB.04.05.02-IZ.00-08-K01/20.

W ramach przeprowadzonych naborów (zarówno konkursowych, jak też pozakonkursowych) podpisano łącznie **71 umów o dofinansowanie projektów**, z czego 29 projektów zostało już zakończonych. Liczbę umów podpisanych w ramach poszczególnych naborów przedstawia poniższa tabela.

Tabela 3. Informacja o liczbie podpisanych umów/wydanych decyzji o dofinansowaniu w podziale na nabory w ramach OP 4 RPO-L2020

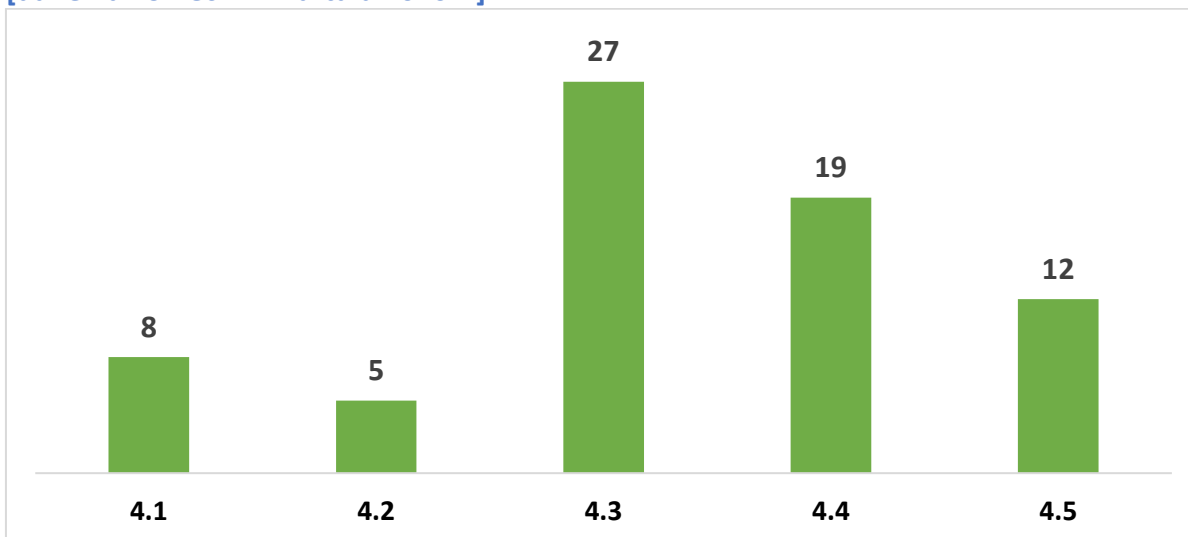
Numer naboru	Liczba podpisanych umów/wydanych decyzji o dofinansowaniu
RPLB.04.01.00-IZ.00-08-K01/16	nabór anulowany
RPLB.04.01.00-IZ.00-08-K01/18	1
RPLB.04.01.00-IZ.00-08-K02/16	5
RPLB.04.01.00-IZ.00-08-P01/16	2
RPLB.04.02.00-IZ.00-08-K01/17	3
RPLB.04.02.00-IZ.00-08-K01/19	2
RPLB.04.02.00-IZ.00-08-K02/17	w ramach naboru nie wpłynął żaden wniosek o dofinansowanie
RPLB.04.03.00-IP.02-08-K01/16	11
RPLB.04.03.00-IZ.00-08-K01/17	5
RPLB.04.03.00-IZ.00-08-K01/18	2
RPLB.04.03.00-IZ.00-08-K01/19	5
RPLB.04.03.00-IZ.00-08-K02/17	4
RPLB.04.04.01-IZ.00-08-K01/16	6
RPLB.04.04.01-IZ.00-08-K01/18	8
RPLB.04.04.01-IZ.00-08-K01/18	rezygnacja z ogłoszenia konkursu

Numer naboru	Liczba podpisanych umów/wydanych decyzji o dofinansowaniu
RPLB.04.04.02-IZ.00-08-K01/16	2
RPLB.04.04.02-IZ.00-08-K01/17	1
RPLB.04.04.02-IZ.00-08-K01/20	w ramach naboru nie wpłynął żaden wniosek o dofinansowanie
RPLB.04.04.03-IZ.00-08-K01/16	1
RPLB.04.04.03-IZ.00-08-K01/17	1
RPLB.04.05.01-IZ.00-08-K01/16	8
RPLB.04.05.02-IZ.00-08-K01/16	2
RPLB.04.05.02-IZ.00-08-K01/17	1
RPLB.04.05.02-IZ.00-08-K01/18	w ramach naboru nie wpłynął żaden wniosek o dofinansowanie
RPLB.04.05.02-IZ.00-08-K01/19	1
RPLB.04.05.02-IZ.00-08-K01/20	w ramach naboru nie wpłynął żaden wniosek o dofinansowanie
RPLB.04.05.02-IZ.00-08-K02/17	w ramach naboru nie wpłynął żaden wniosek o dofinansowanie

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Zamawiającego.

Największą liczbę umów – 27 – podpisano w ramach Działania 4.3 dotyczącego gospodarki wodno-ściekowej. Poniższy wykres przedstawia dane dotyczące podpisanych umów/wydanych decyzji o dofinansowaniu.

Wykres 1. Liczba zawartych umów o dofinansowanie w podziale na działania RPO-L2020 [dane na koniec III kwartału 2020 r.]

Źródło: opracowanie własnych na podstawie danych otrzymanych od Zamawiającego.

Warto przeanalizować również dominujący zakres interwencji (kategorie interwencji). Jak wynika z analizy danych, najczęściej projektów realizowano w ramach zakresu: 022 *Oczyszczalnie ścieków* (29 projektów) i 094 *Ochrona, rozwój i promowanie dóbr publicznych w dziedzinie kultury i dziedzictwa* (16 projektów).

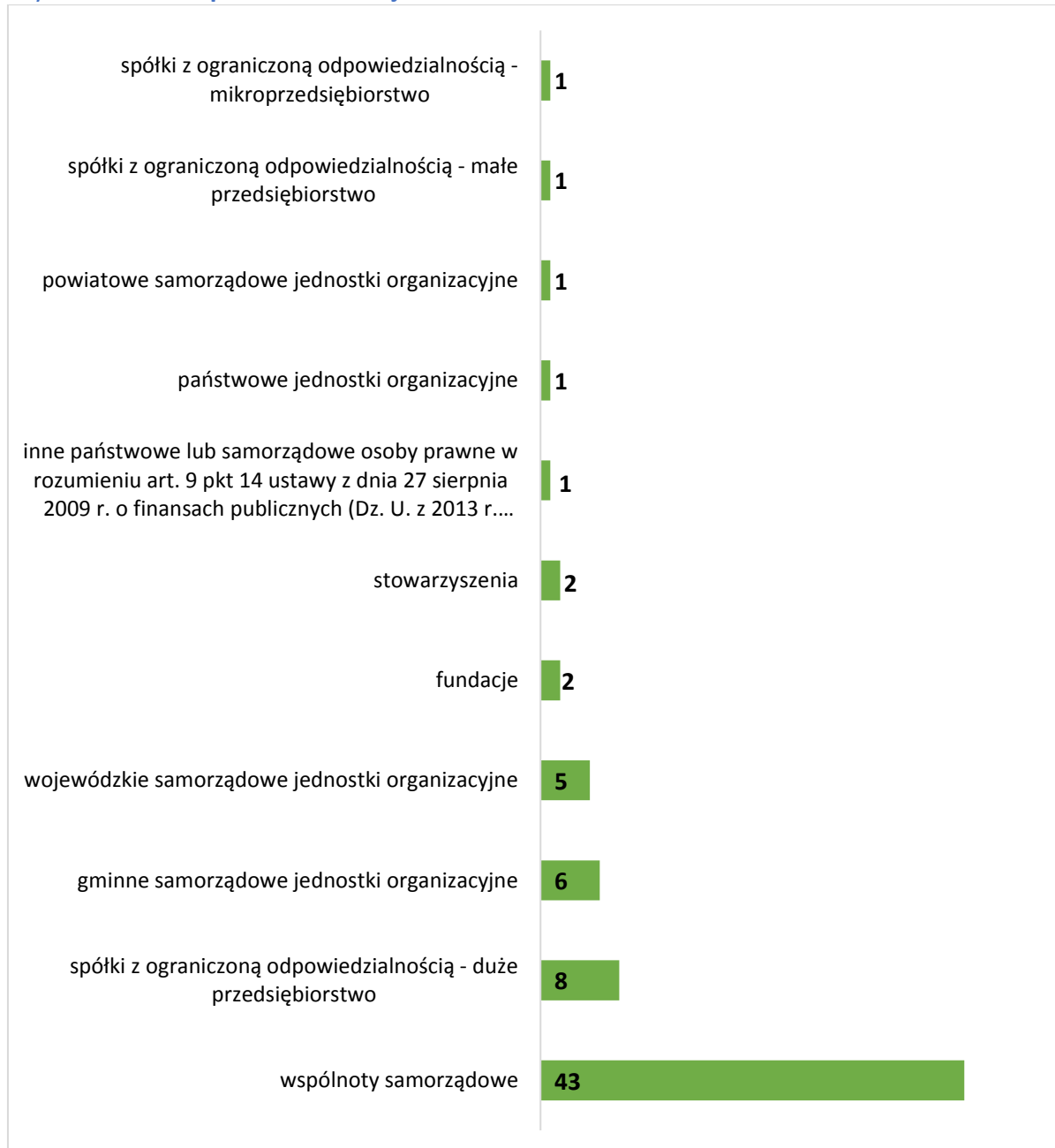
Wykres 2. Dominujący zakres interwencji w ramach projektów realizowanych w OP 4 RPO-L2020

Źródło: opracowanie własnych na podstawie danych otrzymanych od Zamawiającego.

Główną formą prawną beneficjenta była jednostka samorządu terytorialnego lub wspólnota samorządowa (43 projekty). Państwowe lub samorządowe jednostki organizacyjne (gminne, powiatowe, wojewódzkie) również relatywnie często występowały jako beneficjenci – podmioty o tej formie prawnej realizują bowiem 13 projektów.

Wykres 3. Forma prawna beneficjentów

Źródło: opracowanie własnych na podstawie danych otrzymanych od Zamawiającego.

W latach 2016-2020 (do końca III kwartału 2020 r.) podpisano łącznie 71 umów o dofinansowanie na kwotę 429 173 602,50 PLN. Wartość przyznanego dofinansowania wyniosła natomiast 263 583 135,98 PLN. Szczegółowe informacje przedstawione zostały w poniższej tabeli. Warto zauważyć, iż niemal połowa beneficjentów podpisała umowy w 2018 roku (36 projektów).

Tabela 4. Liczba i wartość podpisanych umów o dofinansowanie w podziale na lata i działania w ramach OP 4 RPO-L2020

Rok podpisania umowy	Działanie	Liczba podpisanych umów	Wartość dofinansowania w ramach podpisanych umów (w PLN)
2016	4.1	7	19 318 185,09
	4.4	1	11 271 948,52
	4.5	1	11 240 282,91
2017	4.3	1	3 343 190,40
	4.4	8	48 365 542,88
	4.5	7	24 847 239,80
2018	4.2	3	8 172 277,09
	4.3	19	158 399 432,90
	4.4	8	62 050 801,15
	4.5	2	8 430 592,75
2019	4.1	1	14 11 5520,00
	4.3	2	2 813 533,68
	4.4	2	670 3274,00
	4.5	1	1 476 659,27
2020	4.2	2	12 364 862,99
	4.3	5	30 484 162,32
	4.5	1	5 776 096,76
Razem		71	429 173 602,50

Źródło: opracowanie własnych na podstawie danych otrzymanych od Zamawiającego.

Podsumowując, wsparcie zostało skierowane do zróżnicowanego grona podmiotów, przy czym dominującym typem wnioskodawców i beneficjentów były wspólnoty samorządowe. Większość umów o dofinansowanie została podpisana w 2018 roku, co jest związane z dynamiką wdrażania RPO-L2020 – niewielka liczba podpisanych umów w początkowym okresie realizacji Programu i pod koniec perspektywy finansowej nie powinna zatem dziwić.

4. OPIS WYNIKÓW EWALUACJI

4.1. Spójność wsparcia z potrzebami określonymi w dokumentach strategicznych

Analiza *desk research* wykazała, że wsparcie udzielane w ramach OP 4 RPO-L2020 jest zbieżne z zapisami dokumentów strategicznych. *Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020* w ramach celu operacyjnego 1.6 wskazuje na potrzebę *udoskonalenia oraz rozbudowy infrastruktury energetycznej i ochrony środowiska*¹⁰, natomiast cel operacyjny 1.8 zakłada *poprawę jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej*, w ramach którego przewidziano m.in. *Wspieranie przedsięwzięć środowiskowych*¹¹. Zbieżność ze

¹⁰ *Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020*, s. 37-38.

¹¹ *Ibidem*, s.39.

wsparciem udzielanym w ramach OP 4 RPO-L2020 odnotowano również w przypadku projektu zaktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa (do 2030 r.), w ramach której założono realizację celu operacyjnego 3.4 *Ochrona środowiska przyrodniczego, w tym przeciwdziałanie negatywnym skutkom zmian klimatu*¹².

O spójności wsparcia z dokumentami strategicznymi świadczy liczba projektów realizowanych w ramach OP 4, deklarujących zgodność ze Strategią Rozwoju Polski Zachodniej do roku 2020 – powiązanie takie deklarują wszystkie projekty wdrażane w ramach OP 4 RPO-L2020.

Na podstawie analizy wyników telefonicznych wywiadów pogłębionych z przedstawicielami Instytucji Zarządzającej RPO-L2020, tj. Departamentu Programów Regionalnych oraz Departamentu Zarządzania Regionalnym Programem Operacyjnym UMWL, a także z przedstawicielami Miejskich Obszarów Funkcjonalnych należy stwierdzić, że **wsparcie udzielane w ramach OP 4 jest w bardzo wysokim stopniu zbieżne z priorytetami i wizją rozwoju zaprezentowaną w dokumentach strategicznych województwa, przede wszystkim w Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego**. Potwierdzili to wszyscy rozmówcy ze wskazanych grup. Realizowane inwestycje są ponadto zgodne z dokumentami na poziomie krajowym i europejskim.

Wsparcie udzielane w ramach Osi Priorytetowej 4 całkowicie jest zbieżne z wizją rozwoju zaprezentowaną w dokumentach strategicznych, zarówno na poziomie europejskim, jak i wojewódzkim i lokalnym. Na poziomie regionalnym jest zbieżne ze Strategią Rozwoju Województwa Lubuskiego, w okresie programowania do roku 2020.

Źródło: TDI z przedstawicielem ZIT.

Wsparcie związane z zapobieganiem katastrofom naturalnym było zgodne ponadto z istniejącym systemem zarządzania kryzysowego oraz dokumentami krajowymi w tożsamym zakresie, gospodarowanie odpadami wynikało z regionalnych dokumentów planistycznych, tj. z Wojewódzkiego Planu Gospodarowania Odpadami, z kolei gospodarka wodno-ściekowa – z Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych.

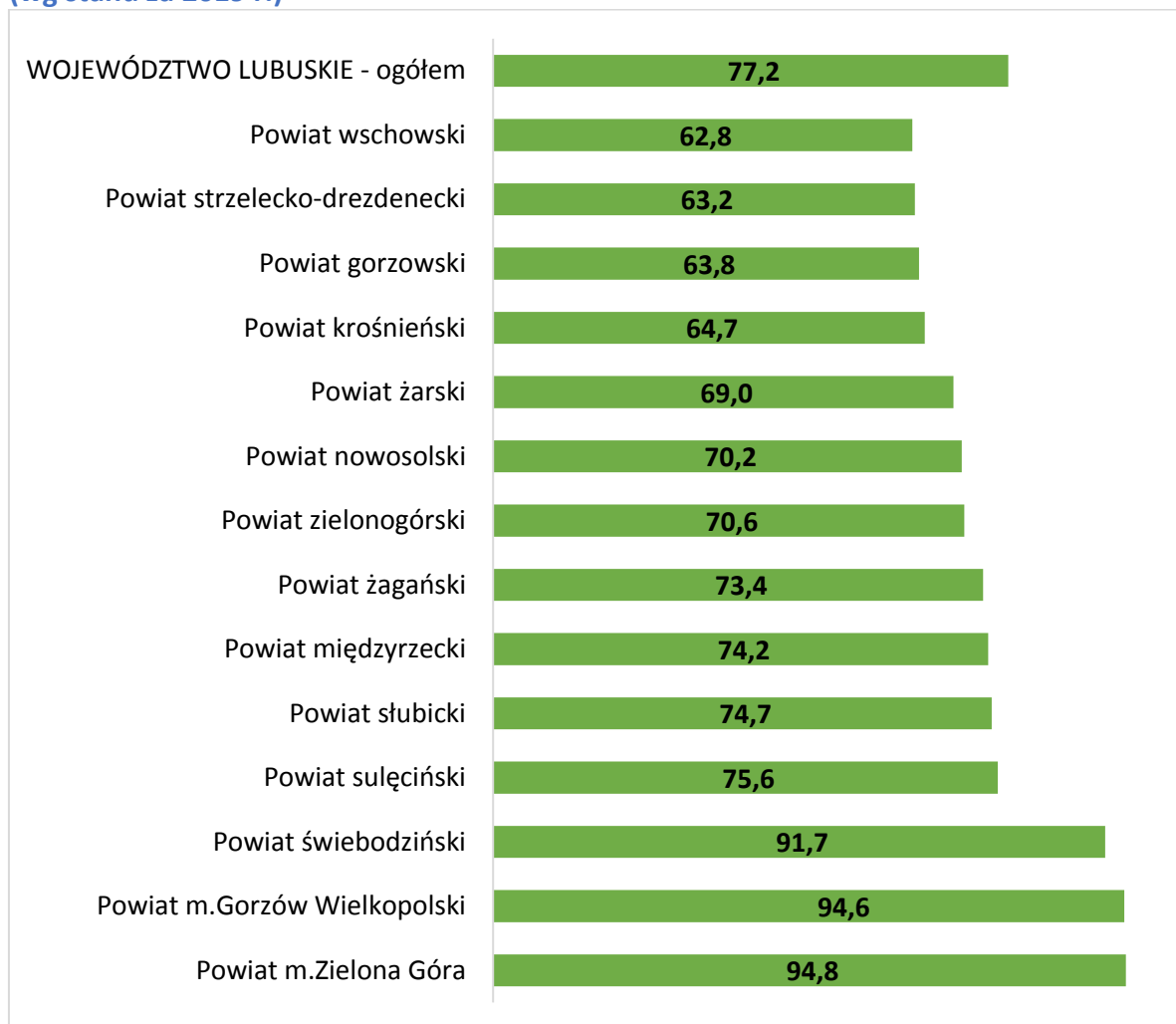
Należy przy tym podkreślić, że zbieżność wsparcia w ramach Programu z priorytetami zawartymi w dokumentach strategicznych jest weryfikowana podczas dokonywania oceny formalnej projektu. Bez pozytywnej oceny kryterium *Zgodność projektu z dokumentami strategicznymi oraz branżowymi* inwestycja nie mogłaby przejść do etapu oceny merytorycznej, co wyklucza możliwość otrzymania dofinansowania.

Zdaniem respondentów, potrzeby w zakresie realizacji inwestycji wdrażanych w OP 4 należy uznać za aktualne względem wyzwań i potrzeb województwa lubuskiego. Z uwagi na postępujące zmiany klimatu, zawsze będzie istniało ryzyko wystąpienia katastrof naturalnych, w związku z czym należy stale podejmować działania, które będą zapobiegać ich występowaniu. Z podobnych względów inwestycje będą musiały być realizowane w obszarze gospodarki wodno-ściekowej i zmniejszających się zasobów wodnych. Konieczne będzie również dokonywanie modernizacji lub przebudowy istniejących oczyszczalni ścieków. Według danych za 2019 r. w poszczególnych powiatach województwa lubuskiego

¹² *Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030 (projekt wersja 2.0), s. 37.*

odsetek osób korzystających z oczyszczalni ścieków komunalnych jest zróżnicowany. Najniższy jest w przypadku powiatów wschowskiego (62,8%) oraz strzelecko-drezdeneckiego (63,2%). Najwyższy odsetek cechuje natomiast miasta na prawach powiatu (powiat m. Zielona Góra – 94,8% oraz powiat m. Gorzów Wielkopolski – 94,6%).

Wykres 4. Odsetek ludności korzystających z oczyszczalni ścieków komunalnych [w %] (wg stanu za 2019 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS, <https://bdl.stat.gov.pl> (dostęp: 10.12.2020).

Należy również zwrócić uwagę na zróżnicowanie pomiędzy terenami wiejskimi, a miejskimi. O ile w miastach wskaźnik dot. odsetka osób korzystających z oczyszczalni ścieków komunalnych wynosi ponad 90%, o tyle w przypadku obszarów wiejskich oscyluje on w granicach 30%. Wyjątkiem są tu obszary wiejskie zlokalizowane w obrębie powiatów świebodzińskiego (84,5%), sulęcińskiego (59,1%), międzyrzeckiego (51,3%) oraz gorzowskiego (50,0%).

Tabela 5. Odsetek ludności korzystających z oczyszczalni ścieków komunalnych w podziale na obszary wiejskie i miejskie [w %] (wg stanu za 2019 r.)

Powiat	Obszary miejskie	Obszary wiejskie
Powiat gorzowski	90,6	50,0
Powiat krośnieński	96,0	32,3
Powiat międzyrzecki	95,6	51,3
Powiat nowosolski	92,6	27,2
Powiat słubicki	95,2	38,9
Powiat strzelecko-drezdenecki	99,6	30,9
Powiat sulęciński	98,6	59,1
Powiat świebodziński	99,5	84,5
Powiat zielonogórski	94,6	51,3
Powiat żagański	93,6	42,6
Powiat żarski	93,3	32,0
Powiat wschowski	96,6	29,0
Powiat m. Gorzów Wielkopolski	94,6	n.d.
Powiat m. Zielona Góra	94,8	n.d.
WOJEWÓDZTWO LUBUSKIE – ogółem	94,8	44,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS, <https://bdl.stat.gov.pl> (dostęp: 10.12.2020).

Z informacji przekazanych przez rozmówców biorących udział w wywiadach pogłębionych wynika także, że w województwie wciąż potrzebne są działania, które podniosą wskaźnik segregacji odpadów w poszczególnych gminach i powiatach województwa lubuskiego. Jego wartość w poszczególnych gminach jest różna i często niezadowalająca, co potwierdzają dane zastane: waha się ona od 16,4% do 41,2%, przy czym średnio nieco wyższy wskaźnik selektywności zbiórki odpadów odnotowano w przypadku gospodarstw domowych, niż w przypadku ogółu zbieranych odpadów. Oznacza to konieczność podjęcia przedsięwzięć zmierzających do zachęcenia podmiotów gospodarczych (np. przedsiębiorstw produkcyjnych, które również generują odpady komunalne) do dokonywania zbiórki odpadów w sposób selektywny. Analiza przeprowadzona na potrzeby niniejszej ewaluacji wskazuje, że wsparcie w tym zakresie może być realizowane w przyszłej perspektywie finansowej. Założenia do Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027 precyzują, że przedsięwzięcia z tego zakresu mogą być realizowane w Celu Polityki 2 – bardziej przyjazna dla środowiska bezemisyjna Europa. W ramach tego celu możliwe są do realizacji przedsięwzięcia skoncentrowane na:

- *promocji zachowań indywidualnych oraz grupowych, które sprzyjają racjonalnemu korzystaniu z zasobów środowiskowych i wspierają ochronę zasobów nieodnawialnych;*
- *edukacji ekologicznej, w tym zwiększeniu świadomości obywateli/konsumentów oraz kształtowaniu postaw w celu wywołania zmiany zachowań na proekologiczne;*
- *transformacji sektora gospodarki odpadami w celu zapobiegania powstawaniu odpadów oraz zwiększeniu odzysku zasobów, wspieraniu wdrażania recyklingu*

odpadów i efektywnego gospodarowania zasobami, modyfikacji metod zagospodarowania (w tym – infrastruktury) odpadów;

- wspieraniu recyklingu odpadów komunalnych i efektywnego gospodarowania zasobami w MSP¹³.

Tabela 6. Odsetek odpadów zbieranych selektywnie w ciągu roku w województwie lubuskim oraz w poszczególnych w powiatach województwa lubuskiego [w %] (wg stanu za 2019 r.)

Powiat	ogółem	z gospodarstw domowych
Powiat nowosolski	41,2	44,9
Powiat wschowski	37,8	38,8
Powiat sulęciński	34,5	36,7
Powiat zielonogórski	31,9	34,8
Powiat żarski	27,5	31,8
Powiat gorzowski	24,6	28,0
Powiat m. Gorzów Wielkopolski	24,6	27,3
Powiat krośnieński	24,2	26,7
Powiat m. Zielona Góra	23,7	22,8
Powiat słubicki	22,2	23,6
Powiat świebodziński	21,7	25,4
Powiat międzyrzecki	20,2	23,6
Powiat żagański	20,1	21,9
Powiat strzelecko-drezdenecki	16,4	18,0
WOJEWÓDZTWO LUBUSKIE – ogółem	26,3	28,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS, <https://bdl.stat.gov.pl> (dostęp: 10.12.2020).

Również kwestie związane z rewitalizacją obiektów kultury w miarę upływu czasu będą wymagały kolejnych inwestycji, z uwagi na postępującą degradację ich stanu. W związku z tym niezbędne będzie szukanie możliwości dofinansowania takich przedsięwzięć w perspektywie finansowej 2021-2027.

Uważam, że żadne [potrzeby – przyp. red.] się nie zdezaktualizowały, ponieważ nie wszystkie projekty zostały dofinansowane z powodu małej alokacji. W związku z tym dalej są potrzeby, które są niezrealizowane.

Źródło: IDI z przedstawicielem IZ RPO-L2020.

Zróżnicowanie terytorialne dotyczące wskaźników w zakresie gospodarki odpadami oraz gospodarki wodno-kanalizacyjnej nakazuje odnieść się do terytorialnych instrumentów wsparcia w zakresie OP 4. Analiza benchmarkingowa wykazała, że w ramach pozostałych

¹³ Zob. Założenia do Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027, Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, Departament Strategii Rozwoju, Warszawa, lipiec 2019, s. 23-24.

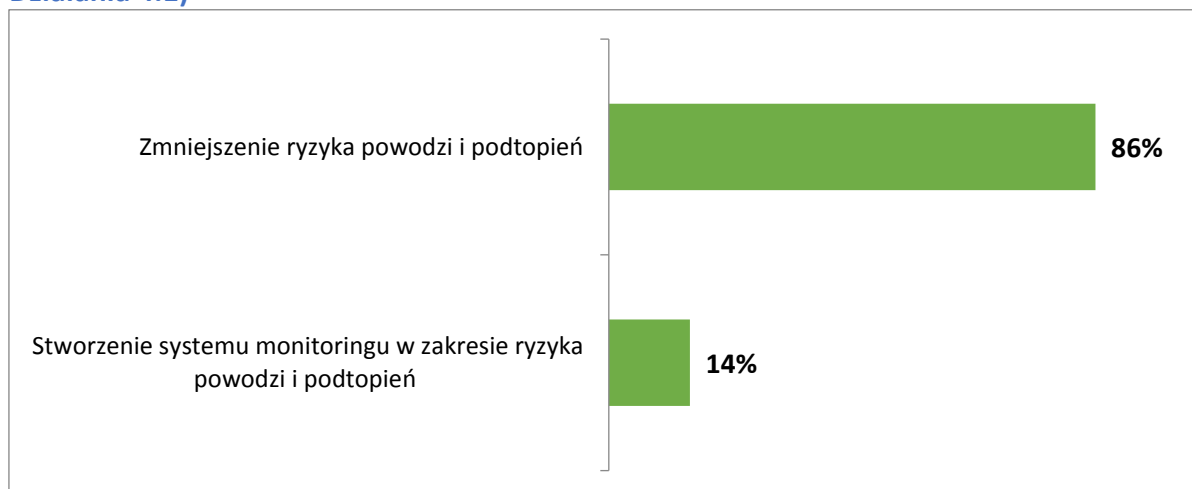
poddanych analizie województw stosowane są instrumenty ukierunkowujące wsparcie na poszczególne obszary w szerszym zakresie, niż ma to miejsce w przypadku województwa lubuskiego. Można wskazać przy tym, że prócz instrumentów ZIT oraz OSI, które zostały zastosowane w ramach RPO-L2020 inne Programy przewidziały w ramach wsparcia obszary wiejskie oraz obszary poddane rewitalizacji.

Podsumowując, pomimo, że RPO-L2020 został sformułowany w 2014 roku, potrzeby, które zostały w nim wskazane nie uległy dezaktualizacji. Jak wykazano we wcześniejszej części dokumentu, głównymi beneficjentami wsparcia w ramach OP 4 są jednostki samorządu terytorialnego (wspólnoty samorządowe), a także jednostki organizacyjne podległe i podporządkowane im. Ograniczone budżety samorządów nie są wystarczające do zaspokojenia wszystkich potrzeb lokalnej społeczności w zakresie ochrony środowiska oraz potencjału kulturowego. Potrzeby te mogą się ponadto zwiększać w najbliższych latach z uwagi na zmniejszające się dochody budżetowe samorządów: zgodnie z planowanymi do wprowadzenia na poziomie centralnym zmianami prawa część dochodów z podatków, dotychczas przekazywanych samorządom, może być kierowana na poziom centralny. Dodatkowo konieczność poniesienia nieplanowanych wcześniej wydatków wynikających z pandemii COVID-19, związanych m.in. z koniecznością zapewnienia funkcjonowania transportu zbiorowego w reżimie sanitarnym spowoduje, że zdolności samorządów w zakresie zapewnienia wsparcia dot. ochrony środowiska oraz potencjału kulturowego będą mniejsze, niż można się było spodziewać. Z tego względu konieczne jest dalsze wsparcie podejmowanych w tym zakresie przedsięwzięć ze środków zewnętrznych.

4.2. Efekty przyrodnicze projektów realizowanych w OP 4

W ramach badania CAWI/CATI beneficjenci OP 4 zostali zapytani o to, jakie efekty przyrodnicze przyniosła realizacja projektów w ramach analizowanej osi priorytetowej. Beneficjenci Działania 4.1 wskazywali na **zmniejszenie ryzyka powodzi i podtopień** oraz **stworzenie systemu monitoringu w zakresie ryzyka powodzi i podtopień**.

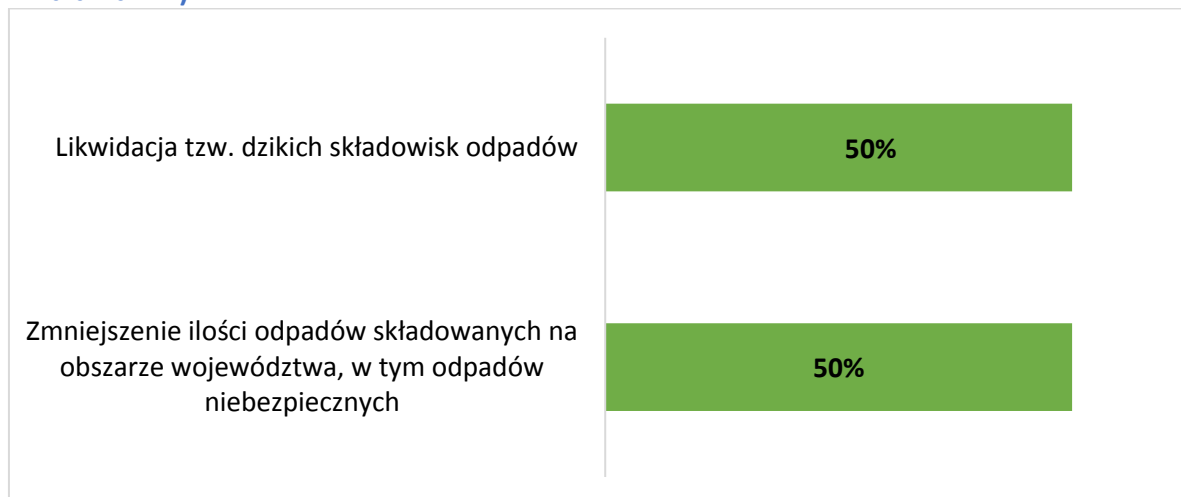
Wykres 5. Jakie efekty przyrodnicze przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.1)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

Beneficjenci Działania 4.2 wskazywali na **likwidację tzw. dzikich składowisk odpadów** oraz na **zmniejszenie ilości odpadów składowanych na obszarze województwa, w tym odpadów niebezpiecznych** (po 50% wskazań).

Wykres 6. Jakie efekty przyrodnicze przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.2)

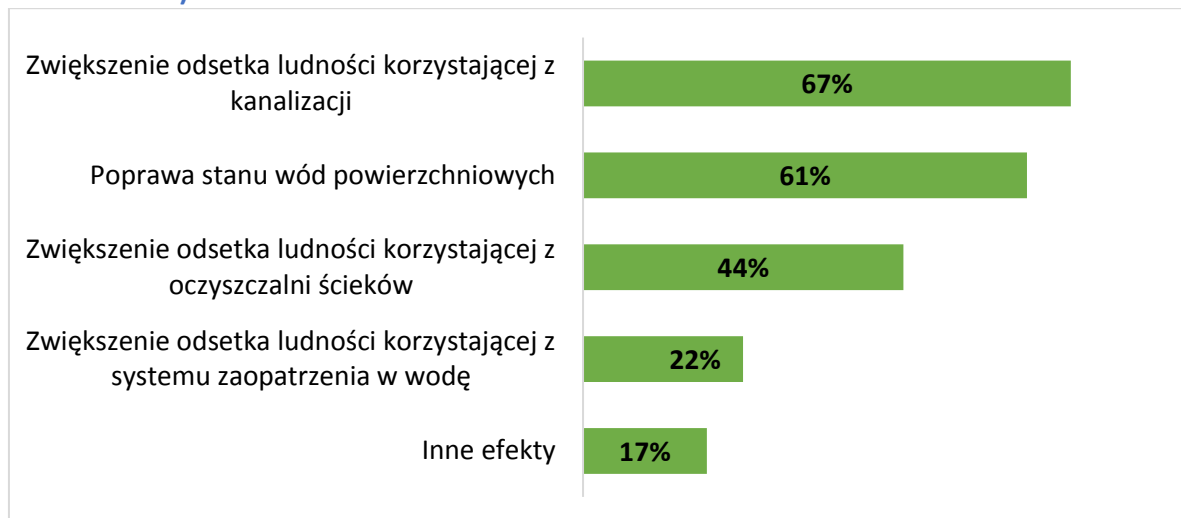

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

W przypadku beneficjentów Działania 4.3 realizacja projektów przyczyniła się do **zwiększenia odsetka ludności korzystającej z kanalizacji, poprawy stanu wód powierzchniowych, zwiększenia odsetka ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków, zwiększenia odsetka ludności korzystającej z systemu zaopatrzenia w wodę**. Ponadto część badanych w ramach Działania 4.3 wskazało inne efekty, wśród których wskazano:

- Ochronę środowiska przyrodniczego przed zanieczyszczeniami przedostającymi się do gleb;
- Poprawę jakości wody dostarczanej ludności;
- Poprawę stanu powietrza poprzez zmniejszenie emisji gazów emitowanych przez wozy asenizacyjne.

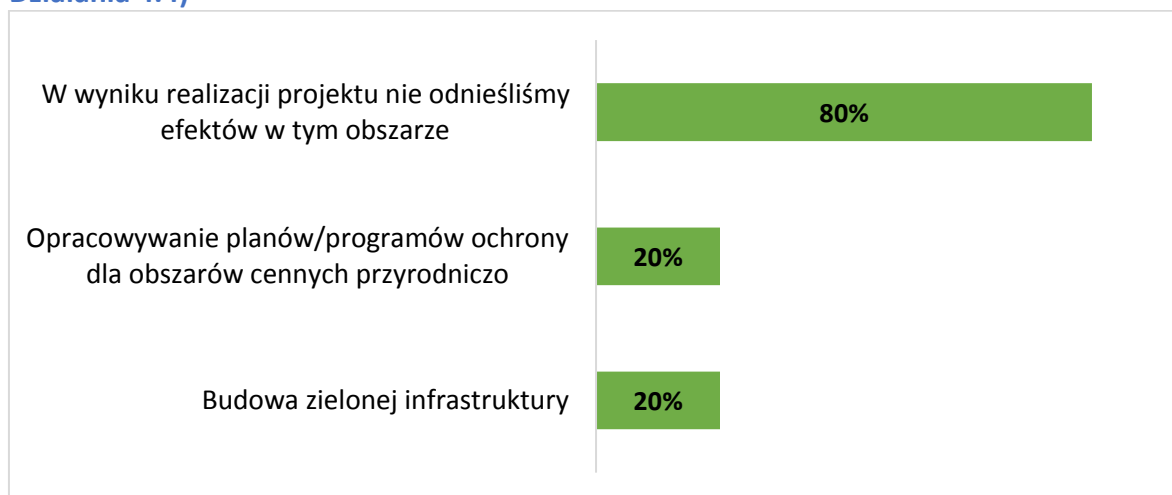
Wykres 7. Jakie efekty przyrodnicze przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.3)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

Wśród beneficjentów Działania 4.4 większość respondentów zadeklarowała, że realizacja projektów nie przyniosła efektów przyrodniczych, a pozostała część wskazała na **opracowanie planów/programów ochrony dla obszarów cennych przyrodniczo** oraz **budowę zielonej infrastruktury**. Taki rozkład odpowiedzi w przypadku analizowanego działania związany może być z tym, że w tym Działaniu większy nacisk położono na działania sprzężone z zasobami kultury i dziedzictwem kulturowym, które jedynie pośrednio oddziałują na środowisko przyrodnicze.

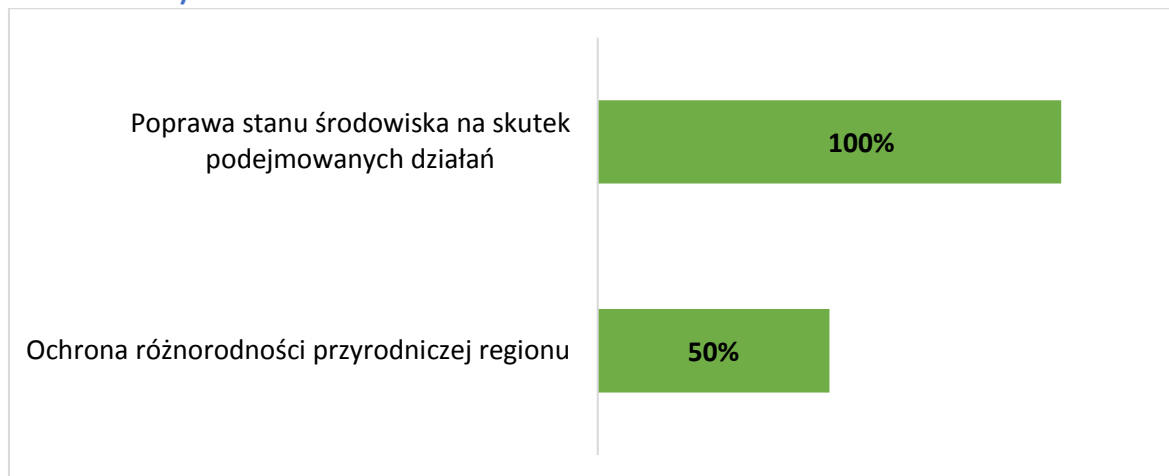
Wykres 8. Jakie efekty przyrodnicze przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.4)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

Wszyscy beneficjenci Działania 4.5 wskazali na efekty związane z poprawą stanu środowiska na skutek podejmowanych działań, a co drugi – na ochronę różnorodności przyrodniczej regionu.

Wykres 9. Jakie efekty przyrodnicze przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.5)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

Zgodnie z informacjami przekazywanymi przez przedstawicieli IZ RPO-L2020 w trakcie telefonicznych wywiadów pogłębionych, wdrażane projekty miały pozytywny wpływ na stan środowiska naturalnego. Najbardziej widoczne efekty dotyczyły, zdaniem respondentów, projektów nakierowanych na zapobieganie katastrofom naturalnym oraz ich skutkom, a także na rozwój potencjału przyrodniczego, co wynikało m.in. z dużej liczby zrealizowanych działań w tym zakresie oraz bezpośredniego związku projektu ze środowiskiem przyrodniczym. Podobnie, jak Beneficjenci wsparcia, również przedstawiciele IZ RPO-L2020 uczestniczący w wywiadach pogłębionych zostali poproszeni o wskazanie efektów przyrodniczych realizowanych projektów. Ich zdaniem należy przede wszystkim podkreślić takie efekty przyrodnicze projektów, jak:

- ochrona ekosystemów przed występującymi katastrofami,
- tworzenie Punktów Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych (PSZOK), pozwalających na powtórne wykorzystanie odpadów, które nie trafiają do środowiska i zmniejszają wykorzystanie zasobów,
- zmniejszenie ilości ścieków trafiających do środowiska,
- ochronę Obszarów Natura 2000 (gatunków chronionych flory i fauny).

W podobny sposób wypowiedzieli się również przedstawiciele Komisji Oceny Projektów.

Przedstawiciele ZIT podkreślali natomiast, że uzyskane efekty można rozpatrywać w kontekście policzalnym, jako powierzchnię obszarów chronionych czy liczbę wspartych gatunków, siedlisk oraz zbiorowisk roślinnych i form ochrony przyrody, a także niepoliczalnym, tzn. zachowanie zasobów naturalnych dla przyszłych pokoleń.

Wskazane w ramach badania CAWI/CATI oraz zidentyfikowane przez przedstawicieli instytucji realizujących wsparcie efekty przyrodnicze zostały potwierdzone poprzez badanie metodą studium przypadków.

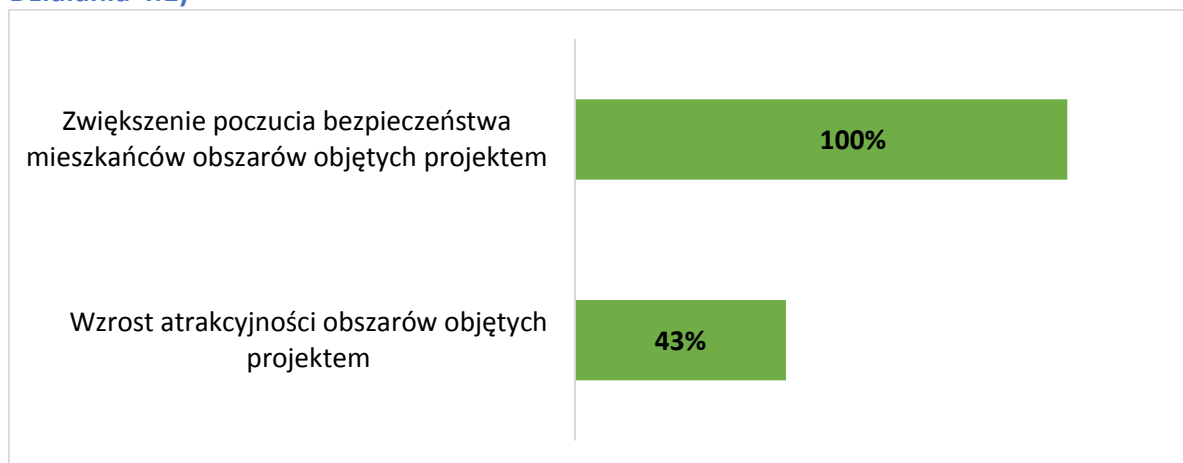
Podsumowując, należy wskazać na zróżnicowane efekty przyrodnicze projektów realizowanych w ramach OP 4 RPO-L2020. Niezaprzeczalnie jednak każde z Działań wpływa w sposób istotny na poszczególne obszary środowiska przyrodniczego. Podkreślali to zarówno przedstawiciele instytucji realizujących wsparcie, biorący udział w wywiadach

pogłębionych, jak też sami Beneficjenci korzystający ze wsparcia. Należy również podkreślić, że efekty, jakie są osiągane w wyniku realizacji przedsięwzięć wspartych w ramach OP 4 w dużym stopniu sprzyjają realizacji celów dokumentów strategicznych zarówno na poziomie regionalnym, jak i ponadregionalnym. Tym samym nie tylko zakres świadczonego wsparcia jest spójny z potrzebami wyrażonymi w ramach dokumentów strategicznych, ale również osiągane efekty sprzężone są z celami tych dokumentów. Można zatem przypuszczać, że zaobserwowana spójność będzie sprzyjała zwielokrotnieniu rezultatów uzyskanych w wyniku wsparcia z różnych źródeł.

4.3. Efekty społeczne projektów realizowanych w OP 4

W ramach badania beneficjenci zapytani zostali również o społeczne efekty realizacji projektów. Beneficjenci Działania 4.1 wskazali na **zwiększenie poczucia bezpieczeństwa mieszkańców obszarów objętych projektem** oraz **wzrost atrakcyjności obszarów**.

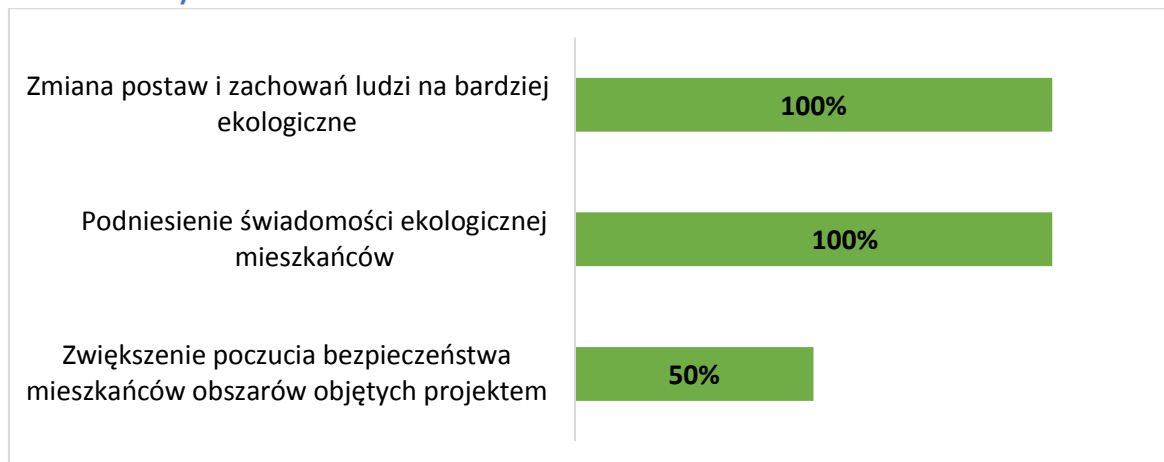
Wykres 10. Jakie efekty społeczne przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.1)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

Beneficjenci Działania 4.2 wskazali na takie efekty, jak efekty **zmiana postaw i zachowań ludzi na bardziej ekologiczne** oraz **podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców regionu**. Badani dodatkowo zwrócili uwagę na zwiększenie poczucia bezpieczeństwa mieszkańców obszarów objętych projektem.

Wykres 11. Jakie efekty społeczne przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.2)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

Projekty realizowane w ramach Działania 4.3 wpływają natomiast na **zwiększenie komfortu zamieszkania poprzez doprowadzenie do gospodarstw domowych kanalizacji, wzrost atrakcyjności obszarów objętych projektem, podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców** oraz **zmianę postaw i zachowań ludzi na bardziej ekologiczne**. Niewielka część (6%) beneficjentów wskazała ponadto na inne niż wymienione w kafeterii efekty, określając je jako **ogólną poprawę jakości życia mieszkańców**. 6% badanych wskazało, że realizacja projektu nie przyniosła efektów społecznych.

Wykres 12. Jakie efekty społeczne przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.3)

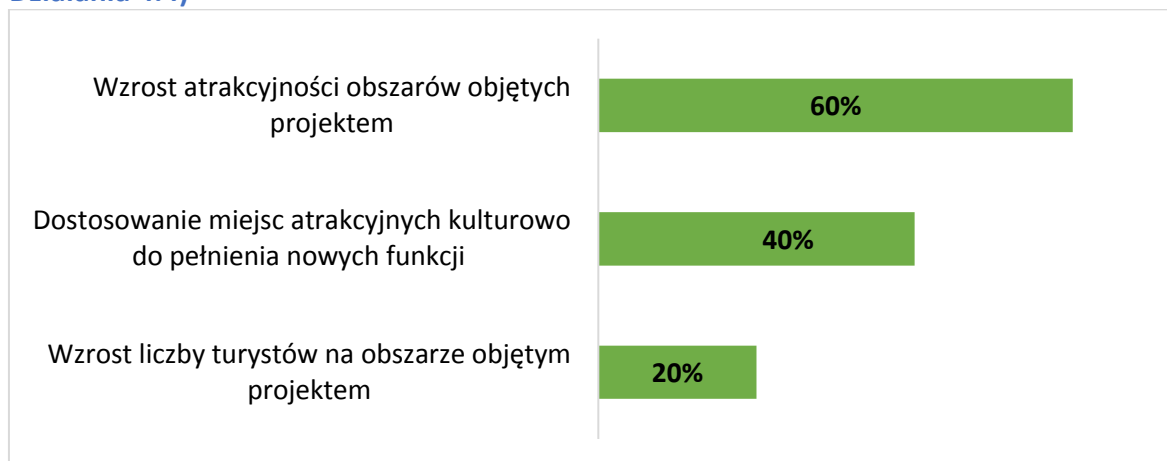

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

Realizacja projektów w ramach Działania 4.4 zdaniem beneficjentów umożliwiła z kolei **wzrost atrakcyjności obszarów objętych projektem, dostosowanie miejsc atrakcyjnych**

kulturowo do pełnienia nowych funkcji oraz wzrost liczby turystów na obszarze objętym projektem.

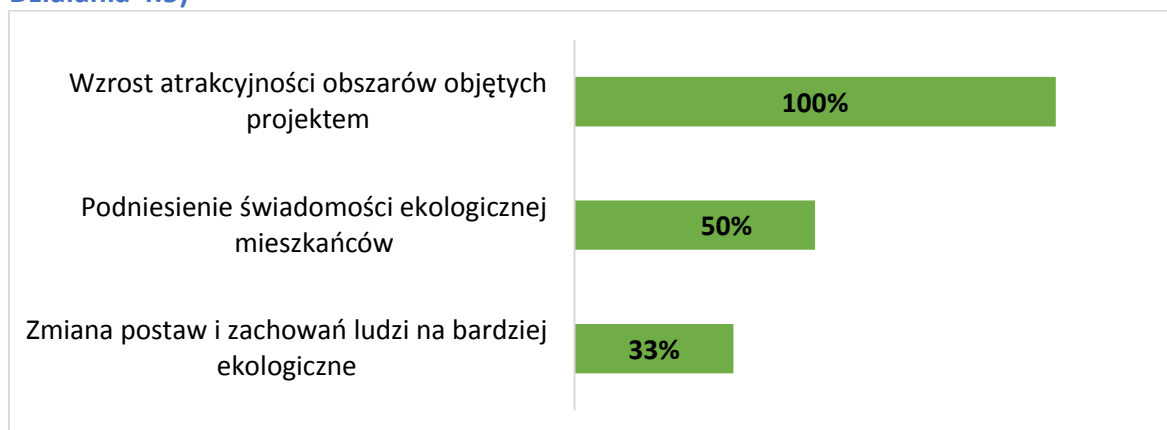
Wykres 13. Jakie efekty społeczne przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.4)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

Beneficjenci Działania 4.5 wskazali natomiast, że realizacja projektów wpłynęła na **wzrost atrakcyjności obszarów objętych projektem**. 50% badanych zwróciło uwagę na **podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców**, a co trzeci na **zmianę postaw i zachowań** ludzi na bardziej ekologiczne.

Wykres 14. Jakie efekty społeczne przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.5)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

W ramach studiów przypadków zidentyfikowano tożsame efekty społeczne, jak wskazane w ramach badania CAWI/CATI z beneficjentami.

Osoby reprezentujące IZ RPO-L2020, uczestniczące w wywiadach pogłębionych wskazywały, że realizowane w ramach OP 4 projekty pozwoliły na uzyskanie istotnych efektów społecznych. Wskazywano przy tym na takie kwestie, jak **zwiększenie poziomu bezpieczeństwa** ludności w przypadku projektów nakierowanych na **zapobieganie katastrofom naturalnym i ich skutkom**, **podniesienie komfortu życia oraz zdrowia**

mieszkańców dzięki inwestycjom z zakresu gospodarki wodno-ściekowej czy **zachęcanie mieszkańców do większego udziału w kulturze** oraz **wprowadzanie udogodnień, które ułatwiają im korzystanie z atrakcji kulturalnych** w ramach projektów z obszaru zasobów kultury i dziedzictwa kulturowego. Wskazywane rezultaty były zbieżne z tymi, na jakie zwracali uwagę respondenci należący do innych grup uczestniczących w wywiadach pogłębionych, tj. przedstawiciele KOP oraz IP ZIT. Osoby reprezentujące ostatnią grupę podkreślali także wagę takich kwestii, jak **aktywizacja społeczeństwa, podniesienie świadomości kulturowej, etnicznej i wyznaniowej mieszkańców, które przyczyniają się do ich większej integracji**. Zdaniem badanych, inwestycje kulturalne wpłynęły również pośrednio na **większą dostępność do zajęć edukacyjnych i kulturalnych**.

Wydarzeń kulturalnych odbywa się więcej, ponieważ jest miejsce na ich realizację, a aktualny stan budynków przyczynił się do poprawienia estetyki miejscowości.

Źródło: TDI z przedstawicielem ZIT MOF.

Podsumowując, efekty społeczne realizacji projektów w ramach OP 4 RPO-L2020 są zadowalające, pomimo, że realizacja projektów była nakierowana na ochronę środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego. Związane są ze zmianą postaw ludzi w stosunku do środowiska naturalnego. Należy wskazać również, że realizacja przedsięwzięć sprzyja podejmowaniu pewnych zachowań, które dotychczas nie były widoczne (np. możliwość selekcjonowania odpadów sprzyja temu, że mieszkańcy czynią to w gospodarstwach domowych).

4.4. Efekty ekonomiczne projektów realizowanych w OP 4

Beneficjenci OP 4 w ramach prowadzonego badania zostali zapytani również o to, jakie efekty ekonomiczne przyniosła realizacja projektów w ramach analizowanej osi priorytetowej. Beneficjenci Działania 4.1 wskazywali na **poprawę wyposażenia służb ratowniczych w sprzęt, ograniczenie wydatków w zakresie reagowania na klęski żywiołowe** oraz **rozwój infrastruktury do retencjonowania wód**. Wskazywano zatem nie tylko na korzyści doraźne, ale również na odroczone – związane z możliwością oszczędności w przyszłości, co związane może być z mniejszymi wydatkami przeznaczanymi np. na usuwanie skutków klęsk żywiołowych.

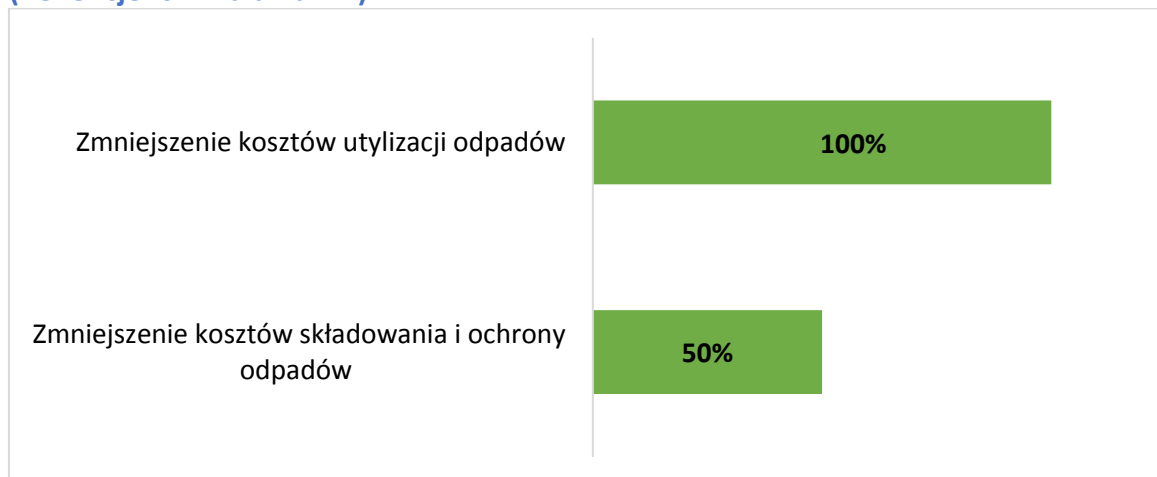
Wykres 15. Jakie efekty ekonomiczne przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.1)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

Beneficjenci Działania 4.2 wskazywali na **zmniejszenie kosztów utylizacji odpadów** oraz na **zmniejszenie kosztów składowania i ochrony odpadów**.

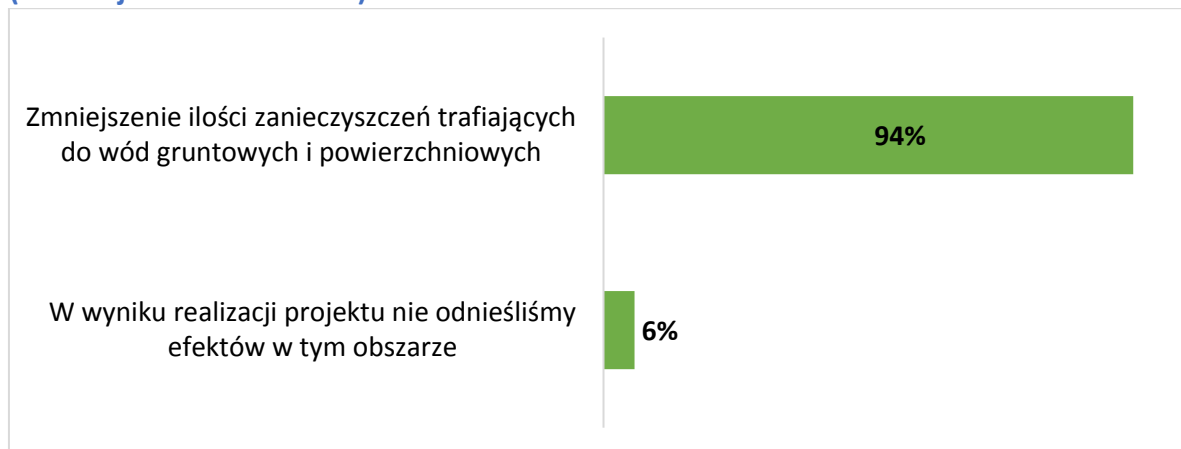
Wykres 16. Jakie efekty ekonomiczne przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.2)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

Zdaniem uczestników badania, realizacja projektów w ramach Działania 4.3 przyczyniła się z kolei do **zmniejszenia zanieczyszczeń trafiających do wód gruntowych i powierzchniowych**. To wiązać się może z mniejszymi kosztami, jakie są przeznaczane na rekultywację gleby bądź oczyszczanie wód podziemnych. Niewielki % respondentów zadeklarował, że w ramach realizacji projektu nie zostały odniesione efekty ekonomiczne.

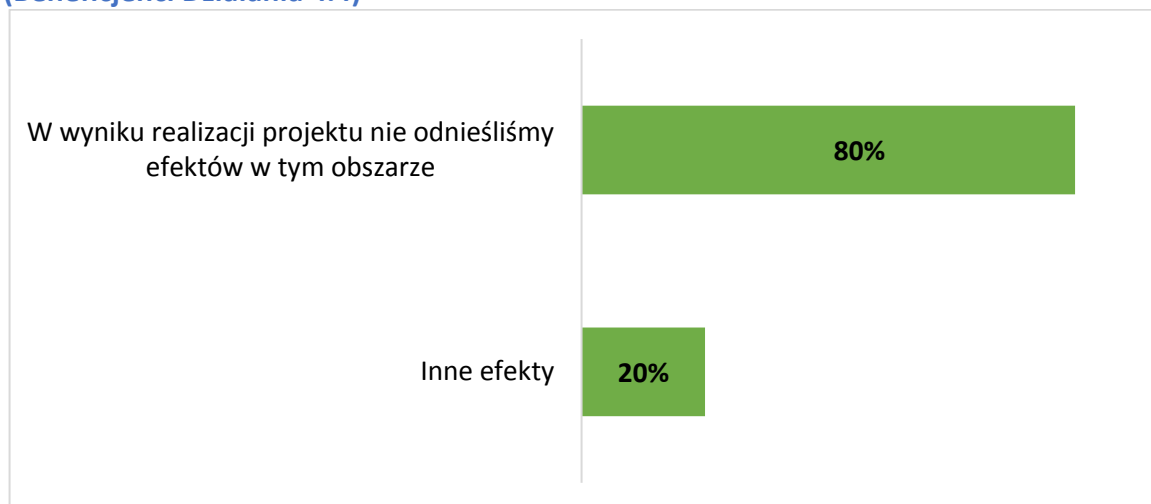
Wykres 17. Jakie efekty ekonomiczne przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.3)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

Wśród beneficjentów Działania 4.4 większość respondentów (80%) zadeklarowała, że realizacja projektów nie przyniosła efektów ekonomicznych, a pozostała część wskazała na inne efekty, wśród których wymieniano np. wzrost zatrudnienia w podmiocie realizującym projekt. Należy wskazać, że brak odniesienia do korzyści ekonomicznych był warunkowany specyfiką wdrażanych w ramach Działania 4.4 projektów, które nastawione były nie tyle na zysk, co na zachowanie i efektywne wykorzystanie zasobów kultury i dziedzictwa kulturowego.

Wykres 18. Jakie efekty ekonomiczne przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.4)

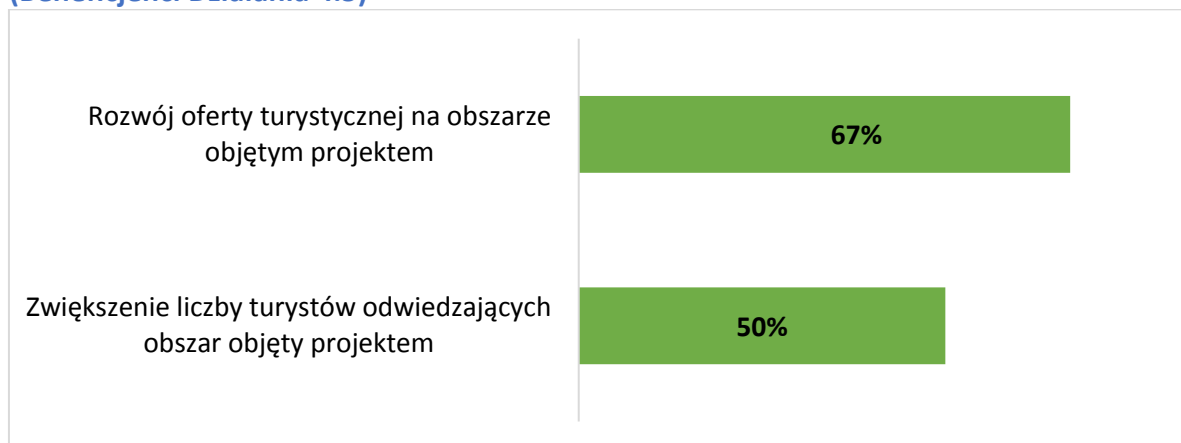

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

Beneficjenci Działania 4.5 wskazali na efekty związane z **rozwojem oferty turystycznej na obszarze objętym projektem** oraz **zwiększenie liczby turystów odwiedzających obszar objęty projektem**. To z kolei wiązać się może ze zwiększonymi zyskami wynikającymi ze wzrostu atrakcyjności turystycznej obszaru. Zwiększająca się liczba turystów oraz szersza oferta turystyczna są bowiem w stanie przyczynić się do pobudzenia gospodarczego obszarów, na których realizowane są projekty (m.in. poprzez zwiększenie zysków z biletów

wstępu do poszczególnych atrakcji turystycznych, zwiększone zapotrzebowanie na usługi gastronomiczne i noclegowe itp.).

Wykres 19. Jakie efekty ekonomiczne przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.5)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

W ramach studiów przypadków zidentyfikowano tożsame efekty ekonomiczne, jak wskazane w ramach badania CAWI/CATI z beneficjentami.

Zdaniem osób reprezentujących IZ RPO-L2020, które uczestniczyły w telefonicznych wywiadach pogłębionych, projekty wdrażane w ramach OP 4 RPO-L2020 pozwoliły na uzyskanie pozytywnych rezultatów ekonomicznych, do których należy zaliczyć ograniczenie strat finansowych spowodowanych katastrofami naturalnymi oraz podnoszenie atrakcyjności inwestycyjnej regionu dzięki inwestycjom w zakresie rozwijania sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, a także ułatwienia w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej (np. poprzez sprawne gospodarowanie odpadami). Dzięki inwestycjom z zakresu rozwoju potencjału przyrodniczego oraz zasobów kultury i dziedzictwa kulturowego, możliwe jest ponadto podniesienie atrakcyjności turystycznej regionu, co wpływa pośrednio na wyższe dochody mieszkańców.

Przedstawiciele ZIT zgodzili się co do tego, że realizacja projektów wpłynęła na wzrost zatrudnienia w obszarach objętych wsparciem oraz podniosła ogólną atrakcyjność tych obszarów.

Bardzo ważne jest dla inwestorów, oprócz ulg podatkowych, dostępnej siły roboczej czy dostępności komunikacyjnej, również takie zaplecze okołobiznesowe, w tym dostępność centrów rozrywki i rekreacji, w tym do wysokiej jakości kultury.

Źródło: TDI z przedstawicielem ZIT MOF.

Podsumowując, projekty wdrażane w OP 4 RPO-L2020 przyniosły istotne efekty ekonomiczne, które jednak należy rozpatrywać w kontekście aspektów odroczonego czasu. Realizacja projektów, poprzez efekty, jakie zostały (i zostaną w przyszłości) osiągnięte w wyniku podjętych inwestycji sprzyjać będzie oszczędnościom wśród beneficjentów. Wynikają one będą ze zniwelowania efektów negatywnych zjawisk (np. pogodowych), a poprzez to nie będzie konieczne podejmowanie środków zaradczych

ograniczających skutki tych zjawisk. Z drugiej strony należy wskazać na pośredni wpływ realizowanych inwestycji wynikających ze zwiększenia atrakcyjności przyrodniczej i kulturowej regionu – realizowane projekty sprzyjają bowiem napływowi turystów, co również daje impuls do rozwoju gospodarczego obszarów objętych wsparciem. Ponadto, realizacja inwestycji, tj. utworzenie zbiorników retencyjnych, powstanie instalacji gospodarki ściekowej czy gospodarowania odpadami, zwiększa atrakcyjność inwestycyjną poszczególnych obszarów, co jest w stanie przełożyć się na długofalowe, pośrednie efekty ekonomiczne wygenerowane w wyniku realizacji projektów.

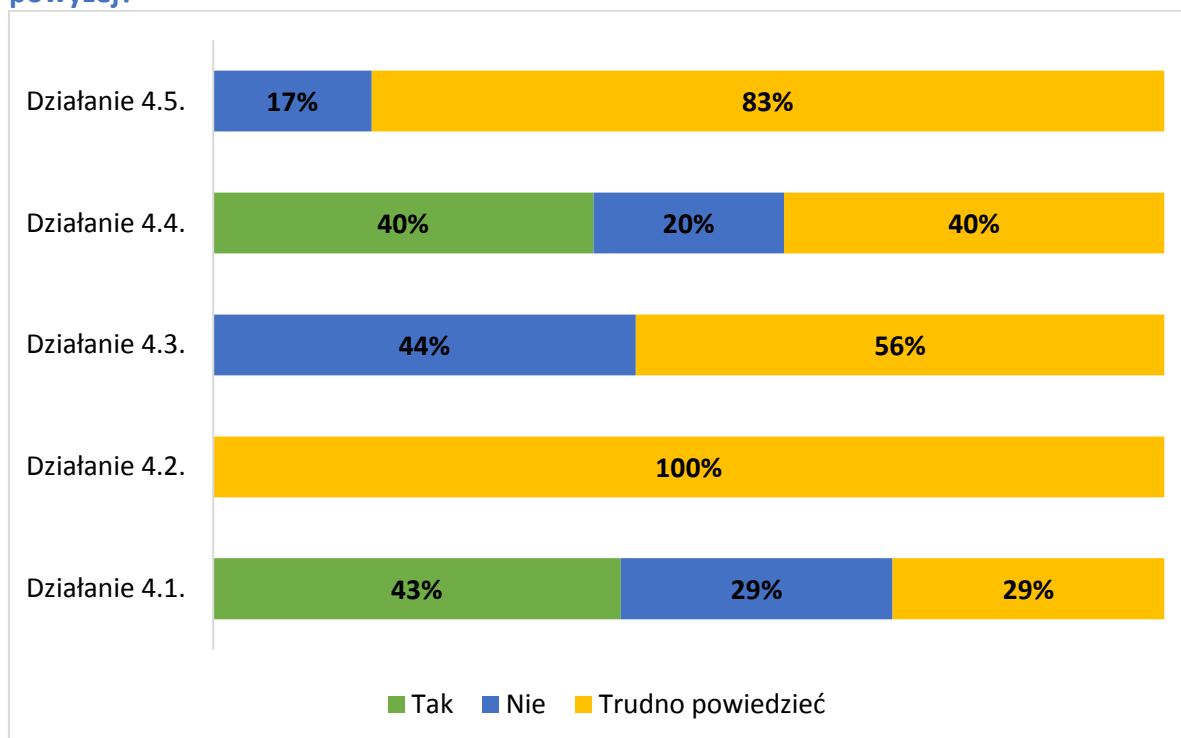
4.5. Pozostałe efekty projektów realizowanych w OP 4

Beneficjenci Działania 4.1 wskazali, że podczas realizacji projektów zidentyfikowano **dotaddkowe efekty, inne niż ekonomiczne, przyrodnicze i społeczne**. Należy wśród nich wymienić:

- Poprawę wydajności i zdolności reagowania OSP na zdarzenia w gminie;
- Wzrost zaangażowania wśród druhów z OSP;
- Zwiększenie atrakcyjności działalności społecznej w OSP;
- Aktywizację lokalnego środowiska;
- Podniesienie prestiżu społecznego OSP w środowiskach lokalnych.

Beneficjenci pozostałych Działań realizowanych w ramach OP 4 RPO-L2020 nie potrafili jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie i nie wskazali konkretnych przykładów. Szczegółowy rozkład odpowiedzi respondentów przedstawia poniższy wykres.

Wykres 20. Czy w ramach projektu osiągnęli Państwo jakieś inne efekty niż wskazane powyżej?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4, n=41.

W opinii osób reprezentujących IZ RPO-L2020, realizacja projektów z zakresu zapobiegania katastrofom naturalnym i ich skutkom przyczyniła się do stworzenia systemu szybkiego reagowania, koniecznego dla ciągłej analizy stanu środowiska oraz możliwości wystąpienia zagrożeń. Dzięki dofinansowaniu w ramach Programu wiele jednostek OSP mogło zostać wpisanych do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego. Pozwala on na usystematyzowanie działań o charakterze ratowniczym. Jak dodał przedstawiciel KOP uczestniczący w wywiadzie pogłębionym, w opisywanym zakresie ważne też było wsparcie w zakresie pozyskania oprogramowania oraz sprzętu do monitorowania stanu wód. Sprzęt taki umożliwia z kolei odpowiednie przeszkolenie osób działających w ramach OSP, co pozwala na sprawne działanie jednostek ratunkowych.

Realizacja projektów z zakresu ochrony środowiska, zdaniem przedstawicieli IZ RPO-L2020 oraz KOP, w relatywnie małym stopniu przyczyniła się do stworzenia punktów selektywnego zbierania odpadów. Skala ta wynikała przede wszystkim ze zbyt małego zainteresowania gmin w zakresie realizacji inwestycji. Jednocześnie, w ramach analizy *desk research* zidentyfikowano duże potrzeby w zakresie działań z zakresu gospodarki odpadami. W ramach niniejszego badania nie zidentyfikowano powodów zaobserwowanej rozbieżności. Może być ona przyczyną innych, pilniejszych potrzeb inwestycyjnych jednostek samorządu terytorialnego, które uniemożliwiły realizację projektów z zakresu gospodarki odpadowej. Przyczyny takiego stanu rzeczy powinny jednak być przedmiotem odrębnego badania z zakresu analizy potrzeb inwestycyjnych potencjalnych interesariuszy przyszłego Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa oraz wczesnego wykrywania barier w aplikowaniu i realizacji projektów.

Według przedstawicieli IZ RPO-L2020 oraz KOP w większym stopniu dostrzegalne są efekty dotyczące rozwoju lub modernizacji oczyszczalni ścieków, a także rozwoju systemu kanalizacji sanitarnej oraz zaopatrzenia w wodę. Inwestycje te dotyczą bowiem podstawowych potrzeb mieszkańców i wpływają w znaczący sposób na podniesienie jakości ich codziennego życia.

Zdaniem badanych, realizacja projektów w ramach OP 4 przyczyniła się również do ochrony i rozwoju potencjału przyrodniczego. Jak wynika z informacji udzielonych przez przedstawiciela IZ, było to możliwe poprzez zagospodarowanie i rewitalizację obszarów cennych przyrodniczo, które realizowane były w sposób równomierny w całym województwie.

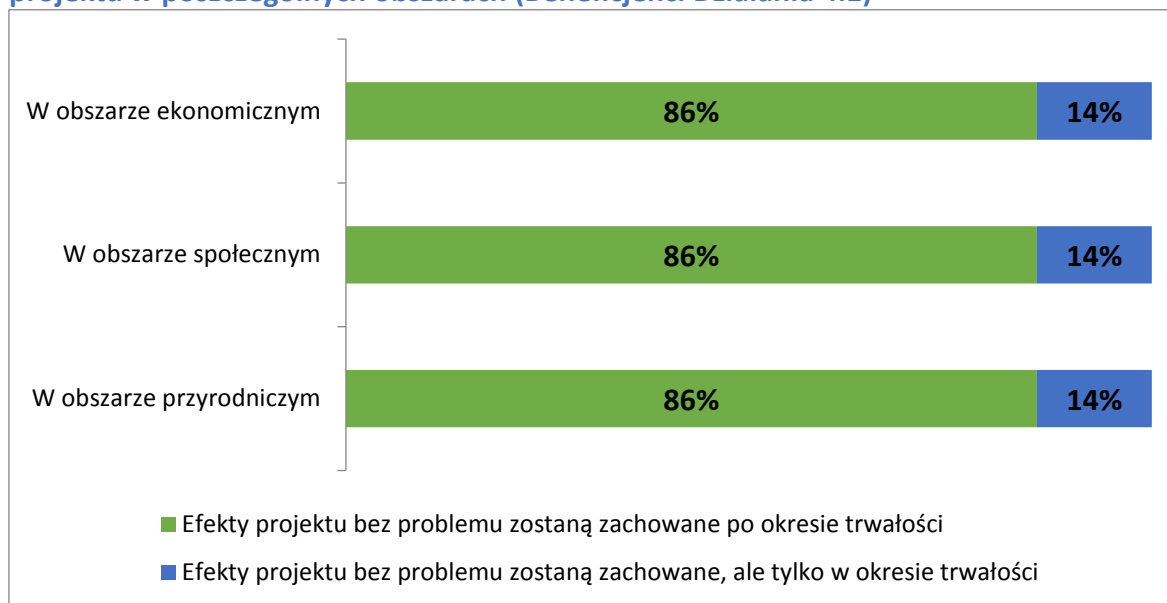
Podsumowując, realizacja projektów w ramach OP 4 przyczyniła się do osiągnięcia innych efektów niż ekonomiczne, społeczne i przyrodnicze przede wszystkim w przypadku przedsięwzięć wpisujących się w Działanie 4.1. Związane jest to ze specyfiką projektów realizowanych w tym działaniu, które obok aspektów przyrodniczych są ukierunkowane również na zapewnienie bezpieczeństwa i potencjału w zakresie zarządzania kryzysowego.

4.6. Trwałość osiągniętych efektów realizacji projektów wraz z czynnikami na nią wpływającymi

W ramach prowadzonej analizy zbadano trwałość osiągniętych efektów realizacji projektów. Badani beneficjenci Działania 4.1 w zdecydowanej większości stwierdzili, że efekty projektu bez problemu zostaną zachowane po okresie trwałości (w każdym z analizowanych obszarów). Pozostała część beneficjentów wskazała, że efekty projektu

zostaną zachowane wyłącznie w okresie jego trwałości. Duży odsetek respondentów, którzy wskazali na zachowanie efektów projektów również po okresie trwałości warunkowany jest tym, że przedsięwzięcia z zakresu przeciwdziałania katastrofom naturalnym oraz zarządzania kryzysowego, z uwagi na swój stricte infrastrukturalny charakter cechują się powoli postępującą amortyzacją zakupionego w ramach projektu sprzętu. Sfera infrastrukturalna projektu odzwierciedla natomiast również obszar społeczny i ekonomiczny, w którym efekty będą trwałe.

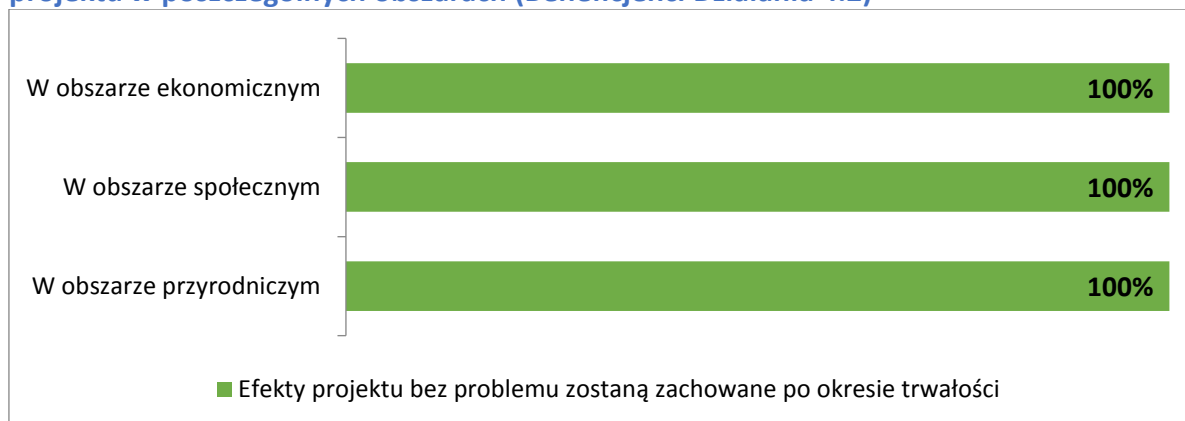
Wykres 21. Proszę określić stopień trwałości efektów realizowanego przez Państwa projektu w poszczególnych obszarach (Beneficjenci Działania 4.1)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

W przypadku projektów realizowanych w ramach Działania 4.2 badani beneficjenci zgodnie zadeklarowali, że efekty projektu bez problemu zostaną zachowane po okresie trwałości, w każdym z analizowanych obszarów. Również w tym przypadku trwałość efektów jest związana z infrastrukturalnym charakterem przedsięwzięć.

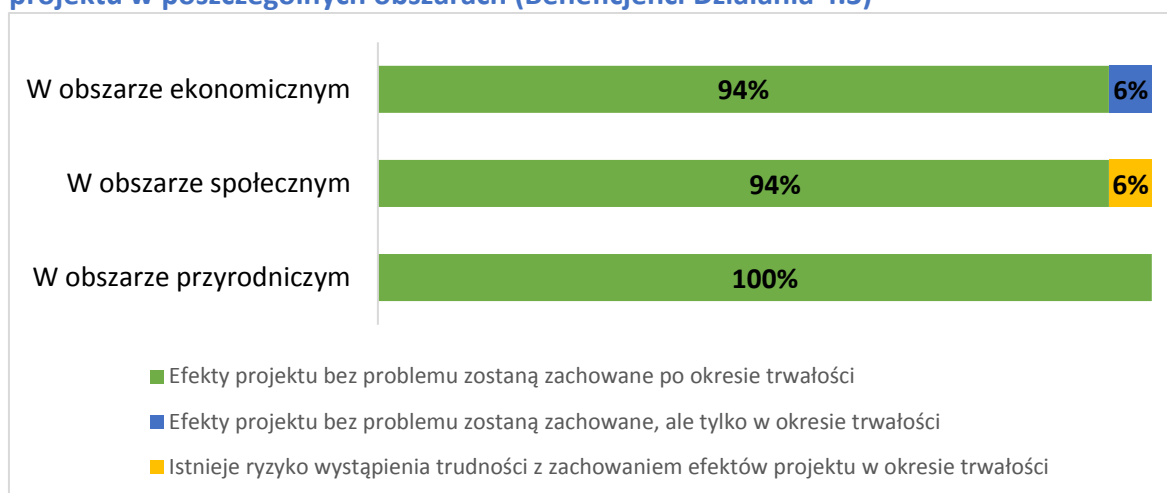
Wykres 22. Proszę określić stopień trwałości efektów realizowanego przez Państwa projektu w poszczególnych obszarach (Beneficjenci Działania 4.2)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

Beneficjenci Działania 4.3 jednomyślnie stwierdzili, że efekty projektu zostaną zachowane bez problemu po obowiązkowym okresie trwałości w obszarze przyrodniczym, w zdecydowanej większości stwierdzili natomiast, że efekty projektu zostaną zachowane po okresie trwałości w obszarze ekonomicznym i społecznym. W obszarze ekonomicznym tylko niewielki % beneficjentów wskazało, że efekty projektu zostaną zachowane jedynie w okresie trwałości, zaś w obszarze społecznym 6% badanych uważa, że istnieje ryzyko wystąpienia trudności w tym zakresie. W tym przypadku wątpliwość co do zachowania trwałości w obszarze społecznym może być warunkowana specyfiką wdrażanych projektów, które w mniejszym stopniu nastawione są na efekty społeczne, zaś w większym na przyrodnicze.

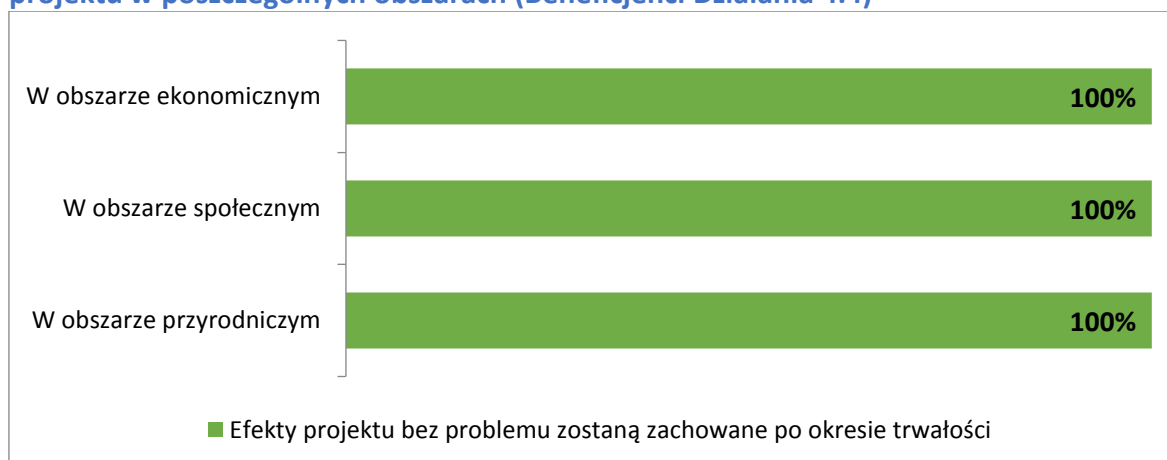
Wykres 23. Proszę określić stopień trwałości efektów realizowanego przez Państwa projektu w poszczególnych obszarach (Beneficjenci Działania 4.3)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

W ramach Działania 4.4 wszyscy beneficjenci zadeklarowali, że efekty projektu bez problemu zostaną zachowane po okresie trwałości, w każdym z analizowanych obszarów.

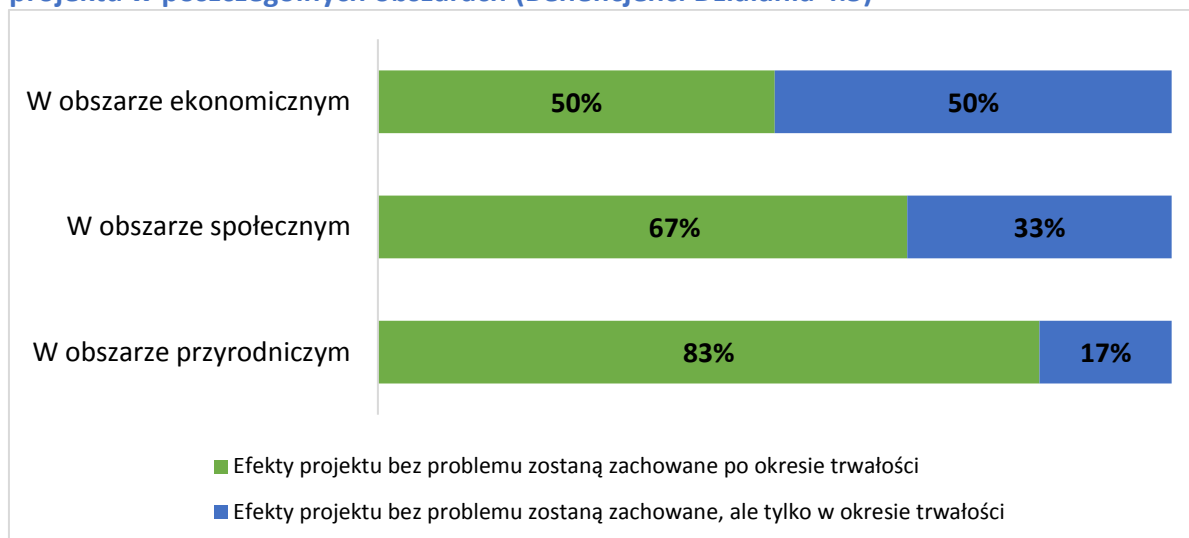
Wykres 24. Proszę określić stopień trwałości efektów realizowanego przez Państwa projektu w poszczególnych obszarach (Beneficjenci Działania 4.4)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

W przypadku beneficjentów Działania 4.5, w zdecydowanej większości stwierdzili oni, że efekty projektu bez problemu zostaną zachowane po okresie trwałości w obszarze społecznym, a pozostała część beneficjentów wskazała, że efekty projektu zostaną zachowane, ale jedynie w okresie trwałości. Przekonanie o tym, że efekty będą wykraczały poza obowiązkowy okres trwałości wyrażali również beneficjenci w odniesieniu do obszaru przyrodniczego. 17% beneficjentów wskazało, że efekty projektu zostaną zachowane w obszarze przyrodniczym jedynie w okresie trwałości. W obszarze ekonomicznym z kolei zdania były podzielone, połowa beneficjentów wskazywała, że efekty nie przekroczą okresu trwałości, zaś połowa – że uda się to osiągnąć.

Wykres 25. Proszę określić stopień trwałości efektów realizowanego przez Państwa projektu w poszczególnych obszarach (Beneficjenci Działania 4.5)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

Z wypowiedzi osób reprezentujących IZ RPO-L2020 wynika, że najwyższa trwałość dotyczy zazwyczaj projektów, w których pojawiają się inwestycje o charakterze infrastrukturalnym. W tym zakresie podkreślano np. trwałość sieci kanalizacyjnej oraz oczyszczalni czy możliwość wieloletniej eksploatacji wozów strażackich przez jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej. Potwierdzają to przedstawione powyżej wyniki badań z beneficjentami wparcia. Efekty te wynikają bezpośrednio z zastosowanej technologii oraz wytrzymałości materiałowej wskazanych elementów. Zdaniem rozmówców, w przypadku opisywanych projektów trwałość efektów będzie znacznie przekraczała obowiązkowy okres trwałości. W celu wydłużenia tego okresu konieczne jest podejmowanie starań o to, by stan eksploatowanych elementów infrastruktury był na bieżąco monitorowany, aby przechodził niezbędne przeglądy i był poddawany konserwacji. Ważnym czynnikiem jest także szkolenie osób, które mają pracować z wykorzystaniem sprzętu zakupionego w ramach projektu z zakresu prawidłowej eksploatacji urządzeń.

Kanalizacje czy też oczyszczalnie to złożone technologie, które powinny zapewnić trwałe oczyszczanie. Tak samo PSZOKi, to elementy, które będą działać przez wiele lat.

Źródło: TDI z przedstawicielem IZ RPO-L2020.

W przypadku projektów związanych z ochroną środowiska naturalnego podkreślano znaczenie wielowymiarowego podchodzenia do realizowanych działań. Zdaniem respondentów, kluczowe jest łączenie różnego typu projektów, co w skali regionu będzie skutkowało długofalowymi zmianami.

Trwałość oceniono wysoko również w przypadku efektów w sferze kultury. Realizacja projektów w tym zakresie obejmowała m.in. rewitalizację obiektów kultury czy przygotowanie pokazów multimedialnych, które nastawione są na przyciągnięcie uwagi młodszego pokolenia. Zdaniem respondentów, przy odpowiedniej eksploatacji, efekty inwestycji bez problemu przekroczą trwałością minimalny przyjęty okres.

Trwałość w sposób wysoki oceniali również przedstawiciele Komitetu Oceny Projektów, z którymi przeprowadzono wywiady pogłębione. Oni również podkreślali przy tym, że **decydującym elementem, który warunkuje trwałość zakupionych pojazdów, instalacji czy budynków jest ich odpowiednie użytkowanie oraz weryfikowanie stanu ich amortyzacji.**

Osoby reprezentujące IP ZIT, podobnie jak przedstawiciele wcześniej wskazanych grup, także bardzo wysoko ocenili trwałość inwestycji. W przypadku rewitalizacji oraz przebudowy obiektów, według nich budynki w dobrym stanie przetrwają 20-25 lat.

Stosunkowo negatywnie do kwestii trwałości odnieśli się z kolei uczestnicy panelu ekspertów. Ich zdaniem, bardzo częstym zjawiskiem jest planowanie projektów wyłącznie z myślą o zachowaniu obowiązkowego okresu trwałości. Negatywny wpływ na ten aspekt, zdaniem ekspertów, ma brak uzupełniania się działań o charakterze infrastrukturalnym z działaniami miękkimi oraz trudna sytuacja na rynku wykonawców – coraz częściej bowiem występują sytuacje, w których do przetargu nie zgłasza się żadna firma bądź wyłącznie takie podmioty, co do których zachodzą wątpliwości względem jakości oferowanych usług. Należy jednak wskazać, że obowiązujące prawo zamówień publicznych przewiduje możliwość organizacji przetargu z uwzględnieniem kryteriów pozacenowych, co może pozwolić na zniwelowanie wpływu czynnika niskiej jakości oferowanych usług.

Podsumowując, należy zwrócić uwagę na istotną trwałość inwestycji realizowanych w ramach OP 4, co należy upatrywać przede wszystkim w infrastrukturalnym charakterze wdrażanych projektów. Może ona w wielu obszarach przekroczyć obowiązkowy okres trwałości. Należy również podkreślić, że efekty infrastrukturalne są sprzężone z innymi, tj. przyrodnicze, ekonomiczne i społeczne. Tym samym możliwe jest wygenerowanie efektów nie tylko bezpośrednio powiązanych z przedmiotem projektu. Przykładowo, zaadaptowanie obiektu o znaczeniu kulturowym do pełnienia nowych funkcji (np. centrum konferencyjnego) może pobudzić lokalnych przedsiębiorców do rozwoju działalności okołobiznesowej (np. gastronomicznej, hotelowej), co wygenerować może nowe miejsca pracy, pobudzić ruch turystyczny w regionie czy wpłynąć na atrakcyjność inwestycyjną obszaru.

4.7. Efekty projektów realizowanych w OP 4 w zakresie dziedzictwa kulturowego

Elementem niniejszego badania była również ocena efektów realizowanych projektów w zakresie dziedzictwa kulturowego. Badani beneficjenci OP 4 zostali zapytani o to, jakie efekty w obszarze dziedzictwa kulturowego przyniosła realizacja projektów w ramach

analizowanej osi priorytetowej. Beneficjenci Działania 4.4 wskazywali na **adaptację miejsc historycznych i cennych kulturowo do pełnienia nowej funkcji (40%)** oraz **zwiększenie liczby turystów na obszarze objętym projektem (20%)**, co przedstawiono w rozdziale 4.3. niniejszego raportu.

Zdaniem przedstawicieli IZ RPO-L2020 realizacja projektów w ramach OP 4 w dużym stopniu przyczyniła się do ochrony i rozwoju zasobów kultury i dziedzictwa kulturowego. Wdrażane projekty z Działania 4.4 pozwoliły przede wszystkim na **poprawę stanu technicznego budynków czy wprowadzenie wielu udogodnień dla odwiedzających, dzięki którym podniosła się ogólna funkcjonalność tych placówek**. Dodatkowym efektem było także **podniesienie atrakcyjności formy przekazu kulturalnego**. Pośrednio pozytywny wpływ na opisywany zakres miały również projekty nastawione na zapobieganie katastrofom naturalnym i ich skutkom, z uwagi na działania prowadzące do **ochrony obiektów zabytkowych przed zniszczeniem wskutek katastrof naturalnych (takich jak powódzie)**.

Jak podkreślali przedstawiciele ZIT, podejmowanie działań nakierowanych na poprawę stanu obiektów kultury daje możliwość korzystania z nich wielu pokoleniom – placówki mogą funkcjonować, rozwijać się i kształcić przez wiele lat. W ramach inwestycji dokonywano m.in. przebudowy i dostosowywania zniszczonych budynków do pełnienia funkcji kulturalnych, co miało niewątpliwą wpływ na zwiększenie dostępności kultury dla mieszkańców.

Projekty z zakresu dziedzictwa kulturowego cechują się wysokim poziomem efektów. O efektach, jakie przynoszą tego rodzaju projekty decyduje charakter wsparcia, które przeznaczone jest głównie na działania infrastrukturalne. Efekty projektów mogą być wykorzystywane w zróżnicowany sposób przez lokalnych decydentów, m.in. do promocji danej gminy, do rozwijania usług okołoturystycznych itp. Tym samym interwencja wpływa również na pobudzenie gospodarcze danego obszaru, w tym zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej miejsca realizacji projektu.

4.8. Wpływ interwencji na wypełnienie norm unijnych

W ramach niniejszego punktu omówiony został wpływ interwencji realizowanej w ramach RPO-L2020 na wypełnianie norm unijnych, które związane są z poszczególnymi obszarami wsparcia.

W przypadku **Ramowej Dyrektywy Wodnej** należy wskazać m.in. na następujące zagadnienia:

- Zapobieganie pogarszaniu się stanu wód powierzchniowych oraz podziemnych;
- Ograniczenie dopływu zanieczyszczeń do wód powierzchniowych oraz podziemnych;
- Utworzenie programów monitorowania stanu wód¹⁴.

¹⁴ Dyrektywa 2000/60/We Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2000 r. ustanawiająca ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej (Dz.U. UE L z dnia 22 grudnia 2000 r.).

Tym samym cele Dyrektywy korespondują z założeniami Działania 4.1 w ramach którego wdrażany jest PI 5b *Wspieranie inwestycji ukierunkowanych na konkretne rodzaje zagrożeń, przy jednoczesnym zwiększeniu odporności na klęski i katastrofy i rozwijaniu systemów zarządzania klęskami i katastrofami.*

Celem **Dyrektywy w sprawie gospodarki odpadami** jest ustanowienie środków służących *ochronie środowiska i zdrowia ludzkiego poprzez zapobieganie powstawaniu i zmniejszenie ilości odpadów oraz negatywnego wpływu ich wytwarzania i gospodarowania nimi oraz przez zmniejszenie całkowitego wpływu użytkowania zasobów i poprawę efektywności takiego użytkowania, co ma zasadnicze znaczenie dla przejścia na gospodarkę o obiegu zamkniętym oraz dla zapewnienia konkurencyjności Unii w perspektywie długoterminowej*¹⁵. W kontekście zobowiązań nałożonych tym dokumentem należy wskazać m.in. na:

- zachęcanie do wytwarzania i korzystania z produktów zasobooszczędnych, trwałych, bez tzw. skracania cyklu życia;
- zachęcanie do ponownego używania produktów i tworzenia systemów promujących naprawę i ponowne użycie, w szczególności w odniesieniu do sprzętu elektrycznego i elektronicznego, tekstyliów, mebli, opakowań oraz materiałów i produktów budowlanych;
- zmniejszanie powstawania odpadów w procesach związanych z produkcją przemysłową, wydobywaniem minerałów i wytwórczością oraz budową i rozbiórką, przy uwzględnieniu najlepszych dostępnych technik;
- zmniejszanie wytwarzania odpadów żywności w produkcji podstawowej, przetwórstwie i wytwórstwie, w sprzedaży detalicznej i innej dystrybucji żywności, w restauracjach i usługach gastronomicznych, jak również w gospodarstwach domowych;
- zmniejszanie powstawania odpadów, w szczególności tych, które nie nadają się do przygotowania do ponownego użycia ani do recyklingu¹⁶.

Przed wszystkim ostatni spośród celów zbieżny jest z zakresem wsparcia świadczonego w ramach Działania 4.2 realizującego PI 6a *Inwestowanie w sektor gospodarki odpadami celem wypełnienia zobowiązań określonych w dorobku prawnym Unii w zakresie środowiska oraz zaspokojenia wykraczających poza te zobowiązania potrzeb inwestycyjnych określonych przez państwa członkowskie.*

Odnosząc się do **Dyrektywy ściekowej** należy wskazać na obowiązki państw członkowskich UE w zakresie:

- zbierania i oczyszczania ścieków w ośrodkach miejskich zamieszkałych przez przynajmniej 2 000 osób oraz poddawania zgromadzonych ścieków wtórnemu oczyszczaniu,

¹⁵ Dyrektywa 2000/60/We Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2018/851 z dnia 30 maja 2018 r. zmieniająca dyrektywę 2008/98/WE w sprawie odpadów (Dz.U. UE L L 150/109 z dnia 14 czerwca 2018 r.), art. 1.

¹⁶ Dyrektywa 2000/60/We Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2018/851 z dnia 30 maja 2018 r. zmieniająca dyrektywę 2008/98/WE w sprawie odpadów (Dz.U. UE L L 150/109 z dnia 14 czerwca 2018 r.), art. 9.

- stosowania bardziej zaawansowanego oczyszczania w ośrodkach miejskich zamieszkałych przez ponad 10 000 osób i znajdujących się w określonych obszarach wrażliwych,
- zagwarantowania poprawnej eksploatacji oczyszczalni ścieków celem zapewnienia wystarczającej wydajności i zdolności działania, w każdych normalnych warunkach pogodowych,
- podejmowania działań w celu ograniczania zanieczyszczeń wód, do których odprowadzane są ścieki,
- monitorowania wydajności oczyszczalni oraz wód, do których odprowadzane są ścieki,
- monitorowania usuwania i ponownego wykorzystywania osadów ściekowych¹⁷.

W tym przypadku należy zwrócić uwagę na powiązanie z Dyrektywą wsparcia świadczonego w ramach Działania 4.3 wpisującego się w PI 6b *Inwestowanie w sektor gospodarki wodnej celem wypełnienia zobowiązań określonych w dorobku prawnym Unii zakresie środowiska oraz zaspokojenia wykraczających poza te zobowiązania potrzeb inwestycyjnych, określonych przez państwa członkowskie.*

Jak wynika z analizy *desk research* oraz przeprowadzonych wywiadów, przy tworzeniu kryteriów wyboru projektów (oraz podczas organizowania naborów wniosków) brane pod uwagę były zapisy dokumentów, określających normy unijne (Ramowa Dyrektywa Wodna, Dyrektywa w sprawie gospodarki odpadami oraz Dyrektywa ściekowa). Tym samym stwierdzić należy, że działania mające na celu wypełnienie zobowiązań wynikających z wyżej wskazanych dokumentów były podejmowane przez instytucje realizujące Program.

W przypadku Ramowej Dyrektywy Wodnej, głównym celem regionu lubuskiego z tego zakresu była realizacja dwóch projektów z zakresu budowy wałów przeciwpowodziowych. Miały one charakter pozakonkursowy i zostały zrealizowane w ramach Działania 4.1. W przypadku Dyrektywy w sprawie gospodarki odpadami udało się zrealizować **5 projektów w zakresie selektywnej zbiórki odpadów.** Natomiast w przypadku zgodności z wymogami Dyrektywy ściekowej, realizowane są w ramach RPO-L2020 projekty wynikające z Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych (realizowanych jest 28 projektów, poprzez co plany wynikające z ww. Dyrektywy zostały osiągnięte w ponad 90%).

Tworząc kryteria wyboru projektu, ale też organizując nabory wniosków w ramach naszego Programu, [zwracaliśmy uwagę] oczywiście też na zapisy tych dokumentów i robiliśmy wszystko, aby spełniać wszelkie wymogi i działania realizowane w ramach RPO odpowiadały na zapisy tych dokumentów.

Źródło: TDI z przedstawicielem IZ RPO-L2020.

Podsumowując, świadczone wsparcie koreluje z wymogami, jakie przed Polską stawiają dyrektywy unijne w zakresie ochrony środowiska. Należy zwrócić uwagę, że cele postawione w tych dyrektywach oraz zobowiązania nałożone na państwa członkowskie są

¹⁷ Dyrektywa Rady z dnia 21 maja 1991 r. dotycząca oczyszczania ścieków komunalnych (OJ L 135, 30.5.1991, p. 40–52).

bardzo ambitne. Dlatego też po raz kolejny należy podkreślić znaczenie finansowania zewnętrznego realizacji przedsięwzięć w tym zakresie, co pozwoli w większym stopniu wypełnić zobowiązania unijne.

4.9. Przyczyny realizacji projektów

Kolejnym z badanych zagadnień były przyczyny, dla których beneficjenci zdecydowali się na realizację projektów.

Badani beneficjenci Działania 4.1 najczęściej wskazywali na **potrzeby sygnalizowane przez lokalne społeczności oraz wynikające z bieżącej działalności** (po 71%). Ponadto, badani zwrócili uwagę na istotną rolę potrzeb wynikających z długofalowych strategii działania (43%) oraz chęć wykorzystania możliwości zewnętrznego sfinansowania przedsięwzięcia (43%).

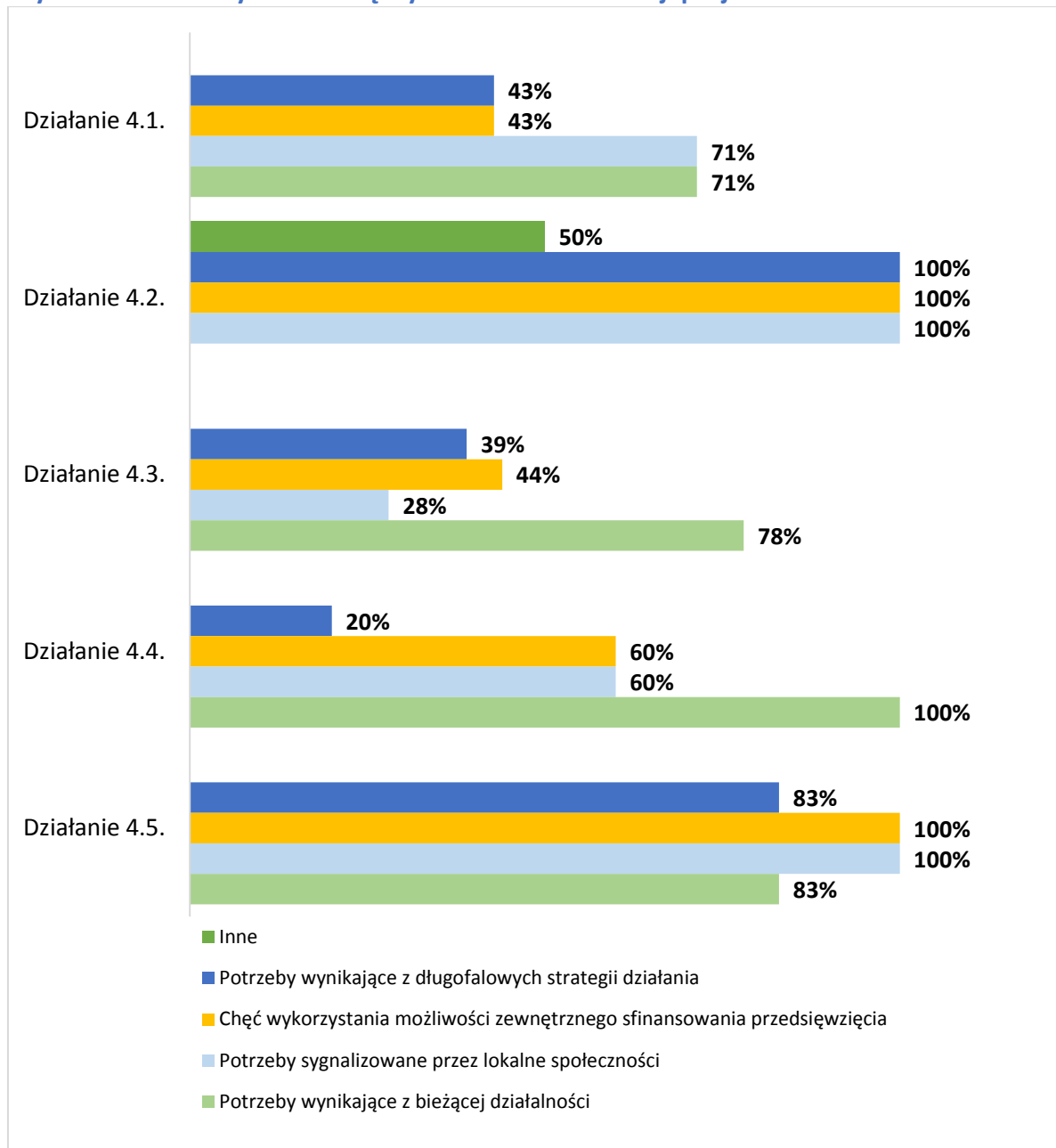
Wszyscy beneficjenci Działania 4.2 wskazali z kolei na **potrzeby wynikające z bieżącej działalności, potrzeby wynikające z długofalowych strategii działania oraz chęć wykorzystania możliwości zewnętrznego sfinansowania przedsięwzięcia**, natomiast co drugi na inne czynniki (obowiązki wynikające z przepisów prawa, nałożone na dany podmiot oraz zużycie sprzętu, wymagające jego wymiany).

Beneficjenci Działania 4.3 również wskazywali przede wszystkim na **potrzeby wynikające z bieżącej działalności** (78%). W dalszej kolejności natomiast na **chęć wykorzystania możliwości zewnętrznego sfinansowania przedsięwzięcia** (44%), **potrzeby wynikające z długofalowych strategii działania** (39%) oraz **potrzeby sygnalizowane przez lokalne społeczności** (28%).

Każdy z uczestniczących w badaniu beneficjentów Działania 4.4 wskazał na **potrzeby wynikające z bieżącej działalności**. Warto zaznaczyć, że aż 60% respondentów wskazało na **potrzeby sygnalizowane przez lokalne społeczności oraz chęć wykorzystania możliwości zewnętrznego sfinansowania przedsięwzięcia**, natomiast co piąty badany zwrócił uwagę na **potrzeby wynikające z długofalowych strategii działania**.

Beneficjenci Działania 4.5 w badanym zakresie wskazywali natomiast na **chęć wykorzystania możliwości zewnętrznego sfinansowania przedsięwzięcia** (100%), **potrzeby sygnalizowane przez lokalne społeczności** (100%), **potrzeby wynikające z długofalowych strategii działania** (83%) oraz **potrzeby wynikające z bieżącej działalności** (83%).

Wykres 26. Jakie czynniki zachęciły Państwa do realizacji projektu?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4, n=41.

Zauważyć należy, że przyczyny realizacji projektu związane były przede wszystkim z chęcią sfinansowania przedsięwzięcia wynikającego z dokumentów strategicznych oraz potrzeb wyrażanych przez lokalne społeczności. To wskazuje na istotną zbieżność wsparcia z potrzebami lokalnych społeczności oraz z zapisami dokumentów strategicznych. Wskazuje to również na zapotrzebowanie na finansowanie zewnętrzne, które wobec zróżnicowanych potrzeb beneficjentów nie zawsze może być zaspokojone za pomocą finansowania własnego lub kredytowania komercyjnego.

4.10. Komplementarność projektów

W ramach niniejszego podrozdziału analizie podlegała komplementarność projektów realizowanych w ramach OP 4 RPO-L2020 z innymi przedsięwzięciami podejmowanymi na obszarze województwa. Odnosząc się do komplementarności, członkowie Zespołu Badawczego przyjęli definicję zawartą w opracowaniu pn. Mechanizmy zapewnienia komplementarności działań pomiędzy Europejskim Funduszem Społecznym a Europejskim Funduszem Rozwoju Regionalnego” sporządzonym w 2009 r. W myśl tego dokumentu komplementarność oznacza **synergię i wzajemne uzupełnianie się świadomie podejmowanych działań poprzez skierowanie strumienia wsparcia na ich realizację dla efektywniejszego rozwiązania problemu bądź osiągnięcia założonego celu na poziomie lokalnym, regionalnym, ponadregionalnym lub krajowym**¹⁸. Zasadność podejmowania projektów komplementarnych zawarto w najistotniejszych aktach prawnych na poziomie europejskim, które regulują udzielane z EFSI wsparcie: wskazano na to w tzw. rozporządzeniu ogólnym zarówno w poprzedniej (2007-2013)¹⁹, jak i obecnej (2014-2020)²⁰ perspektywie finansowej. Również w projekcie rozporządzenia ogólnego dla przyszłej (2021-2027) perspektywy finansowej²¹ są zamieszczone informacje na temat komplementarności, co świadczy o istotnym znaczeniu tego zjawiska dla wzmacniania efektywności interwencji publicznych.

Adaptacja do zmian klimatu

W niniejszym zakresie nie obserwuje się projektów komplementarnych.

¹⁸ Mechanizmy zapewnienia komplementarności działań pomiędzy Europejskim Funduszem Społecznym a Europejskim Funduszem Rozwoju Regionalnego, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2009, s. 3, www.efs.2007-2013.gov.pl/wiadomosci/strony/przygotowanie_dokumentu_mechanizmy_zapewnienia_komplementarnosci_dzialan_efs_efrr_081009.aspx [dostęp: 07.04.2020].

¹⁹ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i uchylające Rozporządzenie (WE) 1260/1999.

²⁰ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006.

²¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu i Migracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu na rzecz Zarządzania Granicami i Wiz COM(2018) 375 – projekt.

Gospodarka odpadami

W zakresie gospodarki odpadami, na obszarze poszczególnych gmin województwa zidentyfikowano jeden projekt, który może być komplementarny z innym przedsięwzięciem:

- *Budowa kompostowni selektywnie zebranych odpadów zielonych i innych bioodpadów oraz kompostowni odpadów ulegających biodegradacji na działce 154, obręb Chróścik (projekt współfinansowany z POIiŚ);*
- *Budowa Punktów Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych na terenie gmin – uczestników Związku Celowego Gmin MG-6 z elementami uzupełniającymi (projekt współfinansowany z RPO-L2020).*

Gospodarka wodno-kanalizacyjna

Większy zakres komplementarności obserwuje się w przypadku działań z zakresu infrastruktury wodno-kanalizacyjnej:

- *Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej na terenie Gminy Przytoczna (projekt współfinansowany z RPO-L2020, beneficjent: WOKAMID sp. z o.o.);*
- *Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej na terenie Gminy Przytoczna – część 2 (projekt współfinansowany z RPO-L2020, beneficjent: WOKAMID sp. z o.o.).*

Obydwa przedsięwzięcia są realizowane z tego samego źródła oraz przez tego samego beneficjenta, zaś komplementarność jest związana z etapowością realizacji poszczególnych zadań.

Taka sama komplementarność dotyczy projektów:

- *Gospodarka ściekowa na terenie aglomeracji Zielona Góra – Etap IV (projekt współfinansowany z RPO-L2020, beneficjent: Zielonogórskie Wodociągi i Kanalizacja sp. z o.o.);*
- *Gospodarka ściekowa na terenie aglomeracji Zielona Góra – Etap V (projekt współfinansowany z RPO-L2020, beneficjent: Zielonogórskie Wodociągi i Kanalizacja sp. z o.o.).*

Podobny wydźwięk mają projekty:

- *Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej w Gminie Czerwieńsk (projekt współfinansowany z RPO-L2020, beneficjent: Gmina Czerwieńsk).*
- *Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej w miejscowościach Leśniów Wielki, Nietków i Sudoł w Gminie Czerwieńsk (projekt współfinansowany z RPO-L2020, beneficjent: POMAK sp. z o.o.);*

oraz projekty:

- *Budowa systemu kanalizacji zbiorczej w aglomeracji Trzebiechów (projekt współfinansowany z RPO-L2020, beneficjent: Gmina Trzebiechów);*
- *Rozbudowa i przebudowa oczyszczalni ścieków, rozbudowa SUW oraz budowa odcinka systemu kanalizacji zbiorczej w aglomeracji Trzebiechów (projekt współfinansowany z RPO-L2020, beneficjent: Zakład Gospodarki Komunalnej sp. z o.o.).*

W tym przypadku należy jednak wskazać na różnych beneficjentów wsparcia, co pozwala na wskazanie, że komplementarność przedsięwzięć była związana ze wzajemną współpracą

mającą na celu np. określenie zakresu tematycznego projektu tak, by przedsięwzięcia nie powielały się.

Następnie wskazać należy na projekty:

- *Przebudowa oczyszczalni ścieków wraz z budową sieci wodno-kanalizacyjnej w Nowym Miasteczku* (projekt współfinansowany z RPO-L2020, beneficjent: Gmina Nowe Miasteczko);
- *Remont kanalizacji metodą bezwykopową w ulicy Marcinkowskiego w Nowym Miasteczku* (projekt współfinansowany z RPO-L2020, beneficjent: Gmina Nowe Miasteczko).

W tym przypadku komplementarność dotyczy poszczególnych elementów pozwalających wzmocnić efekt realizowanych inwestycji. Działania podejmowane w obydwu projektach są ze sobą sprzężone i wpływają na ostateczne efekty każdego z projektów.

Taka sama komplementarność dotyczy projektów:

- *Przebudowa przepompowni ścieków i sieci kanalizacyjno-tłocznej na działkach nr 140/2, 139/7 obręb 0005 Łagów* (projekt współfinansowany z RPO-L2020, beneficjent: Gmina Łagów);
- *Budowa sieci kanalizacyjnej w miejscowościach Poźrzadło i Żelechów, budowa sieci wodociągowej dla miejscowości Poźrzadło oraz modernizacja sieci wodociągowej w miejscowościach Żelechów i Sieniawa - Etap 1* (projekt współfinansowany z RPO-L2020, beneficjent: Gmina Łagów).

Ochrona dziedzictwa przyrodniczego

W zakresie ochrony przyrody i dziedzictwa przyrodniczego również zauważa się komplementarność. Zaobserwować ją można w przypadku przedsięwzięć:

- *Poprawa jakości środowiska miejskiego poprzez renowację i rozwój wybranych terenów zieleni w Gorzowie Wlkp., Kostrzynie nad Odrą i Dębnie* (projekt współfinansowany z POIiŚ, beneficjent: Gmina Gorzów Wlkp.);
- *Rewaloryzacja parków Wiosny Ludów i Kopernika w Gorzowie Wlkp.* (projekt współfinansowany z RPO-L2020, beneficjent: Gorzów Wlkp.).

Wskazać należy też na przedsięwzięcia:

- *Przebudowa i zagospodarowanie parku przy SDK w Sulechowie wraz z infrastrukturą towarzyszącą (w ramach ZIT)* (projekt współfinansowany z RPO-L2020, beneficjent: Gmina Sulechów).
- *Rewitalizacja parku przy ul. Kościuszki w Sulechowie* (projekt współfinansowany z RPO-L2020, beneficjent: Gmina Sulechów).

Rozwój potencjału kulturowego

W zakresie rozwoju potencjału kulturowego należy wspomnieć o następujących projektach, które charakteryzują się komplementarnością tematyczną oraz terytorialną:

- *Modernizacja Lubuskiego Teatru w Zielonej Górze* (projekt współfinansowany z RPO-L2020, beneficjent: Lubuski Teatr w Zielonej Górze);

- *Przebudowa i rozbudowa budynku na potrzeby Młodzieżowego Centrum Kultury i Edukacji "Dom Harcerza" w Zielonej Górze (projekt współfinansowany z RPO-L2020, beneficjent: Gmina Zielona Góra).*

W dalszej kolejności na uwagę zasługują przedsięwzięcia:

- *Kompleksowy remont, konserwacja i renowacja zabytków oraz modernizacja wystaw stałych w Zagrodzie Młyńskiej w Bogdańcu (projekt współfinansowany z RPO-L2020, beneficjent: Muzeum Lubuskie im. Jana Dekerta w Gorzowie Wielkopolskim).*
- *Przebudowa obiektu usługowego na salę wiejską w Stanowicach, Gmina Bogdaniec (projekt współfinansowany z RPO-L2020, beneficjent: Gmina Bogdaniec).*

Następnie należy wspomnieć o projektach:

- *Rozbudowa i modernizacja Muzeum Ziemi Lubuskiej (projekt współfinansowany z POIiŚ, beneficjent: Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze).*
- *Dziedzictwo sakralne Dolnej Warty (projekt współfinansowany z POIiŚ, beneficjent: Diecezja Zielonogórsko-Gorzowska).*
- *Rozbudowa i modernizacja budynku Filharmonii Zielonogórskiej – etap I (projekt współfinansowany z RPO-L2020, beneficjent: Filharmonia Zielonogórska im. Tadeusza Bairda w Zielonej Górze).*
- *Rozbudowa i nadbudowa budynku Regionalnego Centrum Animacji Kultury w Zielonej Górze wraz z restauracją zabytkowego parku (projekt współfinansowany z RPO-L2020, beneficjent: Regionalne Centrum Animacji Kultury).*
- *Przebudowa Archiwum w Starym Kisielinie na potrzeby Zielonogórskiego Ośrodka Kultury (projekt współfinansowany z RPO-L2020, beneficjent: Zielonogórski Ośrodek Kultury).*

Ostatnimi zidentyfikowanymi projektami komplementarnymi w tej dziedzinie są:

- *Kompleksowy remont zespołu poaugustiańskiego w Żaganiu – etap I (projekt współfinansowany z POIiŚ, beneficjent: Diecezja Zielonogórsko-Gorzowska).*
- *Zachowanie i zwiększenie dostępności do zasobów dziedzictwa kulturowego Pałacu Książęcego i elementów Zespołu Parkowo Pałacowego w Żaganiu (projekt współfinansowany z RPO-L2020, beneficjent: Gmina Miejska Żagań).*

Zgodnie z wypowiedziami przedstawicieli KOP, z którymi przeprowadzono telefoniczne wywiady pogłębione, efekty wsparcia w ramach przedsięwzięć związanych z rozwojem kultury w OP 4 uzupełniają efekty interwencji z innych programów operacyjnych lub z innych źródeł, np. samorządów. Zdanie to podzielili również respondenci reprezentujący ZIT. Podkreślili oni ponadto, że bez wsparcia finansowego jednostki samorządowe nie byłyby w stanie realizować podobnych inwestycji. Dzięki środkom przeznaczonym na infrastrukturę beneficjenci mogą niższym kosztem wdrażać działania miękkie, np. organizować we własnym zakresie wydarzenia kulturalne w odnowionych budynkach.

Do kwestii komplementarności odnieśli się również uczestnicy panelu ekspertów, zdaniem których powinno położyć się większy nacisk na uzupełnienie działań infrastrukturalnych działaniami miękkimi, o charakterze szkoleniowym, co pozwoliłoby maksymalizować efekty projektów infrastrukturalnych, czy dot. zakupu sprzętu specjalistycznego.

Podsumowując, należy wskazać, że projekty realizowane w ramach OP 4 w większości związane są z komplementarnością jednoprogramową, w niektórych jedynie przypadkach cechując się komplementarnością międzyprogramową. W tym kontekście należy wskazać na POLIŚ, który uzupełnia podejmowane inicjatywy wspierane ze środków OP 4 w zakresie ochrony środowiska. Najszerzy zakres komplementarności zidentyfikowano w odniesieniu do ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.11. Wpływ projektów na rozwój społeczno-gospodarczy województwa

W ramach prowadzonego badania zweryfikowano również wpływ realizowanych projektów na rozwój społeczno-gospodarczy województwa. Według pracowników IZ, którzy uczestniczyli w wywiadach pogłębionych, inwestycje z zakresu zapobiegania katastrofom naturalnym i ich skutkom (Działanie 4.1) przyczyniają się przede wszystkim do ograniczania zniszczeń wywołanych przez wspomniane katastrofy oraz podnoszenia ogólnego poziomu bezpieczeństwa osób i obszarów. Dzięki temu pozwalają na znaczne oszczędności finansowe, które mogą być przeznaczane na inne cele regionu, w tym rozwojowe. Efektywna gospodarka odpadami (Działanie 4.2) podnosi komfort życia mieszkańców, poprzez ochronę środowiska naturalnego oraz oszczędności finansowe. Z kolei nowoczesna gospodarka wodno-ściekowa (Działanie 4.3) nie tylko przyczynia się do wskazanych już wyżej efektów, ale też stanowi jeden z kluczowych elementów podnoszących konkurencyjność inwestycyjną w regionie.

Zdaniem przedstawicieli IZ, projekty realizowane w sferze kultury (Działanie 4.4) nastawione są głównie na rozwijanie sfery społecznej, podnoszenie poziomu wiedzy, świadomości i wrażliwości ludności, ale mogą też pełnić funkcje ekonomiczne, stanowiąc element, który zachęca do odwiedzin potencjalnych turystów.

Jak dodał przedstawiciel Komisji Oceny Projektów, projekty przyczyniają się pośrednio również do zwiększenia liczby miejsc pracy oraz działalności w innych branżach okołoturystycznych, np. transportowej. Jeśli bowiem istnieją atrakcyjne obiekty kulturalne, które są odwiedzane przez grupy zorganizowane, korzystają one zazwyczaj z transportu zbiorowego czy np. usług przewodników.

Jeżeli w regionie występują obiekty kultury, turystyki, które są ciekawe, pojawiają się turyści, rozwijają się hotele, zapotrzebowanie na restauracje, pamiątki, na sklepy. Infrastruktura się rozpędza i to jest oczywiście bardzo pozytywny kierunek działań.

Źródło: TDI z przedstawicielem KOP.

Niestety, jak dodał jeden z rozmówców, pozytywny wpływ projektów w tym obszarze jest w tej chwili niemal zerowy, z uwagi na pandemię COVID-19, w związku z którą większość instytucji albo jest czasowo zamknięta, albo przyjmuje znacznie mniejszą liczbę odwiedzających. Do podobnych wniosków dochodzili przedstawiciele ZIT, którzy wspominali także o aktywizacji i integracji społecznej oraz większej dostępności kultury. Podkreślano również, że na obszarze wsparcia występowały znaczne nierówności społeczności w zakresie dostępu do sfery artystyczno-kulturalnej, spowodowane złym stanem infrastruktury.

Mieszkańcy naszego regionu mieli potrzeby i potencjał w zakresie aktywności kulturalnej, którego nie mogli zrealizować, do którego mieli utrudniony dostęp ze względu na stan infrastruktury. Nie mieliśmy dostosowanej oferty publicznej w zakresie dostępu do kultury i edukacji artystycznej. Przede wszystkim występowały ograniczenia dla osób niefaworyzowanych czy zagrożonych wykluczeniem społecznym, w tym osób z niepełnosprawnościami.

Źródło: TDI z przedstawicielem ZIT

Eksperti biorący udział w panelu zwrócili uwagę na problem w zakresie **ograniczenia dostępu do efektów dofinansowanych projektów z zakresu kultury**. Duże znaczenie w zapewnieniu tego dostępu mają zastosowane technologie informacyjno-komunikacyjne, w tym głównie związane z siecią internetową. Jak wskazywali eksperci, beneficjenci ww. projektów często potwierdzają we wniosku aplikacyjnym ich wykorzystanie, lecz ostatecznie okazuje się, że dotyczy to wyłącznie rozwiązań dostępnych wewnątrz danego podmiotu. Tym samym, dostęp do oferty nie jest umożliwiony za pośrednictwem internetu (np. w postaci e-wycieczek), co wpływa na ograniczenie dostępu do niego, względem osób, które nie mogą uczestniczyć w tradycyjnych wydarzeniach organizowanych w obiekcie. Jest to szczególnie ważne w obecnej sytuacji epidemicznej, jak również ma istotne znaczenie w przypadku osób, które nie mogą, np. z uwagi na niepełnosprawność, odwiedzić fizycznie danej instytucji kultury.

Eksperti podkreślali, że oferta kulturalna podmiotów dofinansowanych w ramach analizowanych działań powinna być udostępniona poprzez sieć internetową, tak samo, jak ma to obecnie miejsce w przypadku większych koncertów transmitowanych online, które nie mogą się odbywać z udziałem publiczności ze względu na obowiązujące obostrzenia. Jednocześnie, rozwiązanie takie odpowiedziałoby na obecny problem instytucji kultury, które często borykają się z brakiem możliwości organizowania tradycyjnych wydarzeń i, poprzez to, brakiem osób odwiedzających i zysków, wynikających np. ze sprzedaży biletów.

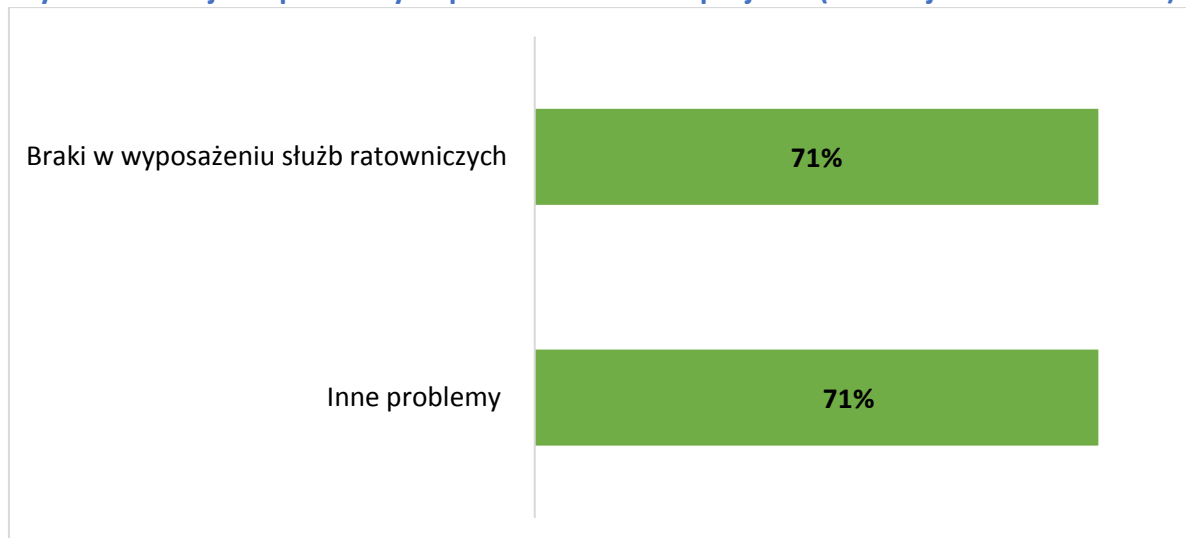
Ponadto, uczestnicy panelu ekspertów zauważyli, że każdy zmodernizowany obiekt docelowo może przynieść korzyści ekonomiczne dla społeczeństwa – ze względu na możliwość stworzenia nowych miejsc pracy czy wpływu na rozwój turystyki.

Biorąc pod uwagę wyniki przeprowadzonych badań, zaleca się powiązanie działań z zakresu wsparcia kultury i dziedzictwa kulturowego z przedsięwzięciami z zakresu technologii informacyjno-komunikacyjnych. Może to nastąpić na przykład poprzez przyznanie, w ramach wsparcia w przyszłej perspektywie finansowej, dodatkowej punktacji dla projektów, które przewidują komplementarność z działaniami z zakresu TIK.

4.12. Wpływ projektów na rozwiązywanie lub minimalizowanie zidentyfikowanych problemów

Realizowane projekty wpłynęły na rozwiązywanie oraz minimalizowanie występujących w regionie problemów. Zdaniem beneficjentów uczestniczących w badaniu, projekty realizowane w ramach Działania 4.1 odpowiadały przede wszystkim na **braki w wyposażeniu służb ratowniczych** oraz inne problemy – w przypadku innych problemów beneficjenci nie wskazali jednak konkretnych przykładów.

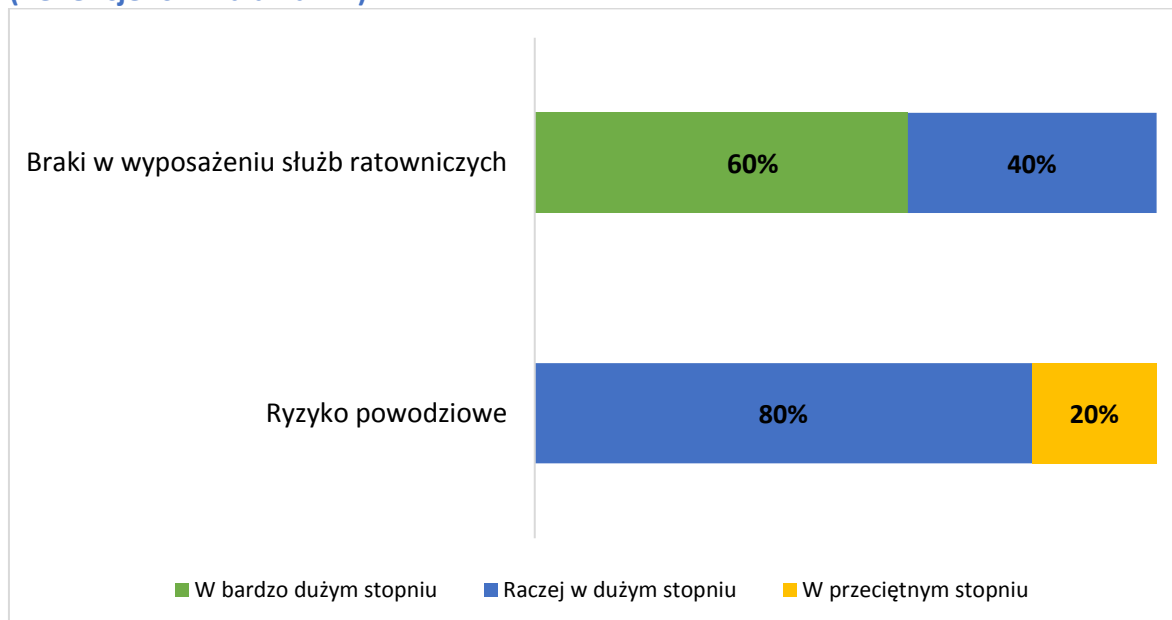
Wykres 27. Na jakie problemy odpowiadał Państwa projekt? (Beneficjenci Działania 4.1)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

Badani beneficjenci Działania 4.1 wskazali, że realizowane projekty wpływają na zidentyfikowane problemy w dużym bądź w bardzo dużym stopniu. Co piąty beneficjent wskazał, że projekt w przeciętnym stopniu wpływa na minimalizację ryzyka powodziowego.

Wykres 28. W jakim stopniu realizacja projektu przyczyniła się do zmniejszenia skali występowania problemów wskazanych przez Państwa na obszarze realizacji projektu? (Beneficjenci Działania 4.1)

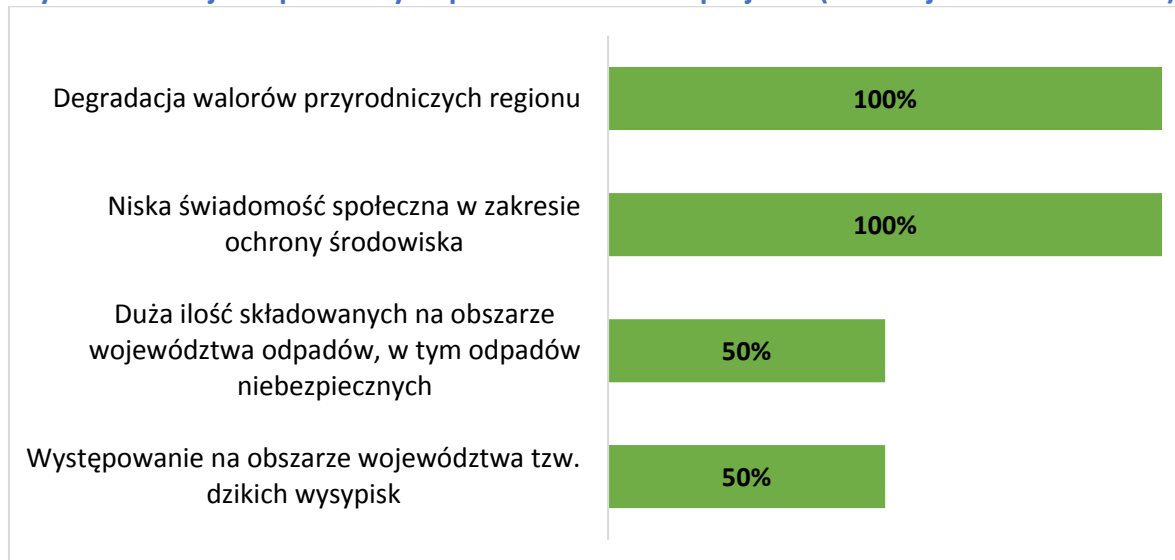

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

Wszystkie projekty finansowane w ramach Działania 4.2 odpowiadały natomiast na problemy takie, jak **niska świadomość społeczna w zakresie ochrony środowiska** oraz **degradacja walorów przyrodniczych regionu**. Połowa badanych wskazywała dodatkowo na problemy, jakimi są **duża ilość składowanych na obszarze województwa odpadów, w tym**

odpadów niebezpiecznych oraz występowanie na obszarze województwa tzw. dzikich wysypisk.

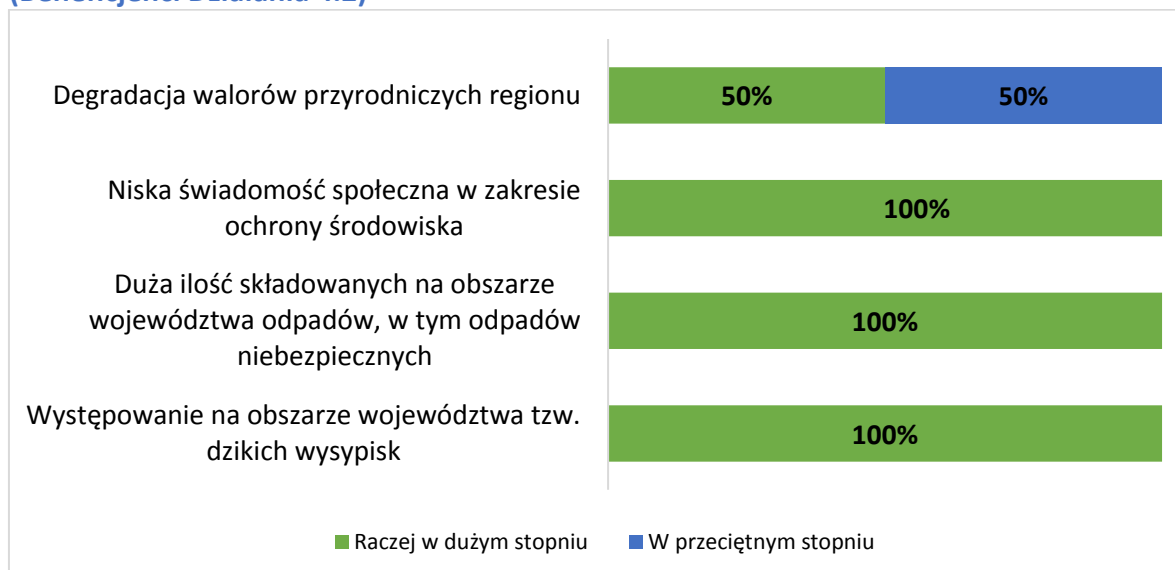
Wykres 29. Na jakie problemy odpowiadał Państwa projekt? (Beneficjenci Działania 4.2)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

Jak wykazało badanie z beneficjentami wsparcia w ramach Działania 4.2, realizowane przedsięwzięcia w raczej dużym stopniu oddziałują na zidentyfikowane trudności. Jedynie w przypadku degradacji walorów przyrodniczych wpływ ten połowa beneficjentów określiła jako przeciętny.

Wykres 30. W jakim stopniu realizacja projektu przyczyniła się do zmniejszenia skali występowania problemów wskazanych przez Państwa na obszarze realizacji projektu? (Beneficjenci Działania 4.2)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

W zakresie projektów realizowanych w ramach Działania 4.3, uwzględniono głównie problemy takie jak **zanieczyszczenie wód powierzchniowych lub gruntowych, brak**

atrakcyjności obszaru jako miejsca zamieszkania oraz zagrożenie sanitarne. Ponadto, niewielki % wskazał na **brak spójności terytorialnej na obszarze województwa**.

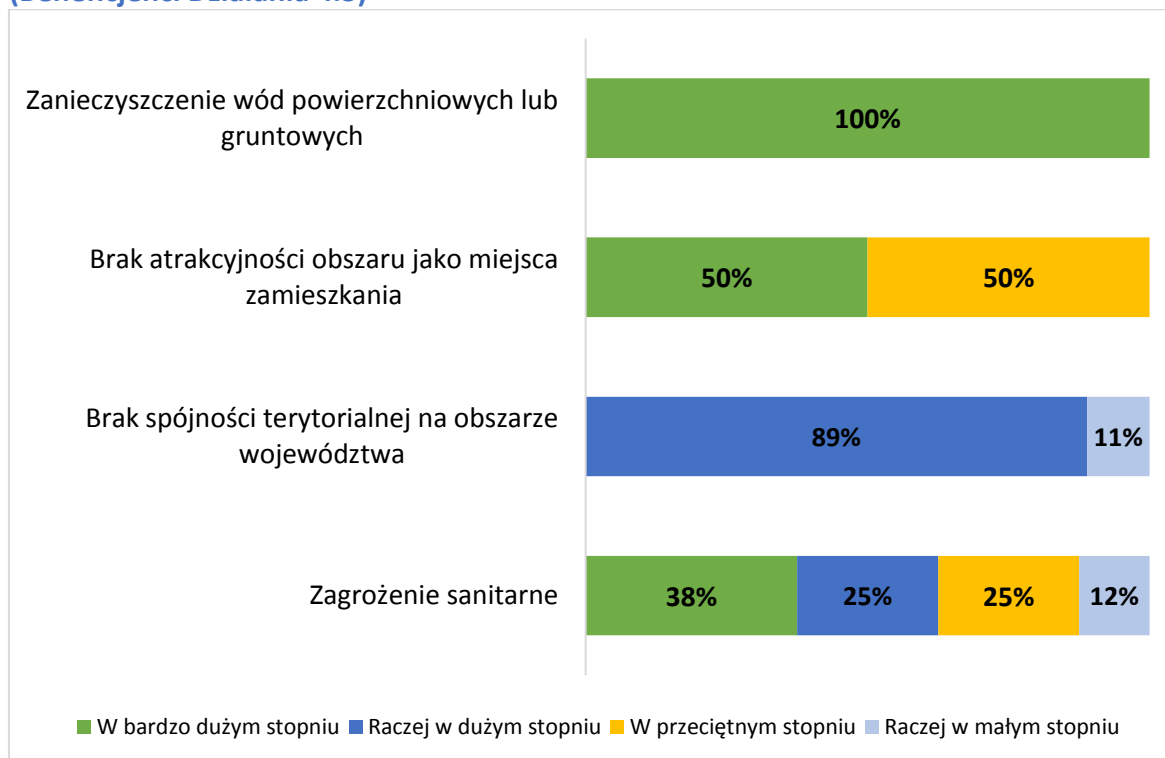
Wykres 31. Na jakie problemy odpowiadał Państwa projekt? (Beneficjenci Działania 4.3)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

Projekty w ramach Działania 4.3 w zróżnicowany sposób odnoszą się do zidentyfikowanych problemów. Największy wpływ obserwuje się w przypadku przeciwdziałania zanieczyszczeniu wód powierzchniowych i gruntowych, co ma bezpośredni związek z tematyką podejmowaną w ramach wspartych inwestycji. Jest to również najczęstszy problem identyfikowany przez beneficjentów tego Działania. Beneficjenci wskazywali również na to, że realizowany projekt reagował na brak spójności terytorialnej obszaru województwa. Można uznać, że rezultat w postaci reagowania na ten problem był niezamierzony, bowiem tylko 6% beneficjentów Działania wskazało, że projekt odpowiadał na te działania. Pomimo tego, zmniejszenie skali problemu w tym zakresie zaobserwowało aż 89% beneficjentów. Połowa badanych wskazała ponadto, że projekt przeciwdziała brakowi atrakcyjności obszaru realizacji projektu jako miejsca do zamieszkania. Również w tym przypadku odnotowuje się, że osiągnięte w tym zakresie rezultaty wykraczały poza założenia projektu (odsetek podmiotów wskazujących, że w wyniku realizacji projektu doszło do zmniejszenia skali występowania zjawiska jest wyższy, niż odsetek beneficjentów deklarujących, że projekt reagował na tę kwestię poprzez zaplanowane działania).

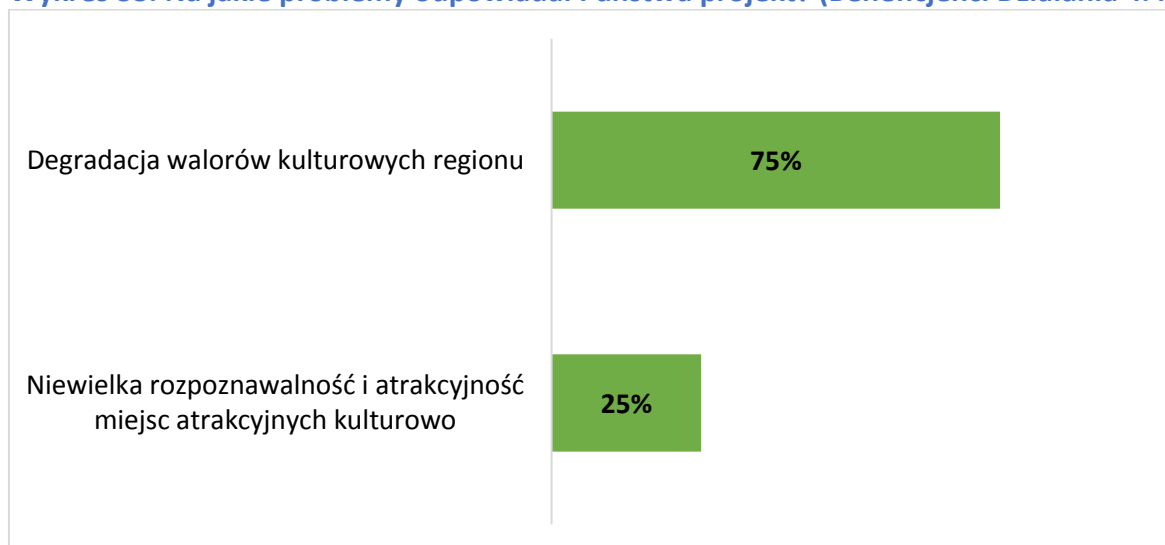
Wykres 32. W jakim stopniu realizacja projektu przyczyniła się do zmniejszenia skali występowania problemów wskazanych przez Państwa na obszarze realizacji projektu? (Beneficjenci Działania 4.3)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

Projekty realizowane w ramach Działania 4.4 odpowiadały na takie problemy, jak **degradacja walorów kulturowych regionu** oraz **niewielka rozpoznawalność i dostępność miejsc atrakcyjnych kulturowo**.

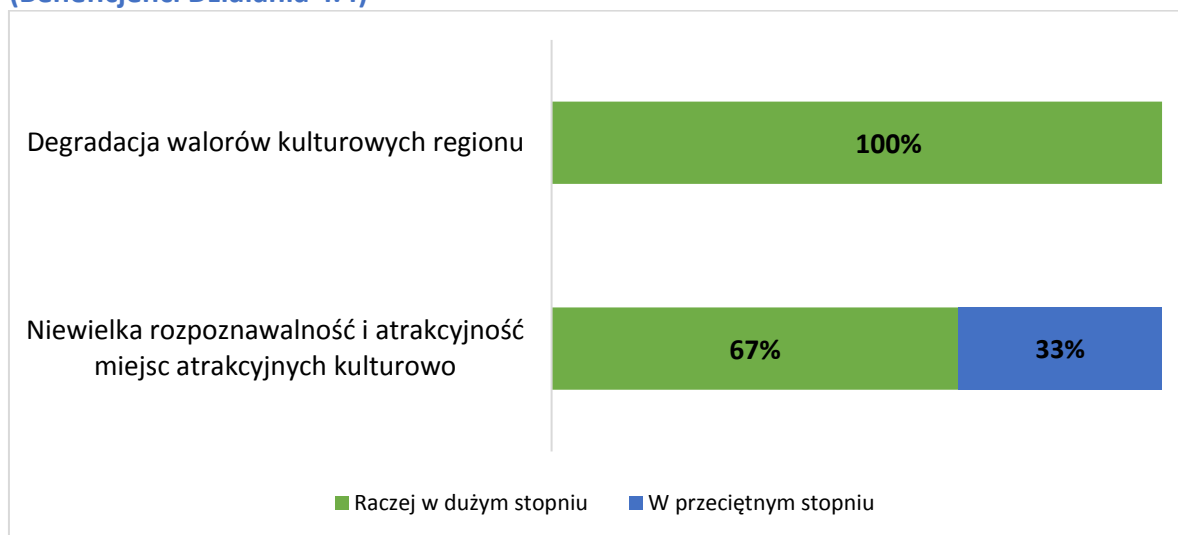
Wykres 33. Na jakie problemy odpowiadał Państwa projekt? (Beneficjenci Działania 4.4)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

Wszyscy beneficjenci Działania 4.4 wskazali, że projekt przyczynił się do przeciwdziałania degradacji walorów kulturowych regionu. Należy również wskazać, że projekty w większym, niż spodziewany stopniu przyczyniły się do zwiększenia rozpoznawalności i atrakcyjności miejsc kultury.

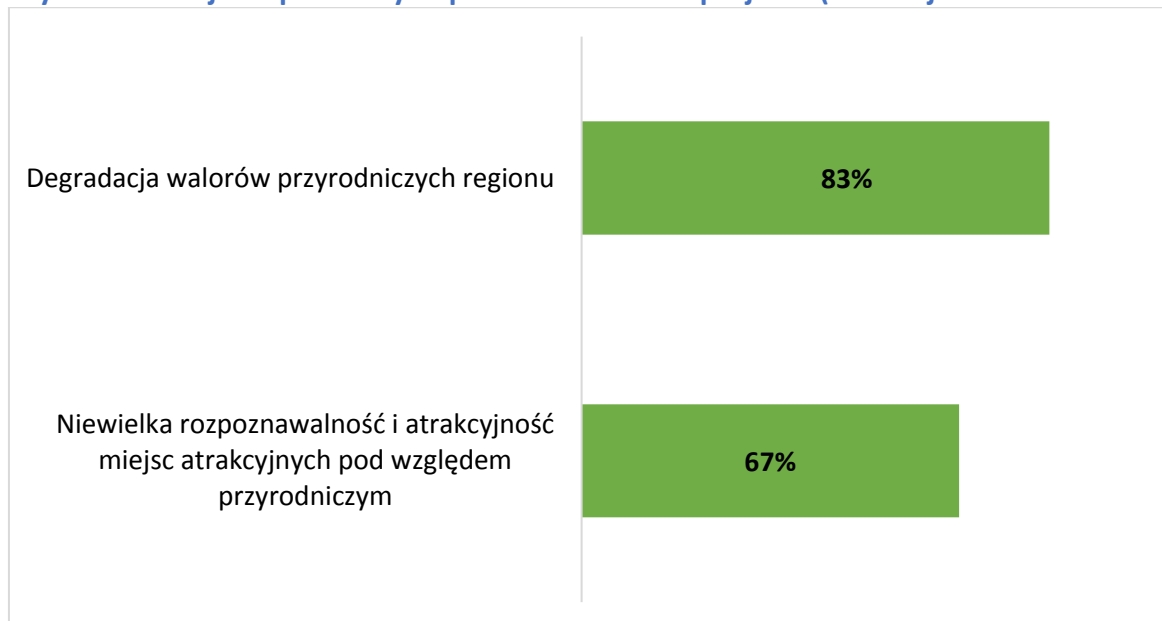
Wykres 34. W jakim stopniu realizacja projektu przyczyniła się do zmniejszenia skali występowania problemów wskazanych przez Państwa na obszarze realizacji projektu? (Beneficjenci Działania 4.4)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

W zakresie Działania 4.5 kluczowe problemy to: **degradacja walorów przyrodniczych regionu** oraz **niewielka rozpoznawalność i atrakcyjność miejsc atrakcyjnych pod względem przyrodniczym**.

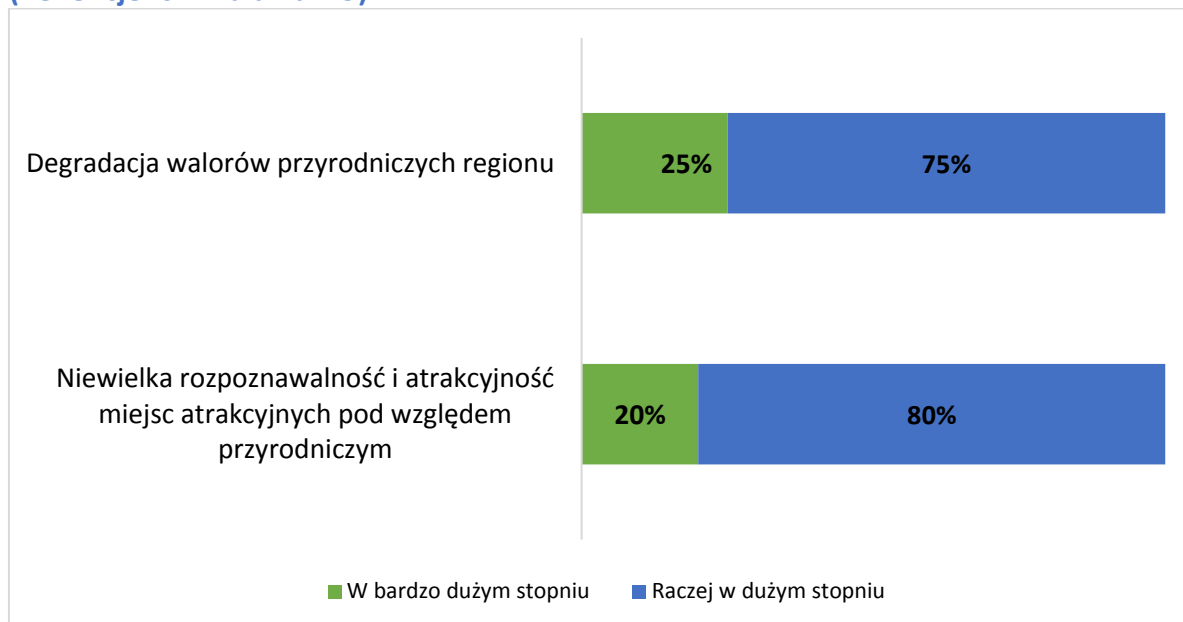
Wykres 35. Na jakie problemy odpowiadał Państwa projekt? (Beneficjenci Działania 4.5)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

W przypadku obydwu aspektów wskazano, że projekt w dużym bądź bardzo dużym stopniu przyczynił się do ich zniwelowania.

Wykres 36. W jakim stopniu realizacja projektu przyczyniła się do zmniejszenia skali występowania problemów wskazanych przez Państwa na obszarze realizacji projektu? (Beneficjenci Działania 4.5)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

Na podstawie analizy wywiadów pogłębionych przeprowadzonych z przedstawicielami IZ RPO-L2020, a także KOP i Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych wskazano na problemy, które udało się rozwiązać przynajmniej częściowo dzięki realizacji projektów w ramach OP 4.

Tabela 7. Wpływ projektów OP 4 na rozwiązanie lub minimalizowanie zidentyfikowanych problemów

Działanie	Zdiagnozowany problem, który w wyniku działania został zniwelowany	Stopień, w jakim realizacja projektów przyczyniła się do rozwiązania problemu
4.1. Przeciwdziałanie katastrofom naturalnym i ich skutkom	Zagrożenia związane ze zmianą klimatu: powodzie i pożary; ekstremalne zjawiska burzowe; susze.	Wysoki , jednak dotychczas nie zaistniały warunki, które pozwoliłyby ocenić podjęte inwestycje
4.2. Gospodarka odpadami	Zbyt niski wskaźnik odzysku i recyklingu odpadów	Umiarkowany , ze względu na niewystarczający poziom zainteresowania beneficjentów realizacją projektów w tym zakresie
4.3. Gospodarka wodno-ściekowa	Zbyt niski poziom realizacji wskaźnika dotyczącego ilości zebranych ścieków	Umiarkowany , istnieje zagrożenie, że w niektórych aglomeracjach wskaźniki nie będą osiągnięte na zakładanym poziomie

Działanie	Zdiagnozowany problem, który w wyniku działania został zniwelowany	Stopień, w jakim realizacja projektów przyczyniła się do rozwiązania problemu
4.4. Zasoby kultury i dziedzictwa kulturowego	Niska efektywność wykorzystania zasobów kultury (zły stan obiektów kultury)	Wysoki , projekty pozwalają na rewitalizację obiektów kultury, dzięki czemu możliwe było dostosowanie ich stanu oraz wyposażenia do potrzeb mieszkańców
4.5. Kapitał przyrodniczy regionu	Wysokie zapotrzebowanie na rozwój potencjału przyrodniczego województwa	Wysoki , region podejmuje liczne działania nakierowane na ochronę środowiska przyrodniczego i charakteryzuje się w tym zakresie dużą różnorodnością.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wywiadów TDI.

Biorąc pod uwagę powyższe wskazania należy nadmienić, że analiza *desk research* wykazała wysokie oddziaływanie projektów w ramach każdego z działań OP 4. Zagrożenie realizacji wskaźników w ramach poszczególnych projektów bądź niewielkie zainteresowanie potencjalnych beneficjentów aplikowaniem o wsparcie nie ma przełożenia na sukces wdrażania interwencji w ramach analizowanych priorytetów na poziomie Programu. Niewielkie zainteresowanie wymaga zaś głębszej identyfikacji przyczyn takiej sytuacji (np. w formie odrębnego badania ewaluacyjnego), co pozwoli na podjęcie kroków zaradczych w celu zniwelowania tego czynnika w przyszłej perspektywie finansowej.

Na podstawie przeprowadzonych wywiadów pogłębionych można ocenić, że zdecydowana większość realizowanych projektów odpowiada na faktyczne potrzeby mieszkańców. Adekwatność realizowanych projektów w stosunku do potrzeb mieszkańców regionu wykazano w niniejszym podrozdziale. Wartość środków przeznaczonych w ramach dofinansowania dla beneficjentów nie jest jednak wystarczająca, aby możliwe było zrealizowanie każdego projektu zgłaszanego przez wnioskodawców. W związku z powyższym kilkakrotnie w ramach przeprowadzonych wywiadów pogłębionych podkreślano, że **warto byłoby w kolejnej perspektywie finansowej (2021-2027) pozostawić możliwość wdrażania projektów w podobnym zakresie, jak to ma miejsce w ramach finansowania z lat 2014-2020**. Ponadto, potrzeby w obszarach określonych w ramach OP 4 są na tyle duże, że nawet w jednostkach, które otrzymały dofinansowanie na realizację inwestycji, w dalszym ciągu istnieje konieczność podejmowania kolejnych zadań. Wskazane opinie potwierdza dokonana na początku niniejszego dokumentu analiza *desk research*, wskazując na dysproporcje w zakresie gospodarki odpadami oraz gospodarki wodno-ściekowej.

Realizacja tych projektów przyczynia się do rozwiązywania problemów, być może w dużej skali, ale nigdy nie likwiduje ich w całości, we wszystkich aspektach i gminy tworzące Miejski Obszar Funkcjonalny dalej będą realizować inwestycje związane z ochroną kapitału przyrodniczego czy inwestycjami z zasobu kultury – i dalej mamy takie projekty, plany i zamierzenia.

Źródło: TDI z przedstawicielem ZIT MOF.

Realizowane projekty, poprzez osiągnięte rezultaty przyczyniają się do minimalizacji problemów województwa z zakresu ochrony środowiska i dziedzictwa kulturowego. W opinii członków Zespołu Badawczego dalsze wsparcie w tym zakresie jest jednak konieczne, co wskazano we wcześniejszej części niniejszego raportu. W dalszym ciągu obserwuje się niewielki poziom realizacji projektów z zakresu gospodarki odpadami, co związane może być z innymi priorytetami inwestycyjnymi jednostek samorządu terytorialnego oraz mnogością potrzeb w ramach tych podmiotów. Dane zastane pokazują jednak, że w przypadku zarówno gospodarowania odpadami, jak i gospodarki wodno-ściekowej występują dysproporcje pomiędzy poszczególnymi powiatami województwa oraz pomiędzy obszarami wiejskimi i miejskimi. Dlatego też, w celu zapobieżenia pogłębianiu się dysproporcji dalsze wsparcie jest konieczne.

4.13. Czynniki wpływające na skuteczność wsparcia

W opinii osób reprezentujących IZ RPO-L2020 oraz Komisję Oceny Projektów, do czynników, które wpływają na skuteczność udzielanego wsparcia należy zaliczyć:

- **Odpowiednie przeszkolenie osób korzystających ze sprzętu zakupionego w ramach projektu** – pozwala to wykorzystać w maksymalnym stopniu możliwości, jakie daje realizacja projektów oraz inwestycji w ich ramach;
- **Możliwość kierunkowego wsparcia finansowego** – co pozwala na skoncentrowanie wsparcia na odpowiednich obszarach, na których obserwuje się zwiększone potrzeby w danym zakresie (m.in. w ramach instrumentu ZIT).

Z kolei uczestnicy panelu ekspertów zwrócili uwagę na istotną rolę **projektów partnerskich** względem skuteczności wsparcia. W wyniku realizacji tego rodzaju projektów podmioty mniej doświadczone w realizacji projektów unijnych mogą nabyć wiedzę i doświadczenie od bardziej doświadczonych w tym zakresie partnerów. Projekty takie pozwalają również zaangażować do realizacji projektów podmioty, które z uwagi na ograniczenia wynikające np. z niemożności zapewnienia samodzielnie wkładu własnego na realizację projektu bądź z braku zdolności kadrowych (organizacyjnych) do sporządzenia wniosku o dofinansowanie nie zdecydowałyby się na samodzielną realizację przedsięwzięcia. Z tego względu zasadne wydaje się, by wprowadzić (w ramach perspektywy finansowej 2021-2027) dodatkowe kryterium premiujące związane z realizacją projektów w partnerstwie. Można się bowiem spodziewać, że rozwiązanie takie będzie sprzyjało również wymianie doświadczeń i dobrych praktyk w ramach realizowanych wspólnie działań.

Podsumowując wskazać należy, że prócz czynników subiektywnych wpływających na skuteczność wsparcia, istnieje czynnik obiektywny świadczący o skuteczności – jest to zapotrzebowanie na realizację projektów konkretnego rodzaju. Wysokie zapotrzebowanie na projekty z zakresu OP 4 oraz zadowalający poziom osiągania wskaźników powoduje, że można uznać, iż czynnik ten ma pierwszorzędne znaczenie w przypadku skuteczności interwencji.

4.14. Problemy i bariery zidentyfikowane na etapie realizacji projektów

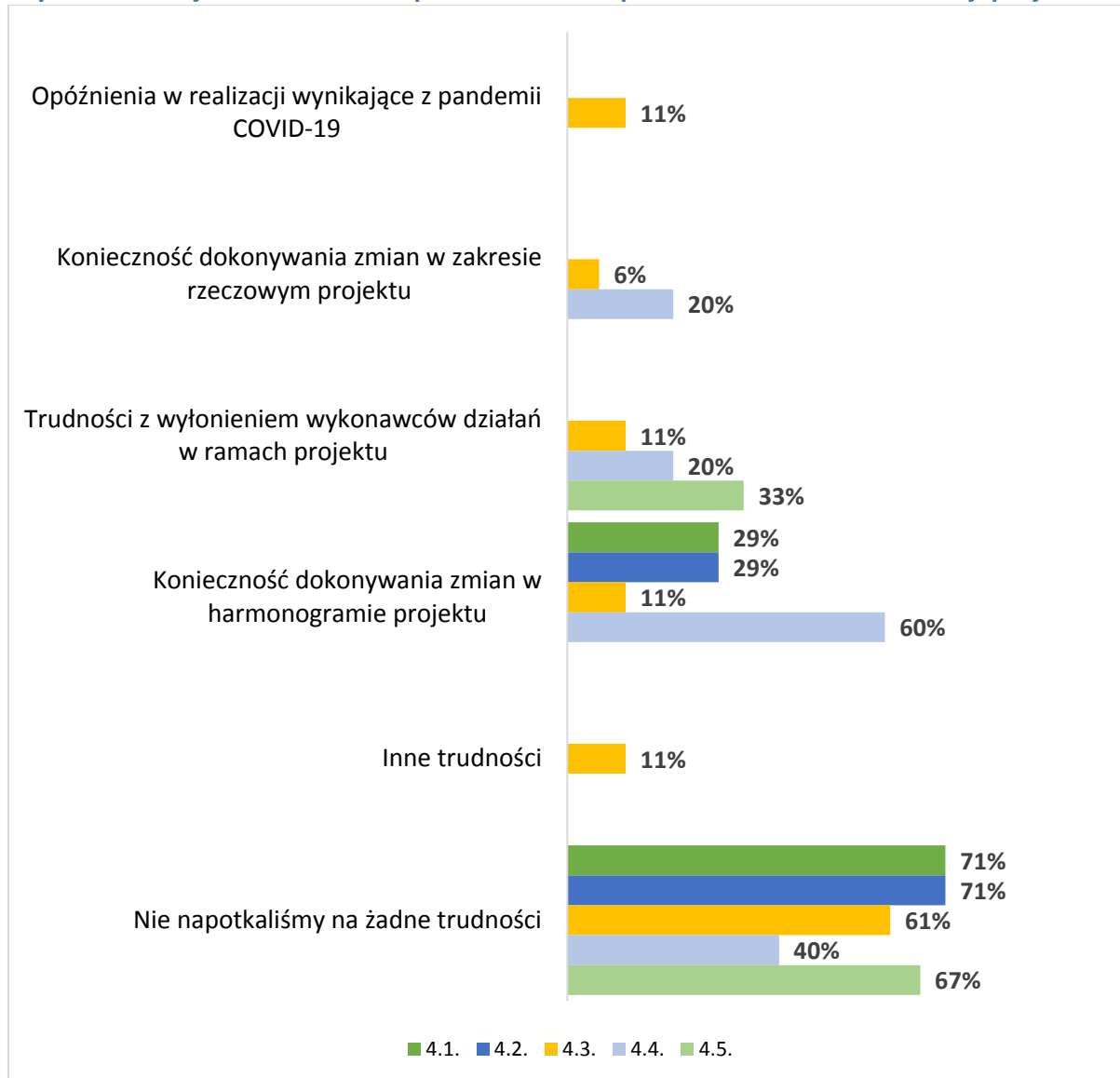
Beneficjenci OP 4 zostali zapytani również o to, na jakie trudności napotkali podczas wdrażania i realizacji projektów. W większości przypadków nie odnotowano wystąpienia trudności. Największe natomiast wystąpiły w przypadku Działania 4.4., gdzie ich wystąpienie potwierdziło 60% beneficjentów. W przypadku pozostałych Działań odsetek ten wahał się od 29% do 39%. Dla przedstawicieli wszystkich działań najbardziej problematyczne było dokonywanie zmian w harmonogramie projektów. Trudność tę odnotowano w przypadku Działań 4.1-4.4. Niezależnie od Działania, beneficjenci wskazywali na to, że powodem dokonywania zmian były trudności we współpracy z wykonawcą takie jak opóźnienia w realizacji zadania przez wykonawcę wybranego w ramach projektu czy konieczność dokonywania zmian wynikających np. z uwagi na zakończenie współpracy z Wykonawcą. Trudności związane z wyborem wykonawcy dotyczyły Działań 4.3, 4.4, 4.5. Były to m.in.:

- Brak wpływu ofert w odpowiedzi na ogłaszane zamówienia publiczne;
- Wpływ ofert o cenie przewyższającej budżet beneficjenta na realizację danego zadania.

Nie odnotowano natomiast, by w zakresie wyboru wykonawcy zadania beneficjenci odnotowali trudności dotyczące niskiej jakości złożonych ofert, na co wskazywano podczas panelu ekspertów.

Na trudność dotyczącą opóźnień wynikających z pandemii COVID-19 wskazano tylko w przypadku Działania 4.3 (gospodarka wodno-ściekowa). W tym Działaniu odnotowano również inne trudności, wśród których znalazły się: konieczność wyegzekwowania od Wykonawcy jakości zadeklarowanej w ofercie złożonej na etapie postępowania o udzielenie zamówienia publicznego oraz konieczność zapewnienia większego wkładu własnego z uwagi na zmiany cen.

Wykres 37. Na jakie trudności napotkali Państwo podczas wdrażania i realizacji projektu?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4, n=41.

Z przeprowadzonych wywiadów z przedstawicielami IZ RPO-L2020 wynika, że problemy dotyczyły m.in. **trudności w doprecyzowaniu planowanych efektów, jakie chcieli uzyskać beneficjenci**. Wielokrotnie w trakcie realizacji okazywało się, że początkowe założenia były niewłaściwe, co powodowało wydłużenie czasu realizacji projektu. Zdaniem uczestników wywiadów pogłębionych, problematyczna była także **organizacja przetargów**. Z uwagi na zbyt wysokie ceny oferowane przez firmy, które zgłaszały się do przetargu, nie mógł zostać dokonany wybór wykonawcy działania, co skutkowało unieważnieniem postępowania. Sytuacje takie związane były m.in. z długim czasem wyboru projektów – od chwili rozpoczęcia naboru do jego rozstrzygnięcia, co wpływało na rynkową zmianę cen, które oszacowano na etapie przygotowywania wniosku. Takie zdarzenia mogły prowadzić do sytuacji, w której beneficjenci mieli trudności z realizacją zadań, szczególnie w zakresie rewitalizacji (remonty, przebudowy obiektów). W przypadku pojawienia się problemów dotyczących ograniczeń finansowych, przygotowywany był aneks do umowy i zwiększane

były kwoty wydatków kwalifikowanych. Należy jednak nadmienić, że długotrwałość oceny warunkowana jest po części obiektywnymi czynnikami, tj. dostarczanie przez wnioskodawców brakujących dokumentów w ostatnim możliwym terminie, co wpływało na całość procedury wyboru projektów w danym naborze. Odnieść się tutaj należy do analizy benchmarkingowej, która wskazała, że czas trwania oceny w różnych województwach jest zróżnicowany i nie jest skorelowany z liczbą projektów. W przypadku województw łódzkiego i opolskiego jest on dużo niższy, zaś w przypadku województwa świętokrzyskiego zaobserwowano zbliżony średni czas oceny projektów w ramach poszczególnych priorytetów poddanych analizie do województwa lubuskiego. Biorąc pod uwagę długotrwałość oceny zaleca się wzmocnienie potencjału instytucjonalnego IZ RPO poprzez zaangażowanie do oceny wniosków o dofinansowanie większej liczby ekspertów oraz pracowników instytucji. Pozwoliłoby to na skrócenie czasu potrzebnego na dokonanie oceny, co w konsekwencji przyczyniłoby się do skrócenia całej ścieżki zatwierdzania projektów.

Przedstawiciele IZ RPO, którzy wzięli udział w wywiadach pogłębionych zwracali uwagę na to, iż część beneficjentów potrzebowała pomocy w zakresie zrozumienia procedur dotyczących realizacji projektów współfinansowanych ze środków zewnętrznych. Spotykamy się z tym, że beneficjenci mają problem z rozliczeniem projektu czy ułożeniem właściwym dokumentów. Ja np. uważam, że składanie wniosków o dopłaty jest dosyć proste i raczej instrukcje są przejrzyste, ale nie wszyscy beneficjenci potrafią tego dopilnować. W swoim zakresie bardzo często wspieramy beneficjentów udzielając im porad.

Źródło: TDI z przedstawicielem IZ RPO-L2020.

Biorąc pod uwagę powyższe, w opinii Zespołu Badawczego **zasadne jest by w przyszłej perspektywie finansowej zintensyfikować działania szkoleniowe dla wnioskodawców oraz beneficjentów z zakresu realizacji projektów pod względem dopełnienia formalności wynikających ze współfinansowania unijnego danego przedsięwzięcia oraz ze stosowania procedur w zakresie m.in. wyboru wykonawcy zadań w ramach projektu.**

W ramach OP 4 zgłoszono również takie problemy, jak **utrudnienia, które wyniknęły z obostrzeń wprowadzanych w związku z pandemią COVID-19** (ograniczenie przemieszczania się ludności, ograniczenie swobody prowadzenia działalności gospodarczej, czasowe zamknięcie granic), skutkujące przesunięciem prac w ramach projektów m.in. w wyniku braku dostarczenia w wyznaczonym czasie komponentów niezbędnych do podjęcia prac inwestycyjnych w ramach projektów. W zakresie Działania 4.2 (gospodarka odpadami) problem stanowił też **niski poziom zainteresowania potencjalnych beneficjentów realizacją projektów**. Pomimo, że subiektywnie zainteresowanie było niskie, jak wskazano już wcześniej w raporcie, mogło to wynikać z innych priorytetów potencjalnych beneficjentów oraz ograniczonych zasobów (finansowych, kadrowych, organizacyjnych), które pozwalałyby realizować jednocześnie kilka projektów infrastrukturalnych.

W przypadku Działania 4.3 (gospodarka wodno-ściekowa) wskazywano na **opóźnienia w zakresie aktualizacji Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych**. Aktualizacja dokumentu została przyjęta przez Radę Ministrów RP dopiero w 2017 r. Tym

samym dopiero od tego czasu możliwe było ogłaszanie naborów w ramach tego Działania. Podczas wywiadów pojawiły się także głosy, że **alokacja środków w ramach Działania była zbyt niska w stosunku do zdiagnozowanego zapotrzebowania**.

Do napotykaných problemów odnieśli się również uczestnicy panelu ekspertów. Ich zdaniem główny problem stanowiły **trudności z wyborem wykonawców**. Coraz częściej zdarza się bowiem, że do przetargu nie zgłasza się żadna firma, złożone oferty znacznie przekraczają budżet lub składane są przez firmy nieposiadające sprawdzonej opinii. Problemy te powodują konieczność rozpisywania nowych przetargów, co generuje opóźnienia w realizacji poszczególnych zadań w ramach projektów. Problem ten wynikać mógł, w opinii ekspertów, z dużego popytu na wykonawców zadań w projektach współfinansowanych ze środków unijnych. Spowodowało to, że oferentów było mniej, niż wynikałoby to z popytu na ich usługi.

Podsumowując, trudności, na jakie napotymano w ramach OP 4 warunkowane są czynnikami niezależnymi od przedstawicieli instytucji systemu realizacji Programu oraz beneficjentów (np. zawodnością rynku), jak również czynnikami od nich zależnymi. W tym kontekście warto wskazać na możliwe do podjęcia działania zaradcze, koncentrujące się na wzmocnieniu w przyszłej perspektywie roli szkoleń oraz podjęcie działań zmierzających do skrócenia procedury wyboru projektów zatwierdzonych do dofinansowania.

4.15. Stopień osiągnięcia założonych celów w ramach projektów

W celu określenia stopnia osiągnięcia celów OP 4 zweryfikowano wartości w ramach wskaźników produktu i rezultatu.

Wartości wskazanych wskaźników umieszczone zostały w tabeli 8 wraz z wartością docelową i osiągniętą oraz z podaniem stopnia, w jakim wartość została osiągnięta według stanu na koniec III kwartału 2020 r. Wartość szacowana oznacza wartość wskaźnika na podstawie podpisanych umów o dofinansowanie/wydaných decyzji. Natomiast wartość aktualna oznacza wartość na podstawie ostatniego zatwierzonego wniosku o płatność. Z tego względu należy analizować dane aktualne w kontekście wartości szacowanych. Część działań, z uwagi na długotrwałe prace przygotowawcze do przeprowadzenia inwestycji mogła się bowiem jeszcze nie rozpocząć. Nie oznacza to jednak ryzyka osiągnięcia wartości docelowych. Przykładowo, w przypadku wskaźnika *Liczba wspartych zakładów zagospodarowania odpadów* wartość, według złożonych wniosków o płatność, raportujących postępy w osiąganiu celów, wynosi 0%, jednak podpisane umowy wskazują, że w wyniku realizacji przedsięwzięć uda się znacznie przekroczyć zakładaną wartość docelową.

Zdecydowana większość wskaźników w zakresie wartości szacowanej przekroczyła już wartości docelowe, zakładane do zrealizowania do 2023 roku, co pozwala na pozytywną ocenę stopnia aktualnego osiągnięcia zakładanych celów końcowych.

W przypadku wskaźników, których wartość docelowa nie została jeszcze osiągnięta, dokonano zmiany ich wartości docelowej w procesie aktualizacji treści RPO-L2020. Zaktualizowany Program został przyjęty przez Komisję Europejską w dniu 19 listopada 2020 r. Zmiana była determinowana jednak przede wszystkim koniecznością wsparcia gospodarki w obliczu kryzysu wywołanego pandemią COVID-19.

Tabela 8. Stopień osiągnięcia wskaźników produktu i rezultatu bezpośredniego – OP 4 RPO-L2020

Wskaźnik	Wartość docelowa (2023) ²²	Wartość osiągnięta		% wartości docelowej wg wartości	
		Szacowana	Aktualna	szacowanej	aktualnej
Liczba ludności odnoszących korzyści ze środków ochrony przeciwpowodziowej (CI 20)	1 009 825	1 009 825	1 009 825	100,00%	100,00%
Liczba urządzeń dla celów ochrony przeciwpowodziowej	6	5	5	83,33%	83,33%
Liczba jednostek służb ratowniczych wyposażonych w sprzęt do prowadzenia akcji ratowniczych i usuwania skutków katastrof	20	39	39	195,00%	195,00%
Dodatkowe możliwości przerobowe w zakresie recyklingu odpadów (CI 17)	2 500	1030,86	0	41,23%	0,00%
Liczba wspartych zakładów zagospodarowania odpadów	2	12	0	600,00%	0,00%
Liczba dodatkowych osób korzystających z ulepszonych oczyszczania ścieków (CI 19)	15 000	16 481	385	109,87%	2,57%
Liczba dodatkowych osób korzystających z ulepszonych zaopatrzenia w wodę (CI 18)	1 000	3 477	550	347,70%	55,00%
Długość sieci kanalizacji sanitarnej	50	57,56	44,04	115,12%	88,08%
Wzrost oczekiwanej liczby odwiedzin w	127 000	114 668	2 400	90,29%	1,89%

²² Wartość docelowa podana została na podstawie zapisów RPO-L2020 zmienionych w marcu 2020 r.

Wskaźnik	Wartość docelowa (2023) ²²	Wartość osiągnięta		% wartości docelowej wg wartości	
		Szacowana	Aktualna	szacowanej	aktualnej
objętych wsparciem miejscach należących do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego oraz stanowiących atrakcje turystyczne (CI 9)					
Liczba obiektów zasobów kultury objętych wsparciem	39	27	6	69,23%	15,38%
Liczba wspartych obiektów turystycznych i rekreacyjnych	22	25	14	113,64%	63,64%
Powierzchnia siedlisk wspieranych w celu uzyskania lepszego statusu ochrony (CI 23)	47	5 512,85 ²³	47,52	11 729,47%	101,11%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji kwartalnej za III kwartał 2020 r.

W przypadku Działania 4.2 zagrożona jest realizacja wskaźnika dotyczącego ilości odpadów recyklingowych. W celu podniesienia wartości wskaźnika IZ RPO-L2020 podjęła decyzję, aby beneficjenci, którzy już realizując projekt w ramach OP 4 zdecydują się na uczestnictwo w kolejnym naborze wniosków o dofinansowanie (w celu realizacji drugiego projektu), otrzymali wsparcie wyłącznie wówczas, gdy wykażą, że projekt będzie miał pozytywny wpływ na zwiększenie wartości tego wskaźnika. W przypadku pozostałych Działań nie zidentyfikowano zagrożenia osiągnięcia wartości wskaźników.

Zgodnie z wypowiedziami przedstawicieli IZ RPO-L2020 oraz IP ZIT, większość celów przyjętych w Programie zostanie osiągnięta, przy czym w wyniku renegocjacji Programu z Komisją Europejską w 2020 roku wartości części wskaźników zostały zmienione. Jednym z nich jest wskaźnik dotyczący liczby wybudowanych urządzeń przeciwpowodziowych.

Respondenci zgodzili się przy tym z tezą, że pandemia COVID-19 ma negatywny wpływ na realizację niektórych projektów, jednak na ogół nie umieli jednoznacznie określić, w jaki sposób przyczyniła się dotychczas do nieosiągnięcia zakładanych celów. Ich zdaniem niektóre z efektów pandemii nie są na ten moment widoczne, ale stanowią zagrożenie dla terminowej realizacji zadań. W przypadku niektórych inwestycji trudności powoduje np. kwarantanna całego zespołu pracowników w chwili, gdy choroba zostaje zdiagnozowana u jednego z nich. Z tego powodu prace się wydłużają i mogą prowadzić do braku realizacji

²³ Wielkość została zawyżona w związku z błędnym oszacowaniem wartości przez beneficjenta. Faktyczna wartość wskaźnika jest zdecydowanie mniejsza, lecz sumarycznie osiągnięcie wartości docelowej wskaźnika na poziomie PI nie jest zagrożone.

założeń w wyznaczonych ramach czasowych. Wpływ pandemii jest także widoczny w przypadku spadku liczby osób korzystających z zasobów kultury. Mimo to, zgodnie z wypowiedziami osób reprezentujących ZIT, na chwilę obecną wpływ ten nie jest na tyle duży w skali całej perspektywy finansowej, aby mogło to spowodować brak realizacji wskaźnika. Dotychczas jego zakładana wartość w poszczególnych latach była wyższa od prognozowanej.

Biorąc pod uwagę wspomniany powyżej wpływ pandemii COVID-19, należy wskazać na przesunięcia w zakresie alokacji finansowej, które dokonane zostały w ramach RPO-L2020 w celu wsparcia inwestycji związanych z walką ze skutkami pandemii oraz minimalizowaniem jej wpływu na gospodarkę regionu. Powyższe spowodowało również konieczność modyfikacji wskaźników, co znalazło wyraz w zmianie Programu, przyjętej w listopadzie 2020 r. przez Komisję Europejską.

4.16. Trafność systemu wskaźników wraz z ewentualnymi propozycjami zmian

System wskaźników w ramach RPO-L2020 obejmuje dwa rodzaje wskaźników: na poziomie Programu oraz projektowe – te drugie stanowią składowe wskaźników programowych.

Biorąc pod uwagę zakres przedsięwzięć, jakie są wspierane w ramach wszystkich Działań analizowanej OP 4 należy wskazać, że system wskaźników został sporządzony wyczerpująco. Wskaźniki są dobrane adekwatnie do typów wspieranych projektów. Zakres ten nie wymaga zatem korekty.

Trafność systemu wskaźników została oceniona również przez respondentów badania jakościowego (wywiadów pogłębionych). Większość rozmówców reprezentujących IZ, KOP oraz ZIT oceniła ten system w sposób pozytywny. **System monitorowania wskaźników jest według nich właściwy i pozwala na skuteczne nadzorowanie wdrażanych projektów.**

Z wypowiedzi osób uczestniczących w wywiadach pogłębionych wynika, że w przypadku części Działań nie wszystkie z przyjętych wskaźników okazały się trafne i konieczna była ich zmiana. Nie znalazło to jednak potwierdzenia w dokonanej powyżej analizie danych zastanych.

Podczas wywiadów kilkoro respondentów sugerowało, że poszczególne gminy w regionie powinny raportować, jakie działania zaplanowały w wieloletnich prognozach finansowych, aby możliwe było dokładniejsze i bardziej precyzyjne zaplanowanie interwencji w ramach Programu. W opinii tych osób, niezwykle ważne jest podniesienie jakości i efektywności komunikacji z JST w regionie, jako potencjalnymi beneficjentami RPO.

Komunikacja z gminami, które są w większości beneficjentami tych projektów w mojej ocenie jest niezbędna, żeby zobaczyć jakie u nich też są problemy.

Źródło: TDI z przedstawicielem IZ RPO-L2020.

Osoby uczestniczące w wywiadach pogłębionych wyraziły również swoje zdanie na temat możliwych zmian, które należałoby wprowadzić w ramach kolejnego okresu finansowania (2021-2027). W przypadku Działania 4.1 sugerowano rezygnację z budowy wałów przeciwpowodziowych w ramach projektów z uwagi na konieczność przeznaczania na nie

dużej części środków finansowych oraz przekierowanie tych środków na mniejsze projekty. Pomimo wysokiego kosztu, tego rodzaju przedsięwzięcia znacząco poprawiają jednak bezpieczeństwo przeciwpowodziowe regionu, zatem rezygnacja z ich wdrażania jest niezasadna. Zaproponowano także połączenie zadań inwestycyjnych ze szkoleniami czy ćwiczeniami dla różnych jednostek w tym współpracę jednostek ratowniczych.

W ramach wywiadów pogłębionych odnośnie do Działania 4.3 pojawił się pomysł, aby zrezygnować z budowy sieci kanalizacyjnych na rzecz modernizacji lub budowy jedynie oczyszczalni ścieków, a także filtrowania wód, które przenikają do gruntu.

Obie powyższe propozycje należy uznać jednak za bezzasadne. Na uwagę zasługuje bowiem, że promowanie dostosowania do zmian klimatu stanowi jeden z priorytetów UE na przyszłą (2021-2027) perspektywę finansową²⁴. Z tej przyczyny w ramach przyszłego okresu programowania utrzymana zostanie koncentracja tematyczna, w tym zobowiązanie do przeznaczania w ramach Programu 25% środków na cel dotyczący klimatu. Kosztochłonność przedsięwzięć nie jest czynnikiem, który uzasadniałby decyzję o rezygnacji z podejmowania przedsięwzięć. Co więcej, z uwagi na kosztochłonność przedsięwzięć zasadne jest ich dofinansowywanie, gdyż, jak można przypuszczać, podmioty odpowiedzialne za zabezpieczenie przeciwpowodziowe (jednostki samorządu terytorialnego) mogą mieć trudność z zapewnieniem finansowania wszystkich swoich potrzeb. Ponadto analiza benchmarkingowa wykazała, że w województwie lubuskim obserwuje się relatywnie niewielką skalę wartości realizowanych projektów z zakresu OP 4 w porównaniu z innymi poddanymi analizie województwami.

W Działaniu 4.5 z zakresu kapitału przyrodniczego w regionie podkreślono, że konieczne jest położenie większego nacisku na projekty związane z powstawaniem zielono-niebieskiej infrastruktury, skupienie się na problemach dotyczących zmian klimatu oraz z ograniczaniem emisji szkodliwych substancji do atmosfery. W tym kontekście warto odnieść się do zapisów powyżej, bowiem również w ramach obecnej perspektywy finansowej, która podlega ewaluacji, obowiązuje koncentracja tematyczna uwzględniająca przeznaczenie 25% środków na cele związane z dostosowaniem do zmian klimatu²⁵.

Dalsze z proponowanych zmian dotyczyły Działania 4.4: sugerowano **wsparcie realizacji inicjatyw i wydarzeń kulturalnych (działania miękkie)**.

Uczestników TDI poproszono ponadto o dokonanie oceny zmian, jakie należałoby poczynić w ramach kolejnej perspektywy finansowej.

²⁴ Wniosek Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Funduszu Spójności, COM(2018) 372 – s. 3.

²⁵ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006.

W zakresie **przedmiotu wsparcia** zwrócono uwagę na:

- Uwzględnienie w planowaniu przyszłej perspektywy środków na edukację ekologiczną, z uwagi na niski poziom świadomości mieszkańców nt. konieczności dokonywana selekcji odpadów;
- Przeznaczenie części środków na modernizację oraz budowę oczyszczalni ścieków;
- Przeznaczenie części środków na wsparcie w zakresie budowy/modernizacji stacji dostarczania i uzdatniania wody.

Podsumowując należy wskazać, że wskaźniki celów w ramach analizowanych działań są wyczerpujące oraz uwzględniają wszystkie niezbędne elementy wskazujące na produkty i rezultaty realizacji przedsięwzięć wspartych w OP 4.

4.17. Zidentyfikowane dobre praktyki w ramach projektów w obszarze ochrony środowiska i kultury

Koncepcja dobrych praktyk (*best practices*) wywodzi się z nauk o zarządzaniu. Dobre praktyki oznaczają najlepsze sposoby realizacji działań w celu osiągnięcia optymalnych wyników. W ogólnym rozumieniu dobre praktyki oznaczają *wszystkie rozwiązania i sposoby działania przewyższające powszechnie stosowane rozwiązania oparte na typowych narzędziach*²⁶.

Podczas wywiadów pogłębionych przedstawiciele IZ RPO-L2020 wskazali na następujące dobre praktyki w ramach realizowanych projektów:

- **Realizacja projektów partnerskich,**
- **Odpowiednie przygotowanie beneficjenta do realizacji projektu,**
- **Cyfryzacja w zakresie oferowanych usług w sferze kultury,** która pozwala na zwiększenie zainteresowania tym obszarem u osób młodych.

Przedstawiciele KOP za dobre praktyki uznali **połączenie działań infrastrukturalnych i tzw. miękkich** (np. zakup sprzętu/oprogramowania wraz ze szkoleniem z zakresu ich obsługi). Osoby reprezentujące Zintegrowane Inwestycje Terytorialne wskazywały z kolei na **digitalizację usług, wykorzystywanie nowoczesnych technologii, pozwalających na interakcje online** (np. kontakt z kulturą pomimo ograniczeń związanych z pandemią).

Do dobrych praktyk odnieśli się również uczestnicy panelu ekspertów. Ich zdaniem w tym zakresie wymienić należy sytuacje, w których **beneficjenci, obserwując realizację projektów przez inne podmioty, zaaplikują część rozwiązań będących dobrymi praktykami na potrzeby realizacji własnych przedsięwzięć, co pozwoli na wielokrotnienie zakładanych efektów z uwagi na skuteczną realizację**. Z tego względu zdaniem uczestników panelu ekspertów warto przeprowadzić szerszą promocję dobrych praktyk, prezentujących efekty zrealizowanych projektów oraz sposób realizacji. W opinii członków Zespołu Badawczego realizacji tego celu służy także zachęceniu nieaplikujących podmiotów do złożenia wniosku o dofinansowanie. Samodzielnie mogą one posiadać bowiem niewystarczające zdolności (np. finansowe, organizacyjne) do złożenia wniosku o dofinansowanie, zaś w partnerstwie mogą być aktywne w tym zakresie, korzystając z

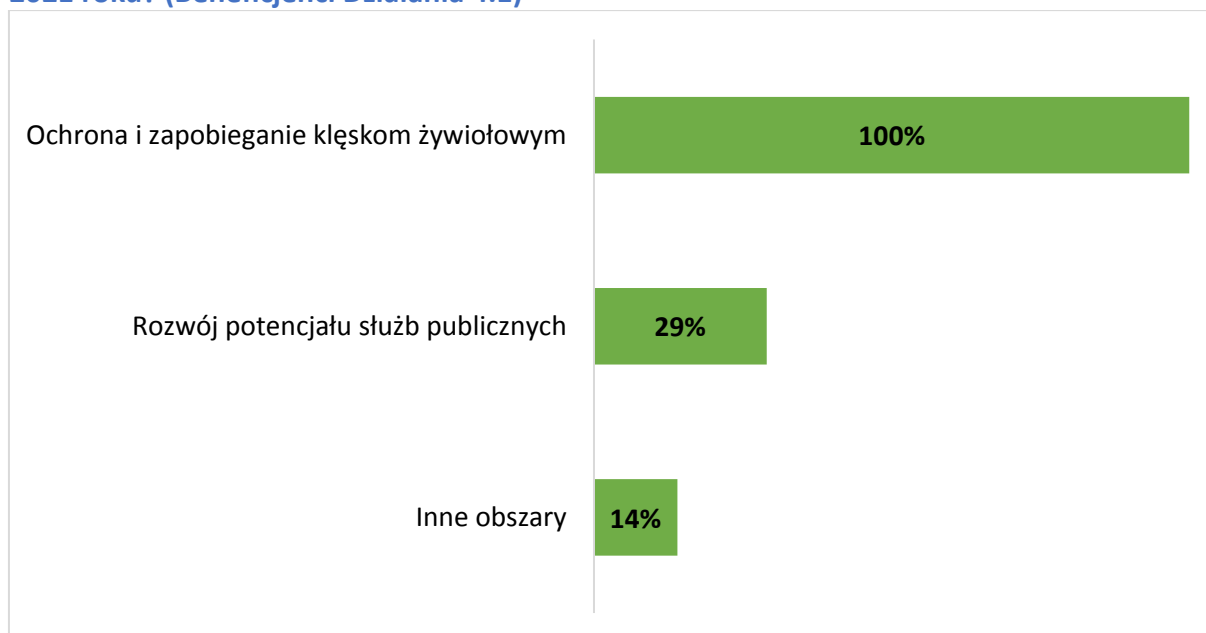
²⁶ R. Brajer-Marczak, *Dobre praktyki w doskonaleniu procesów biznesowych*, "Studia Informatica Pomerania" 2017, nr 1(4), s. 16.

możliwości wsparcia finansowego na realizowane przedsięwzięcia. Ponadto, taka formuła ma pozytywny wpływ nie tylko na realizację samego projektu, lecz wpływa również na pozyskanie doświadczenia w realizacji projektów unijnych przez partnerów, którzy dotychczas takich doświadczeń nie zdobyli.

4.18. Propozycje działań po 2021 roku

O wskazanie działań, które należy realizować w kolejnej perspektywie finansowej poproszono beneficjentów wsparcia w ramach OP 4. Zdaniem beneficjentów Działania 4.1, które należy podjąć po 2021 r. to: ochrona i zapobieganie klęskom żywiołowym (100%), rozwój potencjału służb publicznych (29%) oraz inne obszary (14%; wśród odpowiedzi znalazło się wskazanie dot. zapewnienia wsparcia w zakresie przeciwdziałania pandemii COVID-19, co ma jedynie pośredni związek z działaniami w zakresie ochrony środowiska naturalnego). Działania w zakresie ochrony i zapobiegania klęskom żywiołowym są również zgodne z interwencją unijną, bowiem zarówno w obecnej (2014-2020), jak też w przyszłej (2021-2027) perspektywie finansowej część alokacji będzie musiała zostać przeznaczona na działania z zakresu przeciwdziałania zmianom klimatu oraz dostosowania się do już zachodzących zmian. W tym zakresie należy wskazać na zasadność zgłoszonych w ramach badania ilościowego postulatów zarówno z punktu widzenia przepisów UE, jak również z punktu widzenia potrzeb lokalnych społeczności.

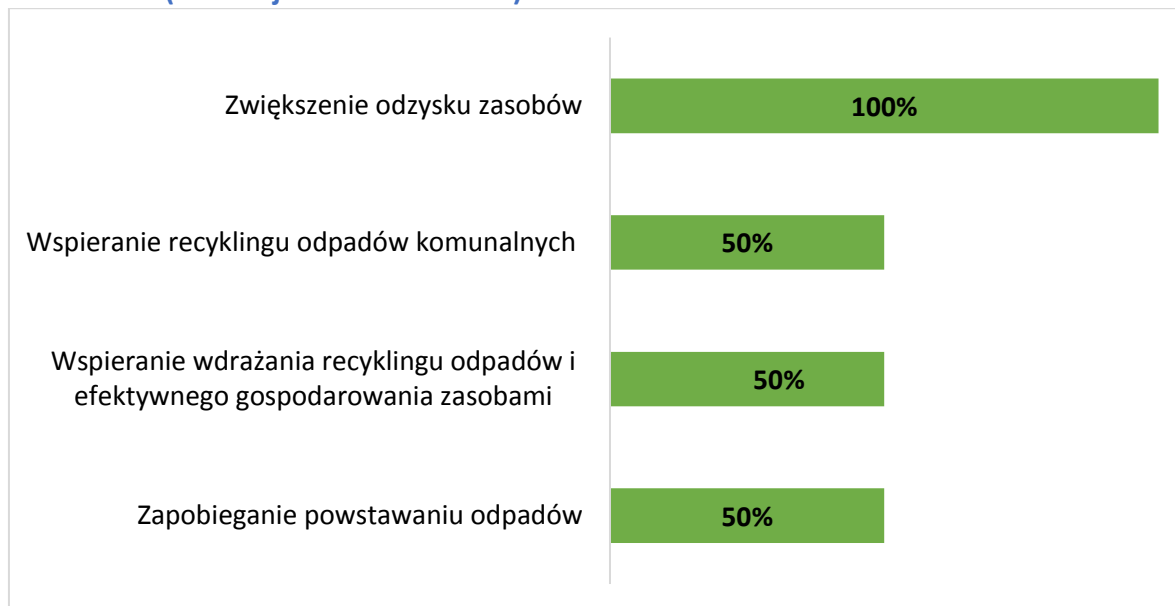
Wykres 38. W jakich obszarach należy podjąć działania dotyczące ochrony środowiska po 2021 roku? (Beneficjenci Działania 4.1)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

Beneficjenci Działania 4.2 wskazywali z kolei na **zwiększenie odzysku zasobów oraz zapobieganie powstawaniu odpadów, wspieranie wdrażania recyklingu odpadów i efektywnego gospodarowania zasobami, wspieranie recyklingu odpadów komunalnych**. Tym samym należy wskazać na duże zapotrzebowanie na realizowane w tym zakresie działania pomimo, że niski stopień wykorzystania alokacji mógłby wskazywać inaczej.

Wykres 39. W jakich obszarach należy podjąć działania dotyczące ochrony środowiska po 2021 roku? (Beneficjenci Działania 4.2)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

Beneficjenci Działania 4.3 zwrócili uwagę na **dalszy rozwój systemów zbierania i oczyszczania ścieków komunalnych, rozwój i modernizację sieci wodno-kanalizacyjnych na rzecz podniesienia ich efektywności, rozwój retencji, budowę i modernizację oczyszczalni ścieków** oraz **rozwój systemów odbioru ścieków i odpadów** i inne obszary. Wśród innych obszarów wskazywano na przeciwdziałanie skutkom suszy, co jednak jest przedsięwzięciem adekwatnym dla Działania 4.1, nie zaś dla Działania 4.3.

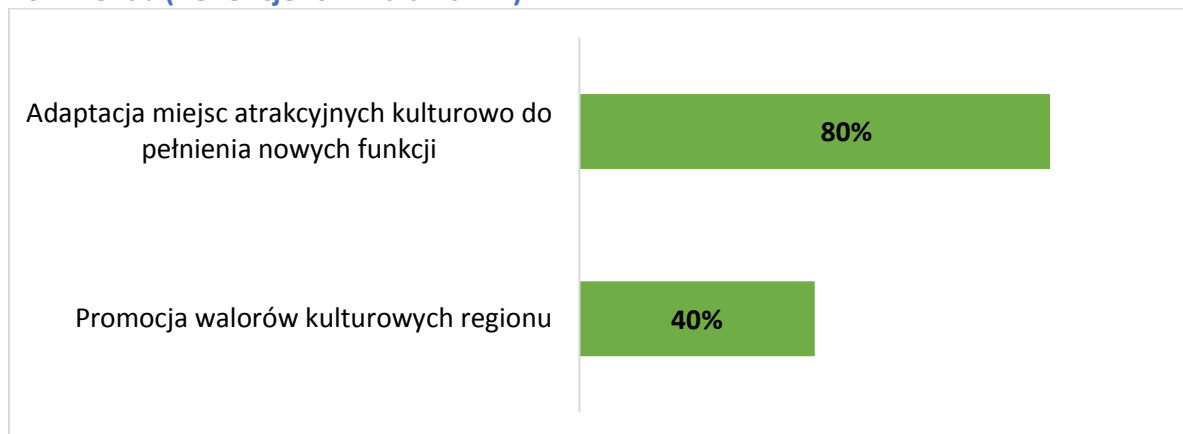
Wykres 40. W jakich obszarach należy podjąć działania dotyczące ochrony środowiska po 2021 roku? (Beneficjenci Działania 4.3)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

Zdaniem beneficjentów Działania 4.4, które należy podjąć po 2021 r. to przede wszystkim **adaptacja miejsc atrakcyjnych kulturowo do pełnienia nowych funkcji oraz promocja walorów kulturowych regionu.**

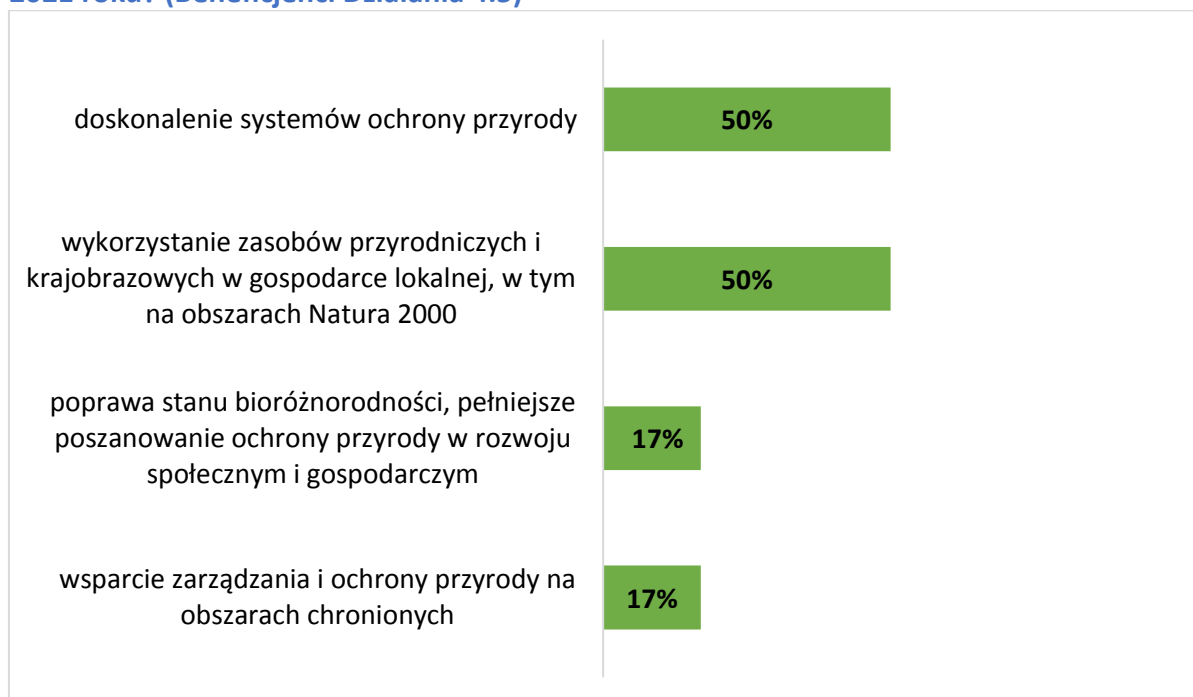
Wykres 41. W jakich obszarach należy podjąć działania dotyczące ochrony środowiska po 2021 roku? (Beneficjenci Działania 4.4)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

Beneficjenci Działania 4.5 wskazywali na **wykorzystanie zasobów przyrodniczych i krajobrazowych w gospodarce lokalnej, w tym na obszarach Natura 2000 oraz doskonalenie systemów ochrony przyrody, a także wsparcie zarządzania i ochrony przyrody na obszarach chronionych oraz poprawę stanu bioróżnorodności, pełniejsze poszanowanie ochrony przyrody w rozwoju społecznym i gospodarczym.**

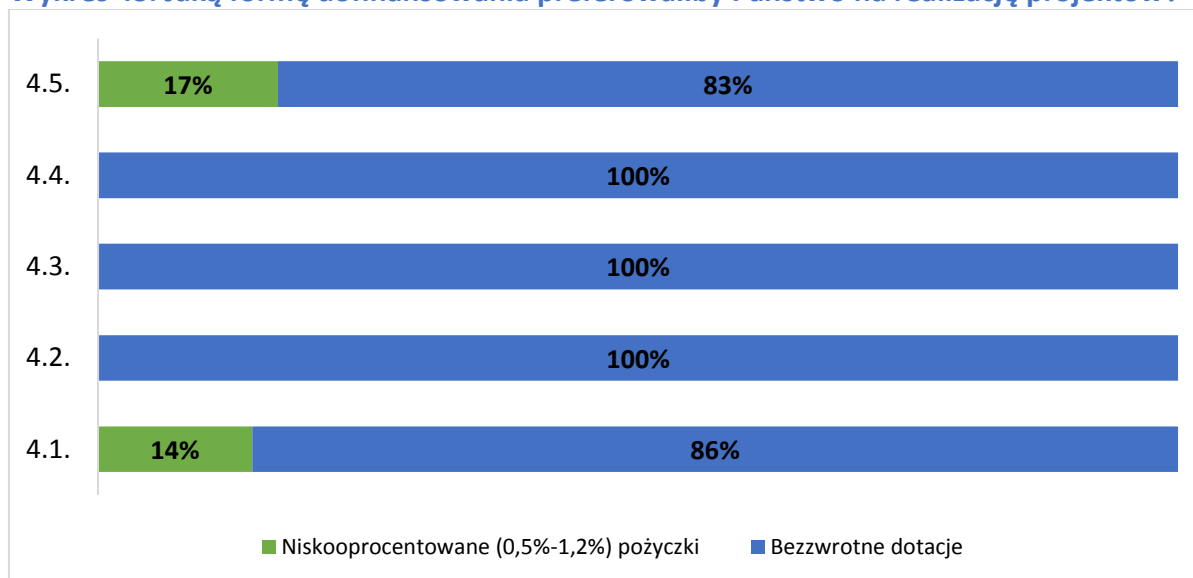
Wykres 42. W jakich obszarach należy podjąć działania dotyczące ochrony środowiska po 2021 roku? (Beneficjenci Działania 4.5)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4.

W dalszej kolejności beneficjentów spytano, jaką formę dofinansowania preferują. Zdecydowanie wskazywano na bezzwrotne dotacje. Niewielki odsetek respondentów (14% w przypadku Działania 4.1 oraz 17% w przypadku działania 4.5) wskazał na niskooprocentowane pożyczki. Wynikać to może z faktu kalkulacji – niskooprocentowane pożyczki w skali np. 10 lat mogą być bardziej opłacalne, niż bezzwrotna dotacja, w przypadku których trzeba zapewnić wkład własny od razu. Jednocześnie, niskooprocentowana pożyczka z uwagi na długi okres jej spłaty może stanowić formę atrakcyjną z uwagi na to, że nie obciąża jednorazowo budżetu beneficjenta, a jest rozłożona w czasie. Wśród beneficjentów, którzy wskazywali na preferowanie form zwrotnych znalazły się jednostki samorządu terytorialnego. Takie rozwiązanie stanowi zatem formę atrakcyjną nie tylko dla podmiotów prywatnych, ale również pozwoli zaangażować sektor publiczny do korzystania ze wsparcia zwrotnego.

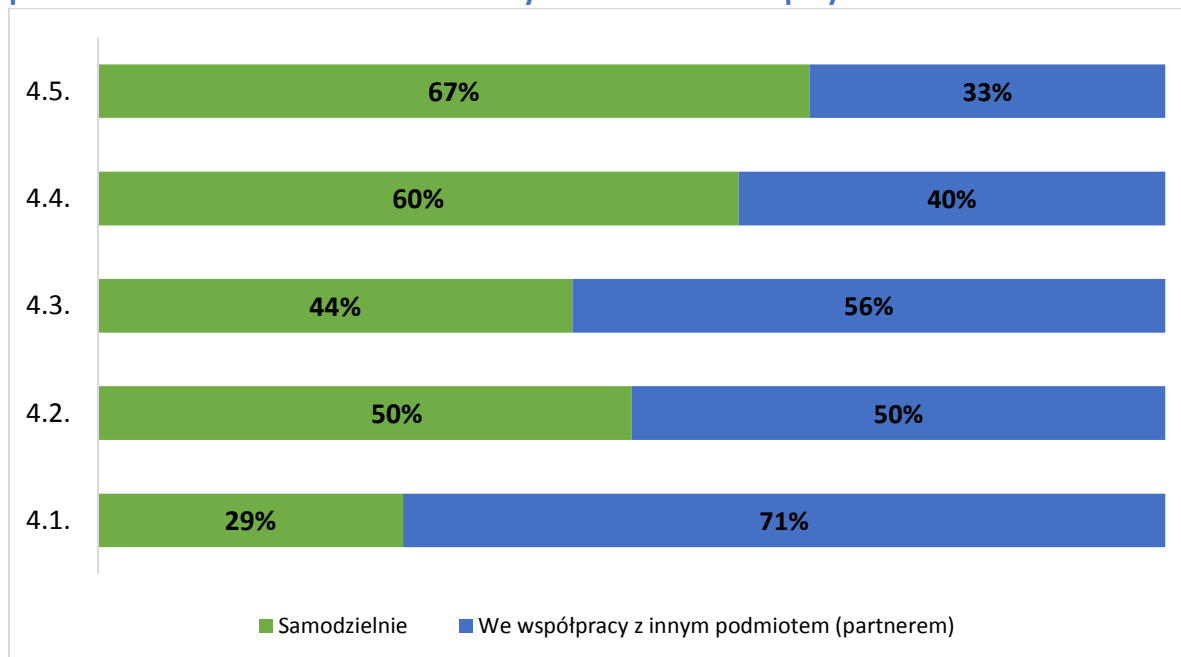
Wykres 43. Jaką formę dofinansowania preferowałoby Państwo na realizację projektów?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4, n=41.

Kolejnym analizowanym elementem było wspomniane już we wcześniejszej części raportu partnerstwo projektowe. Średnio 50% beneficjentów OP 4 chciałoby realizować w przyszłości projekt w partnerstwie z innym podmiotem. Wskaźnik ten najwyższy jest w przypadku Działania 4.1, najniższy zaś – w przypadku Działań 4.4 i 4.5.

Wykres 44. W jakiej formule preferowaliby Państwo realizować projekty z zakresu przeciwdziałania katastrofom naturalnym i ich skutkom w przyszłości?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI z Beneficjentami OP 4, n=41.

O propozycje działań zasadnych do podjęcia w obszarze ochrony środowiska i dziedzictwa kulturowego w przyszłej perspektywie finansowej (2021-2027) zapytano również uczestników panelu ekspertów. Ich zdaniem, należy zarówno kontynuować obecnie wdrażanie Działania, jak i rozszerzyć ich zakres o:

- Działania edukacyjne dotyczące ochrony środowiska, w szczególności skierowane do młodszych grup wiekowych;
- Wsparcie budowy zbiorników retencyjnych;
- Uzależnienie wysokości wymaganego wkładu własnego od zamożności gmin (co jest szczególnie istotne z punktu widzenia charakteru wsparcia i stosunkowo trudnej sytuacji gmin, które uzyskują niższe dochody własne (co spowodowane jest np. tym, że na terenie danej jednostki samorządowej znajdują się obszary cenne z punktu widzenia środowiska naturalnego – na terenach tych nie jest możliwe budowanie obiektów umożliwiających prowadzenie działalności gospodarczej. Jednostki samorządowe posiadające takie tereny nie potrafią ich natomiast wykorzystać turystycznie. Czynniki te stanowią zatem hamulec rozwoju gospodarczego).

Uczestnicy panelu nie wskazali natomiast działań z zakresu dziedzictwa przyrodniczego, których podjęcie po 2020 roku byłoby zasadne.

W przypadku działań edukacyjnych oraz wsparcia budowy zbiorników retencyjnych należy wskazać na możliwe finansowanie z przyszłego Programu lub z programów krajowych. Na chwilę sporządzenia niniejszego raportu nie jest znany ostateczny kształt programów współfinansowanych z EFSI, dlatego też wykonawca opiera się jedynie na założeniach podlegających negocjacji z Komisją Europejską. Można jednak wskazać na Cele Polityki umożliwiające podjęcie przedsięwzięć w ramach wskazanych propozycji. Przedstawiono je poniżej.

Tabela 9. Propozycje działań do podjęcia w przyszłej perspektywie finansowej wraz z możliwością realizacji

Propozycja działania	Cel Polityki	Typ przedsięwzięcia możliwego do wdrażania w danym Celu Polityki
Działania edukacyjne dotyczące ochrony środowiska, w szczególności skierowane do młodszych grup wiekowych	Cel Polityki 2 - bardziej przyjazna dla środowiska bezemisyjna Europa	promocja zachowań indywidualnych oraz grupowych, które sprzyjają racjonalnemu korzystaniu z zasobów środowiskowych i wspierają ochronę zasobów nieodnawialnych edukacja ekologiczna, w tym zwiększenie świadomości obywateli/konsumentów oraz kształtowanie postaw w celu wywołania zmiany zachowań na proekologiczne
Wsparcie budowy zbiorników retencyjnych	Cel Polityki 2 - bardziej przyjazna dla środowiska bezemisyjna Europa	kompleksowe działania na rzecz przystosowania się do zmian klimatu – poprzez m.in. dostosowanie infrastruktury miejskiej do ekstremalnych stanów pogodowych, zagospodarowanie wód opadowych, wspieranie małej retencji, przeciwdziałanie zasklepieniu gleby, przeciwdziałanie suszy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników TDI oraz Założeń do Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027, Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, Departament Strategii Rozwoju, Warszawa, lipiec 2019.

Podsumowując, należy wskazać, że zapotrzebowanie na działania w ramach przyszłej perspektywy finansowej (2021-2027) będzie mogło być zrealizowane. Założenia poczynione w zakresie przyszłego budżetu UE pozwalają wskazać na kierunki interwencji, w ramach których możliwe byłoby podjęcie postulowanych przez ekspertów działań.

5. Wnioski i rekomendacje działań w zakresie ochrony środowiska i kultury możliwych i zasadnych do współfinansowania w latach 2021-2027 wraz z propozycjami formy realizacji wsparcia

L.p.	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Termin wdrożenia	Sposób wdrożenia	Klasa rekomendacji
1.	Głównymi beneficjentami wsparcia w ramach OP 4 są jednostki samorządu terytorialnego (wspólnoty samorządowe), a także jednostki organizacyjne podległe i podporządkowane im. Budżety samorządów nie są wystarczające do zaspokojenia wszystkich potrzeb lokalnej społeczności w zakresie ochrony środowiska oraz potencjału kulturowego. Potrzeby te mogą się ponadto zwiększać w najbliższych latach z uwagi na zmniejszające się dochody budżetowe samorządów: zgodnie z planowanymi do wprowadzenia na poziomie centralnym zmianami prawa część dochodów z podatków, dotychczas przekazywanych samorządom, może być kierowana na poziom centralny. Dodatkowo konieczność	Rekomenduje się, by w ramach przyszłej perspektywy finansowej kontynuować wsparcie świadczone na rzecz ochrony środowiska naturalnego oraz potencjału kulturowego i przyrodniczego. Zalecane jest skierowanie tego wsparcia przede wszystkim do jednostek samorządu terytorialnego. → Strona 34 raportu	IZ RPO-L2020	II kwartał 2021 roku	Podczas opracowywania projektu przyszłego Programu należy uwzględnić potrzeby jednostek samorządu terytorialnego w zakresie ochrony środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. Potrzeby w tym zakresie możliwe są do realizacji w ramach CP 2 (w zakresie rozwoju retencji, systemu odbioru ścieków, oczyszczalni ścieków, wykorzystania zasobów przyrodniczych i krajobrazowych w gospodarce lokalnej oraz w zakresie adaptacji do zmian klimatu – przy czym należy pamiętać, że działania związane z dostosowaniem do zmian klimatu mają jedynie charakter uzupełniający interwencję tego celu).	Programowa, operacyjna

L.p.	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Termin wdrożenia	Sposób wdrożenia	Klasa rekomendacji
	poniesienia nieplanowanych wcześniej wydatków wynikających z pandemii COVID-19, związanych m.in. z koniecznością zapewnienia funkcjonowania transportu zbiorowego w reżimie sanitarnym spowoduje, że zdolności samorządów w zakresie zapewnienia wsparcia dot. ochrony środowiska oraz potencjału kulturowego będą mniejsze, niż można się było spodziewać. → Strona 34 raportu					
2.	Realizowane projekty przyczyniają się do osiągnięcia istotnych efektów – ekonomicznych, społecznych oraz przyrodniczych. Z uwagi na infrastrukturalny charakter podejmowanych przedsięwzięć należy spodziewać się, że będą one długotrwałe. Badanie dowiodło, że efekty te są ze sobą powiązane i wzajemnie się generują – przykładowo, adaptacja miejsca dziedzictwa kulturowego do nowych funkcji może pobudzić	Zaleca się kontynuację wsparcia w przyszłej perspektywie finansowej, w tym wsparcia komplementarnego względem siebie, w celu generowania dalszych, sprzężonych ze sobą efektów. Wsparcie powinno być kierowane do tych podmiotów, które w sposób najbardziej efektywny działają w obszarze ochrony środowiska naturalnego oraz potencjału kulturowego i przyrodniczego. Wskazane jest	IZ RPO-L2020	II kwartał 2021 roku	Podczas opracowywania dokumentów programowych dla przyszłej perspektywy finansowej należy uwzględnić kryteria wyboru projektów pozwalające na zapewnienie komplementarności wspieranych działań. Powinno to nastąpić poprzez opracowanie kryteriów wyboru projektów pozwalających na zapewnienie dodatkowej punktacji podmiotom wykazującym komplementarność zgłaszanych	Programowa, operacyjna

L.p.	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Termin wdrożenia	Sposób wdrożenia	Klasa rekomendacji
	zarówno turystykę, jak i przedsiębiorczość, a także zwiększyć atrakcyjność danego obszaru jako miejsca jako miejsca zamieszkania. → Strony 34-47 raportu	utrzymanie wysokiego, dopuszczalnego poziomu dofinansowania dla projektów nie generujących dochodów, a jednocześnie społecznie niezbędnych. → Strony 34-47 raportu			propozycji przedsięwzięć z innymi – już wdrażanymi – projektami.	
3.	Istnieje wysokie zapotrzebowanie w zakresie podnoszenia świadomości ekologicznej wśród mieszkańców. W tym zakresie szczególnie cenne są działania, kierowane do najmłodszych grup wiekowych. Takie działania pozwoli wykształcić postawy proekologiczne od najmłodszych lat. → Strony 83-84 raportu	Rekomenduje się, by uwzględnić w przyszłym Programie środki na projekty edukacyjne w obszarze ekologii, ochrony środowiska, w celu kontynuacji działań związanych z podnoszeniem świadomości ekologicznej, pro środowiskowej i przyrodniczej mieszkańców regionów. Działania edukacyjne powinny być skierowane przede wszystkim do najmłodszych grup wiekowych i kontynuowane pośród wszystkich mieszkańców regionu, niezależnie od wieku, w celu utrzymania postaw proekologicznych i środowiskowych → Strony 83-84 raportu	IZ RPO-L2020	II kwartał 2021 roku	Podczas opracowywania projektu przyszłego Programu należy uwzględnić potrzeby w zakresie edukacji ekologicznej oraz działań informacyjnych. Działania takie możliwe są do realizacji w ramach CP 2.	Programowa, operacyjna

L.p.	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Termin wdrożenia	Sposób wdrożenia	Klasa rekomendacji
4.	<p>Duże znaczenie w zapewnieniu dostępu do oferty kulturalnej mają zastosowane technologie informacyjno-komunikacyjne, w tym głównie związane z siecią internetową. Dostęp do oferty kulturalnej w ramach wspartych projektów nie jest umożliwiony za pośrednictwem internetu, co generuje niewykorzystanie potencjału, jaki daje internet w zakresie promowania i wykorzystania oferty kulturalnej. Brak cyfryzacji oferty kulturalnej wpływa na ograniczenie dostępu do niej, co jest szczególnie istotne dla osób z niepełnosprawnością, które nie mogą odwiedzić danego miejsca fizycznie.. W obliczu pandemii COVID-19 mogłoby to również pomóc w osiągnięciu wskaźników efektywności projektów.</p> <p>→ Strony 60, 78 raportu</p>	<p>Rekomenduje się cyfryzację zasobów i oferty kulturalnej. Oferta kulturalna podmiotów objętych dofinansowaniem w ramach analizowanych działań powinna być udostępniona poprzez sieć internetową. Jednocześnie, rozwiązanie takie odpowiedziałoby na obecny problem instytucji kultury, które często borykają się z brakiem możliwości organizowania tradycyjnych wydarzeń i, poprzez to, brakiem osób odwiedzających.</p> <p>→ Strony 60,78 raportu</p>	IZ RPO-L2020	II kwartał 2021 roku	<p>W ramach przygotowań do przyszłej perspektywy finansowej oraz opracowania przyszłego Programu należy wprowadzić do dokumentów programowych zapisy wskazujące na konieczność uwzględnienia w ramach projektów z zakresu dziedzictwa kulturowego, działań z zakresu TIK. Może to następować poprzez zapewnienie komplementarności projektów bądź poprzez przyznanie dodatkowej punktacji na etapie wyboru projektów w przypadku wykazania, że projekt uwzględnia cyfryzację zasobów i oferty kulturalnej.</p>	Programowa, operacyjna
5.	<p>Należy podkreślić istotną rolę projektów partnerskich. Realizacja</p>	<p>Rekomenduje się, by w ramach perspektywy finansowej 2021-</p>	IZ RPO-L2020	IV kwartał	<p>Na etapie opracowania kryteriów wyboru projektów na potrzeby</p>	Programowa, operacyjna

L.p.	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Termin wdrożenia	Sposób wdrożenia	Klasa rekomendacji
	<p>projektu w takiej formule powoduje, że cechuje się on ponadprzeciętną skutecznością.</p> <p>W wyniku realizacji tego rodzaju projektów podmioty mniej doświadczone w realizacji projektów unijnych mogą nabyć wiedzę i doświadczenie od bardziej doświadczonych w tym zakresie partnerów. Projekty takie pozwalają również zaangażować do realizacji projektów podmioty, które z uwagi na ograniczenia wynikające np. z niemożności zapewnienia samodzielnie wkładu własnego na realizację projektu bądź z braku zdolności kadrowych (organizacyjnych) do sporządzenia wniosku o dofinansowanie nie zdecydowałyby się na samodzielną realizację przedsięwzięcia. Można się bowiem spodziewać, że rozwiązanie takie będzie sprzyjało również wymianie doświadczeń i dobrych praktyk w ramach realizowanych wspólnie działań.</p>	<p>2027 na etapie wyboru projektów do dofinansowania wprowadzić dodatkowe kryterium premiujące realizację projektów w partnerstwie.</p> <p>→ Strony 69, 78 raportu</p>		2022 roku	przyszłej perspektywy finansowej (2021-2027), należy ująć w ramach kryteriów premiujących realizację projektów w partnerstwie z innym podmiotem.	

L.p.	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Termin wdrożenia	Sposób wdrożenia	Klasa rekomendacji
	→ Strony 69, 78 raportu					
6.	<p>Zarówno wnioskodawcy, jak też beneficjenci mieli pewne trudności w zakresie przygotowania wniosku do dofinansowania i samej realizacji projektu. Trudności te dotyczyły m.in. doprecyzowania planowanych efektów, jakie chcieli uzyskać w wyniku realizacji projektu. Wielokrotnie w trakcie realizacji okazywało się, że początkowe założenia były niewłaściwe, co powodowało wydłużenie czasu realizacji projektu. Problematyczna była także organizacja przetargów. Część spośród beneficjentów potrzebowała pomocy w zakresie zrozumienia procedur obowiązujących dotyczących realizacji projektów współfinansowanych ze środków zewnętrznych.</p> <p>→ Strony 70-73 raportu</p>	<p>Rekomenduje się, by w przyszłej perspektywie finansowej zintensyfikować działania szkoleniowe dla wnioskodawców oraz beneficjentów z zakresu realizacji projektów w zakresie tematyki dopełnienia formalności wynikających ze współfinansowania unijnego danego przedsięwzięcia oraz ze stosowania procedur zamówieniowych w zakresie m.in. wyboru wykonawcy zadań w ramach projektu.</p> <p>-> Strony 70-73 raportu</p>	IZ RPO-L2020	IV kwartał 2022 roku	Działania z zakresu szkoleń i spotkań informacyjno-edukacyjnych należy umieścić w rocznym planie działań informacyjno-promocyjnych Programu dla przyszłej perspektywy finansowej.	Programowa, operacyjna

6. ANEKSY

Aneks nr 1 - Wykaz dokumentów źródłowych

Zewnętrzny plik MS Word.

Aneks nr 2 – Matryca benchmarkingowa

Zewnętrzny plik MS Word.

Aneks nr 3 - Case study

Zewnętrzny plik MS Word.

Aneks nr 4 – Wzory narzędzi badawczych

Zewnętrzny plik MS Word.

Aneks nr 5 - Baza danych z wywiadów ankietowych wraz z zestawieniem danych

Zewnętrzny plik MS Excel.

7. SPIS TABEL

Tabela 1. Zestawienie priorytetów inwestycyjnych z celami i działaniami RPO-L2020.....	21
Tabela 2. Typy działań, w ramach których można uzyskać dofinansowanie z OP 4 RPO-L2020	21
Tabela 3. Informacja o liczbie podpisanych umów/wydanych decyzji o dofinansowaniu w podziale na nabory w ramach OP 4 RPO-L2020.....	25
Tabela 4. Liczba i wartość podpisanych umów o dofinansowanie w podziale na lata i działania w ramach OP 4 RPO-L2020.....	29
Tabela 5. Odsetek ludności korzystających z oczyszczalni ścieków komunalnych w podziale na obszary wiejskie i miejskie [w %] (wg stanu za 2019 r.).....	32
Tabela 6. Odsetek odpadów zbieranych selektywnie w ciągu roku w województwie lubuskim oraz w poszczególnych w powiatach województwa lubuskiego [w %] (wg stanu za 2019 r.)	33
Tabela 7. Wpływ projektów OP 4 na rozwiązanie lub minimalizowanie zidentyfikowanych problemów	67
Tabela 8. Stopień osiągnięcia wskaźników produktu i rezultatu bezpośredniego – OP 4 RPO-L2020	74
Tabela 10. Propozycje działań do podjęcia w przyszłej perspektywie finansowej wraz z możliwością realizacji	84

8. SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Liczba zawartych umów o dofinansowanie w podziale na działania RPO-L2020 [dane na koniec III kwartału 2020 r.]	26
Wykres 2. Dominujący zakres interwencji w ramach projektów realizowanych w OP 4 RPO-L2020	27
Wykres 3. Forma prawna beneficjentów.....	28
Wykres 4. Odsetek ludności korzystających z oczyszczalni ścieków komunalnych [w %] (wg stanu za 2019 r.).....	31
Wykres 5. Jakie efekty przyrodnicze przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.1)	34
Wykres 6. Jakie efekty przyrodnicze przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.2)	35
Wykres 7. Jakie efekty przyrodnicze przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.3)	36
Wykres 8. Jakie efekty przyrodnicze przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.4)	36
Wykres 9. Jakie efekty przyrodnicze przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.5)	37
Wykres 10. Jakie efekty społeczne przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.1)	38
Wykres 11. Jakie efekty społeczne przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.2)	39
Wykres 12. Jakie efekty społeczne przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.3)	39

Wykres 13. Jakie efekty społeczne przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.4)	40
Wykres 14. Jakie efekty społeczne przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.5)	40
Wykres 15. Jakie efekty ekonomiczne przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.1)	42
Wykres 16. Jakie efekty ekonomiczne przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.2)	42
Wykres 17. Jakie efekty ekonomiczne przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.3)	43
Wykres 18. Jakie efekty ekonomiczne przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.4)	43
Wykres 19. Jakie efekty ekonomiczne przyniosła realizacja Państwa projektu? (Beneficjenci Działania 4.5)	44
Wykres 20. Czy w ramach projektu osiągnęli Państwo jakieś inne efekty niż wskazane powyżej? ...	45
Wykres 21. Proszę określić stopień trwałości efektów realizowanego przez Państwa projektu w poszczególnych obszarach (Beneficjenci Działania 4.1)	47
Wykres 22. Proszę określić stopień trwałości efektów realizowanego przez Państwa projektu w poszczególnych obszarach (Beneficjenci Działania 4.2)	47
Wykres 23. Proszę określić stopień trwałości efektów realizowanego przez Państwa projektu w poszczególnych obszarach (Beneficjenci Działania 4.3)	48
Wykres 24. Proszę określić stopień trwałości efektów realizowanego przez Państwa projektu w poszczególnych obszarach (Beneficjenci Działania 4.4)	48
Wykres 25. Proszę określić stopień trwałości efektów realizowanego przez Państwa projektu w poszczególnych obszarach (Beneficjenci Działania 4.5)	49
Wykres 26. Jakie czynniki zachęciły Państwa do realizacji projektu?	55
Wykres 27. Na jakie problemy odpowiadał Państwa projekt? (Beneficjenci Działania 4.1)	62
Wykres 28. W jakim stopniu realizacja projektu przyczyniła się do zmniejszenia skali występowania problemów wskazanych przez Państwa na obszarze realizacji projektu? (Beneficjenci Działania 4.1)	62
Wykres 29. Na jakie problemy odpowiadał Państwa projekt? (Beneficjenci Działania 4.2)	63
Wykres 30. W jakim stopniu realizacja projektu przyczyniła się do zmniejszenia skali występowania problemów wskazanych przez Państwa na obszarze realizacji projektu? (Beneficjenci Działania 4.2)	63
Wykres 31. Na jakie problemy odpowiadał Państwa projekt? (Beneficjenci Działania 4.3)	64
Wykres 32. W jakim stopniu realizacja projektu przyczyniła się do zmniejszenia skali występowania problemów wskazanych przez Państwa na obszarze realizacji projektu? (Beneficjenci Działania 4.3)	65
Wykres 33. Na jakie problemy odpowiadał Państwa projekt? (Beneficjenci Działania 4.4)	65
Wykres 34. W jakim stopniu realizacja projektu przyczyniła się do zmniejszenia skali występowania problemów wskazanych przez Państwa na obszarze realizacji projektu? (Beneficjenci Działania 4.4)	66
Wykres 35. Na jakie problemy odpowiadał Państwa projekt? (Beneficjenci Działania 4.5)	66

Wykres 36. W jakim stopniu realizacja projektu przyczyniła się do zmniejszenia skali występowania problemów wskazanych przez Państwa na obszarze realizacji projektu? (Beneficjenci Działania 4.5)	67
Wykres 37. Na jakie trudności napotkali Państwo podczas wdrażania i realizacji projektu?.....	71
Wykres 38. W jakich obszarach należy podjąć działania dotyczące ochrony środowiska po 2021 roku? (Beneficjenci Działania 4.1).....	79
Wykres 39. W jakich obszarach należy podjąć działania dotyczące ochrony środowiska po 2021 roku? (Beneficjenci Działania 4.2).....	80
Wykres 40. W jakich obszarach należy podjąć działania dotyczące ochrony środowiska po 2021 roku? (Beneficjenci Działania 4.3).....	80
Wykres 41. W jakich obszarach należy podjąć działania dotyczące ochrony środowiska po 2021 roku? (Beneficjenci Działania 4.4).....	81
Wykres 42. W jakich obszarach należy podjąć działania dotyczące ochrony środowiska po 2021 roku? (Beneficjenci Działania 4.5).....	81
Wykres 43. Jaką formę dofinansowania preferowałoby Państwo na realizację projektów?	82
Wykres 44. W jakiej formule preferowałoby Państwo realizować projekty z zakresu przeciwdziałania katastrofom naturalnym i ich skutkom w przyszłości?	83